

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

**«ПРІОРИТЕТНІ ЗАВДАННЯ І СТРАТЕГІЇ
РОЗВИТКУ СУСПІЛЬНИХ НАУК»**

23-24 грудня 2016 р.

м. Запоріжжя

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Голова оргкомітету:

Огаренко Т. О. – доктор соціологічних наук, професор, перший проректор Класичного приватного університету.

Члени оргкомітету:

Щербіна В. В. – доктор соціологічних наук, професор, професор кафедри соціології та соціальної роботи Інституту журналістики і масової комунікації Класичного приватного університету;

Катаєв С. Л. – доктор соціологічних наук, професор, професор кафедри соціології та соціальної роботи Інституту журналістики і масової комунікації Класичного приватного університету;

Зоська Я. В. – доктор соціологічних наук, професор, професор кафедри соціології та соціальної роботи Інституту журналістики і масової комунікації Класичного приватного університету;

Зубов В. О. – доктор філософських наук, доцент, професор кафедри практичної психології Інституту журналістики і масової комунікації Класичного приватного університету;

Сіднів Л. М. – доктор філософських наук, професор, професор кафедри богослов'я та гуманітарних дисциплін Інституту управління Класичного приватного університету;

Северенюк В. М. – доктор політичних наук, професор, професор кафедри богослов'я та гуманітарних дисциплін Інституту управління Класичного приватного університету;

Білоусов С. А. – кандидат політичних наук, доцент, проректор з соціально-виховної роботи Класичного приватного університету;

Серга Т. О. – кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри соціології та соціальної роботи Інституту журналістики і масової комунікації Класичного приватного університету;

Скідін Л. О. – кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри соціології та соціальної роботи Інституту журналістики і масової комунікації Класичного приватного університету;

Кривошеєва Л. М. – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри богослов'я та гуманітарних дисциплін Інституту управління Класичного приватного університету.

П 76 **Пріоритетні завдання і стратегії розвитку суспільних наук:** Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 23-24 грудня 2016 р. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2016. – 144 с.

ISBN 978-966-916-203-8

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на всеукраїнську науково-практичну конференцію «Пріоритетні завдання і стратегії розвитку суспільних наук», яка відбулась на базі Класичного приватного університету 23-24 грудня 2016 р.

**УДК 30(063)
ББК 6я43**

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІЛОСОФСЬКИХ НАУК

Філософсько-етический анализ творчества Гусейна Джавида Бедає І. Р.	6
Розсудок, розум, раціональність в екзистенціалізмі Бурій А. Р.	11
Чеслав Станіслав Бартнік про зародження ідеї особи в греко-римській філософській думці та початки формування персоналістичної терміносистеми Горбань Р. А.	17
Направления изменений в образовании: философские выводы Диденко Л. В.	21
Можливості класичного філософування в розв'язанні деяких проблем сучасного суспільного розвитку Загрійчук І. Д.	25
Контури структурно-функціональної моделі людської агресії Качмар О. В.	29
Новообращённые мусульмане в Украине и в мире: причины перехода в ислам Максименко О. А.	33
Епістемологічні аспекти перших відгуків на «Філософію господарства» священника Сергія Булгакова Матюшко Б. К.	37
«Білі плями» в концепції «осьового часу» Карла Ясперса Ніколова Н. І.	42
Економічний розвиток віртуального суспільства як складної системи: соціально-філософське осмислення Носач Б. О.	47
Актуальність формування толерантного підходу в гетерогенному середовищі Охмуш-Ковалевська О. І.	52
Соціальний паломницький дискурс у сучасній культурі Хахалін О. О.	54
Взаємозв'язок соціальної роботи і філософії в контексті гуманітарної парадигми Шаповалова Л. О.	58
Проблема віртуальної реальності та концепція «повсякденного життєвого світу» А. Шютца Шевчук Ю. А.	62

НАПРЯМ 2. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СОЦІОЛОГІЧНИХ НАУК

Нарратив как инструмент социокультурной идентификации Адигезалова Ф. А.....	65
Вдосконалення комунікацій – стратегічний напрям розвитку підприємства Артюшенко Т. М.....	67
Некоторые аспекты этнической самоидентификации жителей города Запорожье Ашурбеков А. А., Хрусталеv Ф. С.....	71
Теоретична інтерпретація поняття «внутрішньо переміщена особа» Бубняк С. М.....	74
Особенности ценностного пространства организационной культуры в контексте секторального подхода Внуков Є. О.....	77
Інституціоналізація громадянського діалогу в українському суспільстві Городецька С. Л.....	81
Воплощение толерантности и мультикультурализма в национальной культуре Гусейнова Нигяр.....	85
Вплив медіаспоживання на процес ресоціалізації людей літнього віку (за результатами емпіричного дослідження) Каркач А. В.....	89
Европейские традиции в современной детской литературе Мамедова Ш. Н.....	94
Стратегія розвитку підприємства в контексті маркетингового менеджменту Пастушенко А. Ю.....	98
Становлення соціології глобалізації в сучасному пізнанні Гончарук О. С., Піддубний В. А.....	101
Studies about drug addiction in Turkey and in the world Yilmayan Adil.....	105

НАПРЯМ 3. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІСТОРИЧНИХ НАУК

Реакція студентства Російської імперії на «тимчасові правила» від 27 серпня 1905 р. Бургаз Ю. В.....	112
Структура та джерельна база дослідження громадсько-політичної діяльності Володимира Загайкевича (1876 – 1949) Півень А. В.....	116

Українські політичні партії клерикального напрямку на території Східної Галичини (1930-ті роки) Чижова У. А.	121
---	------------

НАПРЯМ 4. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОЛІТИЧНИХ НАУК

Языковые процессы в современной политической культуре как фактор интеграции и сотрудничества между разными странами Гаджиев С. Ф.	126
--	------------

Enhancement of Eastern partnership initiative's offer in the context of visa-free travel Roslon D. T.	130
--	------------

Здобутки і проблеми розвитку політичної науки України на сучасному етапі Федорчук О. О.	134
--	------------

Морально-психологічні засади формування соціальної відповідальності національної еліти України Хомутянський А. С.	139
--	------------

НАПРЯМ 1. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІЛОСОФСЬКИХ НАУК

ФИЛОСОФСКО-ЭТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ТВОРЧЕСТВА ГУСЕЙНА ДЖАВИДА

Бедайе И. Р.

*докторант кафедры истории философии и культурологии
Бакинского государственного университета
г. Баку, Азербайджанская Республика*

В азербайджанской литературе XX века творчеству выдающегося поэта, драматурга, философа и общественно-политического деятеля Гусейна Джавида посвящена многочисленная научная и художественно-публицистическая литература. Есть диссертации, монографии, статьи и т.д.

В творчестве Джавида исследователей больше привлекало его художественное творчество, стиль и жанровое многообразие произведений, их тематическая направленность и образность.

Следует отметить, что относительно философского содержания его творчества, в том числе этической составляющей, можно сказать, что эти проблемы рассматривались вскользь, эпизодически. Можно сказать, что его философские и нравственно-этические идеи не были предметом обстоятельного и серьезного исследования в научной литературе. Вместе с тем известно, что в творчестве Г.Джавида философская составляющая достаточно значима. Учитывая все вышесказанное, мы поставили перед собой задачу подробно анализировать вопросы, связанные с философско-этической тематикой в творчестве этого выдающегося азербайджанского поэта и политического деятеля.

Следует отметить, что Джавид воспринимал идею вечности мира и возможность познания этого мира со стороны человека. Согласно его мнению, человек находится в центре мира. Именно поэтому все творчество поэта связано с изображением внутреннего мира и переживаний человека, его стремления к счастью и справедливости.

Он считал, что человек, осваивая мир, вместе с тем и познает его, раскрывает тайны мира, получает новые знания, систематизируя которые, составляет все новые и новые картины мира. Он подчеркивал, что познание человеком мира и самого себя есть процесс вечный и неизмеримый по своему объему и сущности:

Учиться, изучать есть пропасть,
Нет дна и нет конца которой... [1, с. 38].

Согласно Джавиду, трудности, с которыми сталкивается человек при изучении процессов и событий, с которыми он сталкивается, связаны с тем, что мир бесконечен и полон тайн, он создан непостижимой силой, которая остается для нас недоступна. Мир существует, и тайна его существования есть высшая правда, которую мы постичь не в состоянии. Об этом он пишет так: «есть ли сила, которая породила солнце, бесконечные миры? Есть... Это есть то, что содержится в священных книгах? Нет... Эту истину не знают пророки и святые. Не знаем ни ты, ни я. Это доступно лишь тем, кто уже ушел с Земли, устав от нее» [2, с. 344].

По мнению Джавида, великие философы, большие мыслители при изучении этого мира также сталкивались с большими трудностями:

Творцы великие, Ибн Сина,
Сократ, Платон и Аристотель.
К чему пришли, к какому результату?
Философы пришли в тупик, уставши.
От споров бесплодных охрипли вконец [3, с. 239].

Трудности в нахождении абсолютной истины в конце концов приводят к сомнениям: а есть ли эта истина?

Сомненье есть праматерь истины и правды,
Сомненье есть основа мудрости земной.
Сомненье движет правдою людской [3, с. 18].

Эти сомнения ведут вперед всех, кто находится в поисках истины:
Как станут сомненья расти, так вырастут и истины
И истины сиянье от сомненья расцветает [3, с. 19].

Как считает поэт, эти сомнения заставляют человека размышлять более глубоко и осмысленно. Настолько, что он чуть не становится безумным. Но эта грань между разумом и безумием есть позитивное качество:

Рассудок потерять есть благодать,
Как и безбожье есть одна из сект,

Пускай безумен, но есть истина в словах,
Пускай он бредит, но с любовью дружен он.
Хоть внешне он и не святоша вовсе,
Но со словами «Истина я есть» живет [3, с. 54-55].

Согласно Джавиду, познание мира есть сложный процесс. Многие религии, религиозные течения и направления пытались достичь истины, однако они неспособны достичь истины в ее подлинном смысле слова. Именно поэтому все высказывания религиозных деятелей не вызывают доверия у поэта:

Я далек от сект и тарикатов,
Хочу лишь правду, истину постичь!
Хватит с нам и шариата, и тариката [3, с. 50].

Г. Джавид в совершенстве владел арабским, турецким, русским, персидским языками, поэтому имел возможность ознакомиться с восточной и западной литературой и философией. Все это значительно расширило его кругозор, повлияло на формирование его мировоззрения.

Следует также отметить, что на философско-этические взгляды Джавида повлияло учение зороастризма. Как писал А.Шариф, на философско-этические взгляды поэта значительное влияние оказали религиозно-философские идеи Зороастра. Джавид был знаком с произведением Ницше «Так сказал Заратустра». Как известно, Зороастр был идеологом и основателем огнепоклонничества, учения зороастризма. Основные идеи его изложены в книге «Авеста» и ряде других источников, не дошедших до нас. Мир состоит из баланса противоположных сил, в данном случае, добра и зла, света и тьмы. Между ними имеется постоянное противоборство, в котором верх одерживают светлые силы добра.

Все это нашло свое отражение в творчестве Джавида. Это драмы «Шейх Сенан», «Дьявол», «Пророк», «Сеявуш», а также поэма «Азер». Можно сказать, что Азер фактически является прототипом Зороастра. Согласно зороастризму, мир состоит из четырех элементов: огонь, вода, воздух и земля. Главным элементом является огонь. В произведениях Джавида в разнообразных формах демонстрируется превосходство огня над всеми другими формами основ жизни.

Особое место в философско-этических взглядах Джавида занимают его отношение к богу и религии. Здесь есть оригинальный подход автора к указанным проблемам. Он считал, что вера и сакральность в человеке

самом, бог проявляется в его умении и деяниях, в его добрых поступках, помощи нуждающимся, одним словом, человек сам для себя есть бог. Можно сказать, что его идеи возникли на основе триады зороастризма, о добром слове, добром деле и добрых помыслах.

Джавид часто подчеркивал, что его небесный правитель есть красота. Он имел в виду при этом нравственную красоту, высокие человеческие качества, нравственную чистоту, все это должно проявляться в поступках человека, в его деятельности:

Любви я пленник, каждый миг,
И каждое мгновенье я хочу,
Чтоб мир, что окружает нам, стал счастья океаном.
Душа моя, взлетев, достигла чтобы сфер,
Порхала там, от счастья расцветая.
Чтоб дьявол плакал от бессилья,
Чтоб крови не лились моря,
И в утро яркое бутоны раскрывались
Saçsın a qönçələr şəfəqli səhər [4, с. 12].

Выдающийся поэт считал, что тот, кто лишь на словах выдает себя за богобоязненного человека, признающего всех пророков и приносящий богу хвалу, но при этом нарушающий законы и нормы человеческой жизни, ведущий себя безнравственно, на самом деле есть самый большой безбожник:

Нет смысла в поклонении сухом, без веры,
И правды лишь достигнет тот, кто праведен [3, с. 40].
Далее он пишет:
Тот, кто бога лик хочет узреть захочет,
Пусть в сердце ищет он к нему любви.
Пусть станет чище и духовно краше,
Ведь если честен ты, душою чист,
Увидишь правду и душой поймешь.
Душа коль праведна и служит богу честно,
С ним Бог останется вовеки и навечно! [2, с. 19]

Джавид писал, что люди тщетно пытаются достичь бога. Это невозможно. Ведь бог есть духовное начало, увидеть его нельзя. Сама по себе идея Бога есть такая сила, которая всегда влечет человека к добру, красоте. Бог недостижим:

Бог далек от красот и личины,
Далек от церквей и мечетей он.
Ведь каждый думает о нем по-своему, и Бог
Как тайна без конца и края.
Имен у Бога также много [4, с.30].

Как и в литературе, в философии он также выступал с точки зрения романтизма.

Литература:

1. Джавид Гусейн. Произведения, в трех томах. Том 1. Баку: Фонд культуры Азербайджана, 2003. – 364 с. (на азербайджанском языке)
2. Гусейнов Р. Превыше времени. Баку: 1987
3. Джавид Гусейн. Произведения, в трех томах. Том II. Баку: Фонд культуры Азербайджана, 2003. – 403 с. (на азербайджанском языке)
4. Джавид Гусейн. Произведения, в трех томах. Том III. Баку: Фонд культуры Азербайджана, 2003. – 398 с. (на азербайджанском языке)

РОЗСУДОК, РОЗУМ, РАЦІОНАЛЬНІСТЬ В ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМІ

Бурий А. Р.

*кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Дрогобицького державного педагогічного університету*

імені Івана Франка

м. Дрогобич, Львівська область, Україна

Як відомо, екзистенціалізм – антираціоналістичний. Він визнає розсудок не надто придатним інструментом для дослідження істини і наділяє цінністю процес пізнання лише у тому випадку, коли пізнання розглядається як природний спосіб дії особистості в цілому, але не як духовну функцію, що взята ізольовано. Не понівечена, пов'язана з повсякденністю, інстинктивно діюча людська істота мислить абстрактно, спекулятивно, систематично¹. Екзистенційне мислення полягає в тому, що його суб'єкт – фізично-душевно-духовна людина разом з усіма почуттями, переживаннями, побоюваннями, своїм досвідом і надіями. Лише такій людині відкривається істина, суттєва в речах [8, с. 194]. «Кіргеґард, як ми пам'ятаємо, запевняв нас, що Сократові у визначенні гріха не вистачало принесеного Біблією поняття впертості, злої волі, – насправді ж, ми зараз у цьому переконаємось, він не лише почував і думав, але й писав інше. «Протилежне гріхові поняття, – пише він, – є не чеснота, а віра. Тому у

¹ За Л. Шестовим, «філософське гріхопадіння почалося з Фалеса й Анаксимандра. Фалес проголосив: усе єдине. Анаксимандр розгледів у множинності, себто у вічно проблематичному, нечестивість, те, чого не повинно бути. Після них філософи почали систематично гнати множинне й уславляти єдине. Зрозуміле та єдине стало синонімом дійсного й належного. Індивідуальне, розмаїте, таке, що обособлюється, – було визнане нереальним та дерзновенним. Слід, однак ж, зробити обмеження. У філософії, особливо у стародавній, ніколи не помирала цікавість до таємниці. Платон і Плотін трепетно прислуховувались до містерій, знали, що таке втаємничення, й самі були втаємниченими. Вони благоговійно шанували пам'ять великих мудреців минулого. Та разом із тим вони хотіли бути властителями людських дум. Тобто їх приваблювало й езотеричне й екзотеричне. Лише Арістотель відвернувся від езотеричного. Ось тому в історії переможцем вийшов Арістотель. Навіть середні віки, що так жадібно вишукували й повсюдно відчували таємницю, обрали собі керівником Арістотеля. Новий же час цілком пориває з древніми. Зазвичай батьком нової філософії вважають Декарта. Та насправді її батьком був Спіноза. Спіноза захотів і зумів через усю філософію провести думку про те, що розум та воля Божі *toto coelo* відмінні од розуму й волі людини, що між волею й розумом Божими та волею й розумом людини стільки ж спільного, скільки між сузір'ям Пса й собакою, твариною, яка гавчить, тобто одна лишень назва. Звідси він зробив висновок, що те, що ми називаємо прекрасним, досконалим, добрим і т.д., до Бога жодного стосунку не має. І що, отже, слід не сміятися, чи плакати, чи клясти – а розуміти, тобто ставити питання, які не стосуються найважливішого для нас, й отримувати геть безпотрібні відповіді. ... Новітня філософія, ставши добровільною служкою науки, взяла у Спінози лише те, що він заготував для натовпу, для невтаємничених, тільки його *intelligere*. Вона переконана, що питання слід виробляти з безособового, нічого не вартю матеріалу. Вона вимітає і красу, й добро, й захоплення. і сміх, і сльози, і прокльони, як сміття, як непотрібні відходи, не підозрюючи, що це якраз і є тим, що буває найціннішим у житті, і що саме з цього, лише з цього матеріалу треба викувувати справжні, істинні філософські запитання» [14, с. 187–189].

Рим. XIV, 34 сказано: усе, що не від віри, є гріхом. І це належить до найрішучіших визначень християнства, що протилежністю гріхові є не чеснота, а віра». Він повторює це багато разів у своїх своїх творах, так само як повторює він, що для осягнення віри слід відмовитись від розуму. ... Чому слід відмовитись від розуму? Чому віра починається там, де закінчується розумне мислення? Кіргегард не оминає цього питання й не приховує від себе ні труднощів, ні небезпек, пов'язаних із такою постановкою запитання. Ще у «Філософських крихтах» він писав: «Вірити всупереч розуму – є мучеництво. Від такого мучеництва спекулянт вільний». І дійсно: відмовитись від розумного мислення, позбутися опори й покровительства етичного – чи ж це не межа людських жахів? Але Кіргегард попередив нас: екзистенційна філософія починається з відчаю. І питання, які він перед нами ставить, продиктовані йому відчаєм» [14, с. 674–675]. Розсудок за своєю природою не бачить цінностей (за Л. Шестовим, «ми мріємо – як про ідеал – про той блаженний час, коли ніхто ні про що не стане запитувати. Це буде остаточне торжество теоретичного розуму. Людина перестане запитувати – сама стане, як Бог» [17, с. 187]); він історично склався таким, а цінності і є саме тим, що перетворює речі на пізнавані данності і приводить у рух життя [8, с. 194]. І разом з тим: «Як, та невже ж можна замахнутись на панування «логіки»? Хіба розсудок – не повноправний господар у нашому питанні про Ніщо?» [12, с. 28], – іронізує М. Гайдеггер через переоцінку можливостей розсудку у пізнанні Буття.

Вивчаючи філософський доробок Г. Марселя, Б. Губман зазначав: «Уся європейська культура Нового часу виявляється у Марселя ілюстрацією згубного культу обладання, торжества стереотипу мислення, пов'язаного з підпорядкуванням дійсності всевладдю людського розуму» [3, с. 105]. При цьому, аналізуючи культуру і світогляд доби Ренесансу, Г. Марсель визнає, що Відродження «розбудило людську суб'єктивність, і це складає його беззаперечне досягнення. Однак, відчувши власну унікальність, особистість віднині втрачає «відчуття буття». Ренесансний індивідуалізм поряз з позитивною роллю, згідно з Марселем, приховує небезпеку переродження у свою протилежність – утвердження антигуманізму як наслідку тріумфу людської суб'єктивності, переконаності в силі розуму. Неправильне розуміння світу, зумовлене відсутністю вищих ціннос-

тей, католицький філософ вважає причиною трагедії європейської історії Нового часу й сучасності» [3, с. 106].²

Важливо не упустити з поля зору й погляди М. де Унамуно про «абстрактного, тобто мертвого, Бога філософського раціоналізму, деяку субстантивовану властивість і тим самим щось безособове» [10, с. 172]. Саме критиці «раціоналізованого Бога» присвячено й такі рядки:

*Когда нисходит в мир ночная тишь
и мысль вступает с вымыслом в боренье,
недеждою обгонишь ты сомненье,
свое величье сказкой подтвердишь* [9, с. 34].

Для філософа «розум – сила аналітична, а отже, така, що розкладає; коли він перестає працювати з формами інтуїції, що впливають як з індивідуального інстинкту самозбереження, так і від соціального інстинкту увічнення, він починає працювати із самою основою, із самою матерією цих форм. Розум упорядковує чуттєві сприйняття³, завдяки яким для нас існує матеріальний світ; однак коли предметом аналізу стає сама реальність сприймань, він їх розкладає й занурює нас у примарний світ, у світ безплотних тіней, бо ж поза цариною формального розум постає руйнівником та нігілістом. І ту ж саму жахливу роль він відіграє, коли, замість того, щоб обмежити розум сферою його прямих обов'язків, ми змушуємо його досліджувати інтуїції уяви, завдяки яким для нас існує світ духовний. Бо розум руйнує, тоді як уява відтворює цілісність, повноту, чи тотальність; розум сам по собі убиває, тоді як уява – животворить» [10, с. 176]. На неможливості раціонального осягнення божественного начала наполягає й К. Ясперс: «Бог, у якого вірують, – далекий Бог, прихований Бог, якого неможливо довести» [15, с. 52].

Розглянемо кінематографічний образ-знак «пустеля», який червоною ниткою проходить практично крізь творчий доробок П.-П. Пазоліні. В одному з розділів повісті «Теорема», який не увійшов до однойменного фільму (1968), автор описує біблійну мандрівку юдеїв через пустелю. Він пропонує псевдопоетичний образ, з якого видно, наскільки багатоманітною є пустеля, описана словом. «Однак розмаїття те існувало всередині того, що звалось пустелею, і схоже було лишень на пустелю. Чергування

² Саме ренесансний період «приніс із собою щось таке, що уже «невідмисленне» від поняття людини, без чого її вже неможливо уявити. Він має на увазі принцип свобідного, автономного (і в цій автономії такого, що дістається претензії на емансипацію від бога) розгортання творчих сил індивіда» [4, с. 91].

³ У кантівській філософії – це функція розсудку.

скель, каміння й піску було для юдеїв переспівом одного й того самого мотиву, й вихід був тільки один – підкоритися цій монотонності, цій чумній лихоманці, що пронизувала до костей. Ніщо не могло затьмарити чи зруйнувати пейзаж цієї *протилежності життя*. Він народжувався, жив і помирав у собі. <...> *Тоді ж то*, в поневіряннях по безмежжю, де скільки не йди – хоч сто днів – з місця не зрушиш, все рівно вернешся до того самого бархана з тими ж складками, вимощеними вітром; де горизонт на півночі не відрізниш від горизонту на півдні, а темні пагорби на сході – від похмурих пагорбів на заході; де камінець на вершині бархана здається велетенською брилою, йдеш йому назустріч чи віддаляєшся від нього; де потоки, що зрізали спекотний колір вугілля, – завжди той самий потік, – *і зародилась у юдеїв думка про Єдине*. <...> Перед очима була єдиність пустелі. <...> Єдиність пустельного малюнка була заволоділа ними. І хоч юдеї знову віднайшли загублене, але не забуте під бездонним сонцем розмаїття життя, думка про пустелю не відпускала. Адже ж насправді то була думка про Єдиність» [6, с. 420]. За цим фрагментом йде наступний, де – раптом – в пустелі опиняється апостол Павло (!): «Збожеволіти він не міг: пустеля з її одноманіттям і єдиністю вселяла в нього почуття глибокого спокою. Наче він повернувся... ні, не в материнське, а у батьківське лоно» [6, с. 421]. Згідно з концепцією, викладеною О. Аронсоном, обидва ці уривки підказують читачеві розуміння П.-П. Пазоліні образу: пустелею сформована сама чуттєвість сучасного європейця, чуттєвість, яка тяжіє до абстракції і яка прозорості природи воліє розуміння [1, с. 608]. Порівняємо з Ф. Ніцше: «Юдеї – найбільш примітний народ світової історії, бо вони, поставлені перед питанням: бути чи не бути, з жахаючою усвідомленістю обрали будь-якою ціною бути, і цією ціною було радикальне викривлення всієї природи, усілякої природності, всілякої реальності, усього внутрішнього світу, а заодно й зовнішнього» [5, с. 38], – тобто Пазоліні дотримується цілком ніцшеанської концепції, згідно з якою християнство є розвиток і навіть доведення до крайнощів окремих рис юдаїзму (звідси й наведена вище наступність в образах юдеїв і Христового учня), зокрема – применшення природи на догоду абстракції.⁴ У цьому сенсі не просто заради розваги центральний персонаж «Теореми» – Гість, наділений рисами персоніфікованого Бога, – має риси антич-

⁴ «Раціоналістичне поклоніння перед розумом у підсумку веде до ототожнення нерідко ілюзорних абстракцій з реальністю. Абстракції починають правити світом, витісняючи людину» [3, с. 106].

ного (тобто – «природного» в режисерському трактуванні) героя [1, с. 608]⁵. Бо, згідно з П.-П. Пазоліні, «хворобою» новочасної релігійної ситуації є «підміна душі свідомістю» [7, с. 45], тобто гайдеггерівське «Єдине» в його тлумаченні якраз і постає виплодом абстракції, яка – своєю чергою – є породженням розсудку. У цьому й полягає філософська конфронтація П.-П. Пазоліні з М. Гайдеггером: якщо для останнього «Ціле», «Єдине» постають синонімами справжнього Буття, яке «ближче людині, ніж будь-яке суще – чи то скеля, чи то звір, художній твір, машина, чи то янгол чи Бог» [11, с. 329], то в тлумаченні П.-П. Пазоліні навпаки – така абстракція сприймається як результат перекрученого тлумачення Бога в юдаїзмі й у християнстві⁶, а, отже, – заслуговує осуду як така, що лише віддаляє безумовне від людини⁷.

Література:

1. Аронсон О. Приближение к страсти / О. Аронсон // Пазолини П.-П. Теорема. – М.: Ладомир, 2000. – С. 600–615.
2. Бычко И. В лабиринтах свободы / И.В.Бычко. – М.: Политиздат, 1976.–159 с.
3. Губман Б. Западная философия культуры XX века / Б.Л. Губман. – Тверь: ЛЕАН, 1997. – 288 с.
4. Давыдов Ю. Бегство от свободы / Ю.Н. Давыдов. – М.: Художественная литература, 1978. – 365 с.
5. Ницше Ф. Антихристианин / Фридрих Ницше; [пер. с нем. А.В. Михайлов] // Сумерки богов / сост. А. Яковлев.– М.: Политиздат, 1990. – С. 17–93.

⁵ І. Бычко вважає «міфологізацію» філософської думки однією з її визначальних рис наприкінці XIX – на початку XX століття, однак вбачає у цьому один з аспектів кризи західного суспільного організму в умовах зміни історичної ситуації [2, с. 99].

⁶ Те, що в основі християнства лежить юдаїзм, – для екзистенціалізму не новина: «Християнство виникло зі злиття двох великих духовних потоків, юдейського та еллінського, вони піддалися взаємному впливові, а потім Рим довершив справу, надавши християнству практичного сенсу і статусу соціального буття» [10, с. 74].

⁷ Вочевидь не «влаштовує» П. П. Пазоліні й концепція К. Ясперса, адже тут йдеться майже про те саме обґрунтування «єдиного»: «Не повинен ти мати іншого Бога. Ця заповідь означає, перш за все, спростування чужих богів. Вона була заглиблена у просту та незбагненну думку: є лише один Бог. Життя людини, яка вірить в одного-єдиного Бога, на противагу життю з багатьма богами, ґрунтується на радикально новій основі. Концентрація на одному-єдиному бозі вперше дає розв'язанню екзистенції справжню підставу. Нескінченне розмаїття в кінцевому рахунку веде до розкиданості; прекрасному, якщо воно не коріниться в єдиному, не вистачає безумовного. Сьогодні так само, як і тисячоліття тому, це залишається неминущою проблемою для людини: чи здобуває вона таке єдине (das Eine) в якості підстави свого буття» [15, с. 51], з тією відмінністю, що у М. Гайдеггера «єдине» – синонім Буття, а у К. Ясперса – синонім Бога.

6. Пазолини П.-П. Теорема / Пьер-Паоло Пазолини; [пер. с ит. А. Гришанов, В. Полев] // Теорема: сценарии, роман, повесть, рассказы, статьи, эссе, интервью. – М.: Ладомир, 2000. – С. 394–462.
7. Пазолини П.-П. Теорема / Пьер-Паоло Пазолини; [пер. с ит. Л. Мельвиль] // Искусство кино. – 1992. – № 3. – С. 34–47.
8. Петров Ю. Думка – мати діяльності. Філософія європейської цивілізації. Раціоналізм. Екзистенціалізм. Частина 1 / Ю.В.Петров. – К.: Вища школа, 2001. – 231 с.
9. Унамуно М. де. Молитва атеїста / Мигель де Унамуно; [пер. с исп. А. Косс]. – Л.: Художественная литература, 1981. – (Избранное: В 2-х т. / Мигель де Унамуно; т.1). – С. 34.
10. Унамуно М. де. О трагическом чувстве жизни у людей и народов / Мигель де Унамуно; [пер. с исп. Е.В. Гараджа] // О трагическом чувстве жизни / Мигель де Унамуно. – К.: Символ, 1996. – С. 25 – 301.
11. Хайдеггер М. Письмо о гуманизме / Мартин Хайдеггер; [пер. с нем. В. Биbihин] // Проблема человека в западной философии. – М.: Просвещение, 1988. – С. 314–356.
12. Хайдеггер М. Что такое метафизика? / Мартин Хайдеггер; [пер. с нем. В.В. Биbihин]. – М.: Академический Проект, 2007. – 303 с.
13. Шестов Л. Киргегард и экзистенциальная философия / Л.И. Шестов // Апофеоз беспочвенности / Л.И. Шестов. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2000. – С. 621–830.
14. Шестов Л. На весах Иова / Л.И.Шестов. – М.: ООО «Издательство АСТ»; Харьков: «Фолио», 2001. – 464 с.
15. Ясперс К. Введение в философию / Карл Ясперс; [пер. с нем. Т. Щитцова]. – Мн.: Пропилеи, 2000. – 192 с.

ЧЕСЛАВ СТАНІСЛАВ БАРТНІК ПРО ЗАРОДЖЕННЯ ІДЕЇ ОСОБИ В ГРЕКО-РИМСЬКІЙ ФІЛОСОФСЬКІЙ ДУМЦІ ТА ПОЧАТКИ ФОРМУВАННЯ ПЕРСОНАЛІСТИЧНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ

Горбань Р. А.

кандидат філософських наук,

доцент кафедри історії мистецтва та гуманітарних дисциплін

Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва

Львівської національної академії мистецтв

м. Косів, Івано-Франківська область, Україна

Підвалини концепції особи були закладені в античні часи, сформувався ж персоналізм в окремий філософський напрям на рубежі ХІХ – ХХ століть, а на межі ХХ – ХХІ запропоновані ним ідеї стали провідними тенденціями гуманітарної думки і не лише у філософії та теології, але й у ділянці історії, політології, соціології, психології та інших наук. Сьогодні персоналізм вбачається одним з найбільш перспективних векторів розвитку гуманітарної сфери, оскільки пропонує потужні механізми протистояння руйнівним процесам деперсоналізації та дегуманізації сучасної постіндустріальної культури.

Вивчення генези персоналізму як філософсько-теологічної течії, її окремих періодів, національних шкіл і представників має суттєве значення для розвитку вітчизняного релігієзнавства. Цим обумовлене звернення до розробки персоналістичних поглядів нашого сучасника, представника Люблінської школи персоналізму, Чеслава Станіслава Бартніка – маловідомого в Україні польського філософа й католицького теолога. Одним із принципів для нас завдань є впровадження в наукове коло українського релігієзнавства проблематики, пов'язаної з персоналізмом Ч. С. Бартніка.

У статті «Природа, особа і свобода» (1993) Ч. С. Бартнік веде мову про те, що начало формування поглядів і роздумів над проблематикою, пов'язаною з феноменом особи закладається в середовищі класичної філософсько-культурної думки Давньої Греції та Давнього Риму. Він зауважує, що за часів античності зародилося бачення людської істоти як особи, яке попервах не було чітко окресленим і немало однозначного філософського тлумачення, а використовувалося ситуативно за різних

життєвих обставинах і потреб. Як все, що перебуває у стадії започаткування, поняття «особа» мало просте, але неоднозначне вираження. Передусім до нього звертались задля окреслення фізичних якостей людини, переважно її зовнішності. Також це поняття вживалося в театральному мистецтві на позначення персонажа як діючої особи. Позаяк таке спрощене спостереження особових характеристик людини не лише залишило відбиток у мові, а й надало поштовх більш глибоким визначення людської істоти [1, с. 14–15].

У ґрунтовній філософсько-теологічній праці «Персоналізм» (1995), яка витримала в Польщі не одне перевидання, католицький мислитель з'ясовує історію входження поняття «особа» до європейської філософської терміносистеми. Він пише, що за дві тисячі років до нашої ери в культурі древньої Еллади з'явився термін «*prosopon*», з яким пов'язували вираз обличчя, а також театральну маску, що виражала два стани – комічний і трагічний. Натомість латинський термін «*persona*» спочатку означав маску театального героя, яка демонструвала суть його характеру. За панування Римської імперії часів Христа цей термін вказував на риси характеру, роль і місце людини в суспільному житті, а пізніше був запозичений римським законодавством для визначення суб'єкта права, гідності окремої людини та громадянина. Семантику обох термінів (грецького і латинського) ототожнив давньогрецький історик Полібій [2, с. 70].

Досліджуючи історію входження категорії особи до понятійної системи, Ч. С. Бартнік звертає увагу на те, що греко-римська філософська думка зосереджувалась переважно довкола поняття «індивід», позначаючи ним зовнішні характеристики людини, які стосуються її тіла. Незважаючи на те, що індивіда як окрему істоту називали словом «*soma*», котре перекладається як «тіло», спостерігалось зацікавлення людиною як цілісною істотою, що в ній неподільно співіснують фізичне і духовне начало. При цьому увиразнювалася змістовність душі як універсальної цінності, в порівнянні з якою тіло у визначенні індивідуальності людини втрачало свою першість. Щоправда, ці думки не були достатньо розвинуті й упорядковані, оскільки різні філософи по-різному підходили до визначення сутності людини, її місця та ролі у Всесвіті. Приміром, Арістотель, на противагу Платону, змальовує індивіда як мікрокосм чи прообраз буття, називаючи його «першою субстанцією», на відміну від позасубстанційного буття, оскільки для Арістотеля істотною в людині є її

іпостась (hipostasis), тобто субзистенція – динамічна субстанція чи сутність, що перебуває в собі й не потребує для свого існування матерії. Однак у грецькій філософії терміни, які стосувалися людської істоти не були однозначними та достатньо з'ясованими, тому так і зосталося нерозвинутим зацікавлення духовною стороною людини, яка визначає її гідність та сутність. У розмислах грецьких філософів лишилася недооціненою внутрішня сутність людини, її значимість як окремої унікальної істоти, отже за цих умов не могла з'явитись правдива й розвинена ідея «особи» [1, с. 14–15].

Ідея особи, як стверджує Ч. С. Бартнік, поступово формувалась у площині релігії, філософії й античного театру. При чому всі три площини складали єдину образну систему, в якій індивід виступав персоніфікацією певних рис, якостей чи чеснот. Такий погляд не наближував до розуміння унікальності кожної людини. Перший крок у цьому напрямку зробили філософи-стоїки, які представляли світ як театр, де кожен грає свою роль. Вони вважали, що усяка людина отримує від Бога завдання, яке визначає її роль у світі, вказує на правдиву природу людини й обумовлює її характер і долю, власне «створює» людину такою, якою вона є. Зазначена «роль» стає зрозумілою у фіналі – наприкінці життєвого шляху, яким іде людина під проводом Божого Провидіння. Тому у стоїків поняття «persona» пов'язане з правдивою, індивідуальною істотою людини. У світлих філософії стоїцизму концепція особи набуває релігійного змісту, проте тотальна керованість вищою силою принижує людську гідність, що не дає створеній стоїками концепції людини розгорнутися до повноцінної концепції особи; утім важливою для її формування виявляється ідея про належне або радше стоїчне (мужнє у життєвих випробуваннях і стійке у спокусах) виконання Божого завдання чи ролі у світовій виставі, оскільки від цього залежало, наскільки людина є особою (persona).

Важливий крок у виробленні персоналістичної концепції людини, на думку Ч. С. Бартніка, зробив давньогрецький філософ Плотін, який зовсім не цікавився матеріальною стороною людського буття, зосереджуючи свою увагу виключно на духовному вимірі. Грецький філософ стверджував, що людина остаточно стає собою тільки тоді, коли підноситься зі сфери фізичного до сфери духу, при цьому йдеться про сферу розумового духу, який виокремлює людину зі світу неодухотворених речей, адже посередництвом Розуму Душа прагне найвищого Блага та Істини

(Енеїди. I.7.2). Незважаючи на те, що Плотін звів правдиву вартість людини до її духовного центру, він не спромігся на створення ідеї особи як такої [2, с. 70].

Таким чином, Ч. С. Бартнік довів, що в греко-римській філософській парадигмі, яка склалась у межах античної культури, ідея особи і пов'язана з нею термінологія формувалися з огляду на особливий характер феномена людини. Польський дослідник стверджує, що грецькі філософи намагалися поєднати елементи тілесного і духовного як визначальних ознак людської істоти, акцентуючи на першорядній значимості того чи іншого начала, вказуючи при цьому, що людина – це особлива, єдина у своєму роді субзистенція. На його думку, в колі античної філософії склався погляд на людину, що утворив лише основу для розбудови персоналістичної концепції, позаяк людина – це не тільки сума тіла і душі, вона наділена особовим началом, пов'язаним з містерією буття набагато більшого і глибшого, ніж тіло і душа.

Література:

1. Bartnik Cz. St. Natura, osoba i wolność / Czesław Stanisław Bartnik // *Bobolanum*. – № 4. – 1993. – S. 13–29.
2. Bartnik Cz. St. Personalizm / Czesław Stanisław Bartnik. – Wyd. 2 popr. i poszerz. – Warszawa: O.K., 2000. – 531 s.

НАПРАВЛЕНИЯ ИЗМЕНЕНИЙ В ОБРАЗОВАНИИ: ФИЛОСОФСКИЕ ВЫВОДЫ

Диденко Л. В.

кандидат философских наук, доцент,

доцент кафедры философии гуманитарных наук

Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

г. Киев, Украина

Главная цель образования – созидание. Последнее больше похоже на «ваяние»: базовые знания, умения, навыки «стремятся сделать» пригодными для жизнедеятельности отдельного человека.

Получаем *проблему первую*: образование (равно как и воспитание) больше похоже на стандартизированное ступенчато-регрессивное «выращивание» следующих поколений. Метод шаблонного воспитания и знаниетранслирования – более простой путь быстрого и относительно безубыточного варианта способствования развитию следующей волны «человёнышей», ведь каждое новое поколение упрощает методику изложения материала и создает возможности для убыстренного отупления «представителей молодых волн», ибо формула передачи опыта сведена к повторению «установленного и одобренного». Каждое новое поколение будет отставать в интеллектуальном смысле, ибо усваивать необходимо лишь самое важное, но разбираться самому в дополнительных параметрах через вопрошания – излишний труд.

Проблема вторая: отсутствие цели и мотивации к изменениям. В основном присуща учителям/преподавателям с опытом работы от 10 лет и выше. Если перед входом в класс/аудиторию не задаваться целью изменить другого человека, тогда то, чем ты занимаешься, представляет собой исключительно коммерческую сферу деятельности.

Проблема третья: организационные ограничители. Каждое образовательное учреждение разрабатывает свой собственный «пакет норм, требований и предписаний», который, к сожалению, совершенно не подходит ни учителю/преподавателю, ни ученику/студенту. Это даже не проблема, а целый спектр проблем: начиная от «бумажной бюрократии», которую по-никому-неведомой-причине необходимо строго выполнять (ведение бумажного журнала посещаемости и успеваемости, разработка ра-

бочих программ учебных дисциплин, планирование занятий, заполнение промежуточных рейтингов студентов, уведомление руководителя сектора/кафедры о своих планах учебной и методической работы и т. д.), до числа учеников/студентов в академических группах.

Проблема четвертая: технико-технологическая блокада. В мире быстрого развития вспомогательных электронных устройств мы в школах и даже в вузах все еще применяем (нас вынуждают к этому) стандартные доски (черную, на которой пишут мелом и/или белую для маркеров). SMART-доска (SMART-Board) – все еще остается роскошью не из-за стоимости, скорее из-за последствий приобретения: для использования такой доски в учебном процессе организации необходимо потратить большую часть на обучение преподавателей, а не закупку самого оборудования (SMART-Board, проектор, компьютер, телефон). Аудиторные занятия проходят в стандартной форме: мысли, бумага + ручка, записи.

Проблема пятая: нежелание руководства изменять стандарты, внедренные 10-15 лет назад. Это касается программ учебных дисциплин (в некоторых столичных вузах они до сих пор не профилированы, а в некоторых все еще практикуют обучение по единственной программе, согласно которой необходимо лекцировать); формата проведения аудиторных занятий (академическая схема лекция + семинар уже устарела, но новации в формате лекциенар, мастерская, открытая дискуссия, размышление-без-границ и т. п. не принимаются из-за «нарушения стандарта, который не может быть одобрен не только руководством школы/факультета/института, но и министерством образования»), формы отработок пропусков и донабора баллов для улучшения своего рейтинга учениками/студентами и др.

Проблема шестая: РУКОВОДСТВО и КОНТРОЛЬ. Первое – это закономерное желание всегда получать/проводить второе, ибо утрата второго ликвидирует первое как феномен для отдельного главы сектора. Всё сведено к двум базовым тезисам: «управление должно быть только в моих руках» (отсюда и руководство) и «моя роль во всех ситуациях и событиях главная/основная» (так получаем контроль). Единоличное принятие решений прокламируют «коллективным решением с широким спектром ответственности».

Впрочем, это уже *проблема седьмая:* (анти) антропоориентированность. Ни одной системой образования не задается цель «окультуривать»

(в смысле «постоянно развивать»), скорее наоборот – «шаблонизировать» (в смысле «максимально упростить для будущего управления новыми единицами»). Самообразование может скорректировать подобное «оболванивание», ибо благодаря нестандартным (в мыслях, словах и жизненных примерах) учителям/преподавателям возможно новое видение жизни для ученика/студента. Дисциплины гуманитарного профиля (например, философия) могут способствовать «вращиванию» свободомыслия, которое неотделимо от вопросов и их обсуждения, понимания ситуативности ответов и их многовекторной применимости, индивидуального конструируемого мировоззрения, что является самосовершенствованием (впрочем следует акцентировать полиспектровость ответов учителя/преподавателя и необходимость объяснения нескольких базовых вариантов/подходов, ибо каждый из них может приводить «младые умы» к формированию радикальных идей, готовых к реализации, т. е. к абсолютизированию).

Выводы-решения указанных проблем: индивидуальный подход к каждому ученику/студенту (1); цель и мотив учителя/преподавателя – измениться самому (2); минимизировать «бумажную бюрократию» через использование e-почты, электронных документов и форм или упростить её через прикрепление ассистентов, которые бы занимались решением подобных вопросов (3); индивидуальные инициативы преподавателей и спонсоров (4); мастерство учителей/преподавателей «менять» систему изнутри через внедрение разнообразных подходов и форм проведения (вне)аудиторной работы, а также её оценивания без активного обсуждения своих шагов с коллегами (5-6); самосовершенствование – пример привнесения изменений для себя-вчерашнего ради себя-завтрашнего (7).

Таким образом, система образования – это совокупность индивидуальных саморазвивающихся систем (учителей/преподавателей), каждая из которых является отличной от стандарта, но стремящейся через внедрение новых взглядов и подходов достичь глобальных изменений на примере минимального числа единиц (учеников/студентов) ради достижения их собственных – еще несформулированных – жизненных целей (открытая программа). Представителя нового поколения не переориентируют, а информируют о еще одном и/или нескольких подходах к рассмотрению/решению вопроса/ситуации. Выбор решения и действия оста-

ется за каждым из нас, но никого нельзя научить выбирать без сожалений, ибо ежемоментно каждый претерпевает изменения.

Роль государственного управления сведена только к нескольким пунктам: обобщить задачи, преобразовать их в предписания, которые в скором будущем приобретают статус нормы, обязывающей каждого проинформированного слепо её исполнять. Главы образовательного сектора изменяют отдельные нормы без согласования между ними, что приводит к непониманию истолкования нормы/предписания исполнителями, а также нарушениям инструкций из-за противоречий между предписанием министерства образования и внутренними правилами отдельного образовательного учреждения.

В реальности изменения либо совсем не работают, либо ориентированы на регресс самого ученика/студента (например, сокращение количества аудиторных часов и увеличение часов на самостоятельную работу по дисциплинам гуманитарного профиля; удаление из нагрузки учителя/преподавателя часов на разработку, проведение и проверку индивидуальных заданий и самостоятельных/контрольных работ; не выделение часов на консультирование учеников/студентов по вопросам работы над индивидуальными исследовательскими проектами и т. п.).

Решение проблем возможно только в том случае, если мы – представители системы образования разных уровней – будем исходить из нескольких призм: во-первых, *призма учителя/преподавателя* (она «настраиваемая» согласно «запросам» социума и молодого поколения: актуальные проблемы и ситуации, свидетелями которых являются новые единицы, приобретают форму «примеров для выводов», т. е. практического применения теоретических знаний, умений, навыков для обучения «быть человеком»); во-вторых *призма ученика/студента* (она управляемая, ибо главные методы работы с новым поколением – размышлительный и игровой, которые на каждой последующей стадии обучения усложняются через дополнение новыми антропоориентированными методами и технологиями); в-третьих, *призма государственных структур* (она рекомендуемая, но не предписывающая/нормирующая, ибо образование – это не жесткая система правил, она должна изменяться согласно ученикам/студентам и запросам из будущего ради продолжения человечества).

МОЖЛИВОСТІ КЛАСИЧНОГО ФІЛОСОФУВАННЯ В РОЗВ'ЯЗАННІ ДЕЯКИХ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Загрійчук І. Д.

доктор філософських наук,

професор кафедри філософії та соціології

Українського державного університету залізничного транспорту

м. Харків, Україна

Загальним банальним місцем є твердження, що філософія цікавиться вічними проблемами, що вона взагалі займається темами, які хвилювали людей усіх поколінь і в усі часи. Очевидно, що так. Але «вічність» як загальність все ж не є незмінністю, адже конкретна загальність завжди виступає у формі особливості, яка є єдністю одиничного і загального. А це означає, що філософія, піднімаючи загальні питання, розвивається і, відповідно, «вічні проблеми» в кожному окрему історичну епоху отримують свою специфічну акцентуацію.

З іншого боку, не дивлячись на розвиток філософії, що виливається в низку філософських вчень і напрямків, між останніми існує історичний перегук, перекличка, яка робить філософські вчення минулого вічно актуальними та сучасними. Дане протиріччя вимагає свого постійного вирішення, яке й здійснюється у формі діалогу між сучасним філософуванням і філософськими вченнями минулого.

Тут варто, однак, підкреслити, що діалог, про який мова, є скоріш полілогом, в процесі якого діалектичне зняття минулого відбувається таким чином, що воно, це минуле, не зникає, не губиться, не перестає «працювати», а залишається задіяним в процесі розв'язання актуальних проблем сьогодення.

Викладені вище міркування можуть допомогти нам подивитись на класичну філософію дещо інакше, ніж вона трактується представниками модного сьогодні постмодерну. Справа в тому, що жодне філософське вчення ніколи не долається повністю і до кінця наступними філософськими роздумами. Воно зберігає свій евристичний потенціал в поєднанні з іншими підходами. Адже минулі філософські концепції актуалізуються проблемами історичного буття нашого сучасника, які все більше дошку-

ляють і, як не дивно, не вирішуються «новітніми», «модними» філософськими концепціями.

Сказане вище, може бути сформульоване ще й так: філософія завше є проблемою для самої себе. Це означає, що справжня філософія вимагає постійного переосмислення своїх засад, своїх граничних підстав функціонування. Таке переосмислення хоч і реалізується в рамках філософії і, як таке, є нібито справою внутрішньою, суто філософською, здійснюється тим не менш не без впливу ззовні. Нефілософськими причинами стимулювання філософських проблем всередині самої філософії є протиріччя практичного життя, актуальні проблеми щоденного існування людини в суспільстві. Дана обставина зайвий раз підтверджує тісний зв'язок філософії з життям, її практичну природу. Більше того, це є свідченням їхнього внутрішнього зв'язку, іншими словами, нерозривності філософії і суспільної практики, що означає: без єдності того та іншого, взаємодоповнюваності ущербними стають обидві сторони людської присутності у світі.

Які ж проблеми сучасного практичного життя «волають» класичній філософії, без якої неможливо, як виявляється, справитись з викликами нашої історичної доби?

Будемо використовувати приклади економічного, політичного та культурного характеру, аналіз яких показує, що без залучення інструментарію класичного філософування адекватно їх осмислити неможливо.

Гострою проблемою сьогодення, яка «нав'язла в зубах» обивателя і не тільки його, є незадоволення загальною ситуацією в країні. Дане незадоволення стосується як економіки, соціальної сфери, так і політики та культури.

На рівні буденної свідомості неприйняття ситуації, її критика виливається в звинувачення влади і всіх причетних до реалізації планів економічного та соціального розвитку країни в тому, що вони тільки «балакають», але «нічого не роблять». Далі таких звинувачень, за великим рахунком, справа не просувається. І мова тут не лише про обивательські судження, які по суті своїй є вірними, але й про те, що ці справедливі звинувачення не стають основою владних рішень по виправленню ситуації. Навіть, коли певні рішення приймаються, в повній мірі вони не виконуються і, як наслідок, кардинальних зрушень не відбувається.

Виникає питання: чому так? в чому причина недієвості владних рішень? Тут ми змушені винести за дужки чисто соціально-економічні причини класового характеру, які само собою зрозумілі, але тим не менш вимагають конкретного аналізу засобами соціології та політичної економії, і зосередитись на виключно гносеологічних причинах даної ситуації, маючи на увазі, що цілеспрямований характер людської діяльності вимагає осмисленості практичних вчинків. Останнє означає, що без знання ситуації, без її усвідомлення і понятійного визначення, успішна результативна діяльність людини неможлива.

З точки зору класичного філософування в наведеній вище ситуації ми маємо дуалізм, субстанційне розведення мислення і буття, теорії і практики. Єдина, цілісна суспільна практика розірвана, її теоретична і практична сторони відірвані одна від одної. В умовах суспільного розподілу праці вони не можуть не виконуватись різними індивідами та соціальними групами, але це не означає, що співпраця між ними, узгодження дій, координація зусиль, неможливі. Більше того, така узгодженість не тільки можлива, але й необхідна і саме вона є основою економічних та соціальних зрушень в інтересах широких верств населення. Іншими словами, так зване основне питання філософії, проблема тотожності мислення і буття та її діалектичне розв'язання виступають передумовою адекватного розуміння суспільно-економічної та політичної ситуації, а потім і її трансформації в інтересах суспільства.

Дану методологію можна використати і для аналізу складових кризової ситуації, яку так і підмиває назвати «топтанням на місці». Наприклад, незадоволення та критику сьогодення можна почути не лише на ринках, майданах та в барах, але й на сторінках періодичних друкованих видань та на електронних ресурсах. Дієвість останніх майже та сама, що й висловлених усних суджень. Свобода слова вилилась в принцип: «ви говоріть, а ми будемо робити своє».

Такий погляд на те, що відбувається в суспільстві, зовсім не відповідає принципам класичного філософування, яке істину розглядає не лише як відповідність наших понять предметам та відносинам між ними, але й як відповідність предметів пізнання самим поняттям. Іншими словами, істина в класичному філософуванні є не тільки категорією гносеології, а й категорією буття, способом життєдіяльності. Істина в такому контексті виступає складовою реального практичного життя людини, її існування

як свідомої істоти. Більше того, можна навіть сказати, що істина є сутністю людського буття у світі.

Таким чином, існування суспільства, як й існування окремої людини, полягає не в тому щоб знати, а в тому щоб діяти у відповідності з набутим знанням. Власне специфіка філософського знання, як знання софійного, полягає в утвердженні розумного способу існування.

Незасвоєння принципів класичного філософування призводить до плутанини в елементарних пізнавальних ситуаціях, як наприклад «чехарда» в розумінні концепту «революція». З одного боку, події 2013-2014 років називають «революцією Гідності», з іншого – лунають заклики «відмовитись» від революційного перетворення засад в організації соціально-економічного та політичного життя в країні. Революційним, тобто кардинальним змінам, протиставляють зміни еволюційні, забуваючи при цьому, що це дві сторони одного і того ж процесу, що кардинальні зміни готуються еволюційно через накопичення кількісних змін, які на певному етапі, досягаючи критичної точки, неминуче призводять до якісного перетворення суспільства. Перехід однієї якості в іншу відбувається через стрибок, який стосовно суспільства прийнято називати революцією.

Отож, мова про цілісне розуміння суспільних процесів, про необхідність діалектичного підходу до розв'язання назрілих проблем, про неможливість відповіді на історичні виклики, керуючись догматичними уявленнями про розвиток.

В перехідні епохи актуалізуються проблеми межі, границь, кордонів, граничних підстав існування суспільства та світу в цілому. Не дивно, що в такі часи, новий імпульс до розвитку отримують релігія та філософія. Ми є свідками відродження релігії та певних потуг до розвитку філософування. Але щодо останнього, а саме філософії, то слід констатувати, що результати не вельми втішні. Частіше всього приходиться стикатись з еклектикою, методологічною «всеїдністю», яка не тільки не сприяє проясненню існуючих на буденному рівні протиріч та конфліктів, але й заплутує й навіть заважає їх розв'язанню.

Як приклад, можна навести однобоке тлумачення кордонів між державами. Частіше всього акцентують увагу на тому що кордони роз'єднують, забуваючи при цьому, що вони одночасно можуть і повинні об'єднувати. І справа полягає в тому щоб справедливо провести в теорії, а потім і на практиці, розмежування, яке дозволить кордону служити фо-

рмою об'єднання та співпраці. У зв'язку з цим спливає в пам'яті висловлювання одного із політичних діячів, яке так і не було істинним чином втілене в життя: «ми повинні спочатку розмежуватись, щоб об'єднатись».

В духовній культурі одним із прикладів істинного розмежування є необхідність підвищення культури мовлення в частині подолання так званого «суржика», який полягає в еклектичному, недоцільному поєднанні в процесі мовлення елементів двох і більше мов.

Приклади подібного характеру можна множити, але, що важливо, нам слід усвідомити, що без класичного філософування їх ні усвідомити, ні розв'язати неможливо.

КОНТУРИ СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ЛЮДСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Качмар О. В.

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри мистецьких дисциплін початкової освіти

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

м. Івано-Франківськ, Україна

В історії дослідження людської агресії виділяються дві впливові традиції альтернативного вирішення питання людської агресії: агресія як «генетично вроджене явище», «інстинктивне» (З. Фрейд, К. Лоренц [5] та ін.) й агресія як «набуте в результаті соціально-культурного досвіду»; агресія як продукт соціально-історичної деформації (Е. Фромм [6; 7] та ін.), культурного артефакту (культурний релятивізм), фрустрації (Л. Берковіц [3]), соціального навчання (А. Бандура) [2].

Щоб пояснити і зрозуміти структуру людської агресії, агресивної соціальної й політичної діяльності, поведінку агресивних систем, потрібен цілий набір підходів (системний, інформаційно-кібернетичний, синергетичний, герменевтичний), система понять, що дозволяють зорієнтуватися в складному агресивному світі.

Як довів Е. Фромм [6], проблема агресивності людини – комплексна, інтегральна. Е. Фромм підходить до проблеми як з позиції біологічної

еволюції, так і з позиції всього різноманіття соціальних, культурних, психологічних відносин. Фромм намагається показати, як різноманітні соціокультурні впливи взаємодіють з унікальними людськими потребами в процесі формування особистості. Людина включена в багато систем реальної дійсності. Зв'язки і відносини людини з навколишнім світом різноманітні, а тому різноманітні й її якості. В його розумінні агресивна поведінка – це складний та багатомірний процес, який складається з безлічі взаємодіючих факторів. До чинників, які можуть визначати агресію Е. Фромм відносить в першу чергу соціальні, індивідуальні, зовнішні, природні, біологічні. В основу своєї класифікації Е. Фромм поклав функціональний підхід, який пов'язаний з диференційним критерієм (біологічно адаптивна агресія (корисна) – біологічно неадаптивна агресія (шкідлива)). Тобто, за Е. Фроммом «доброякісна агресія» виражена в формах які є соціально-сприйнятними, і постає як захисна й творча сила соціуму, що сприяє розвитку суспільства. В свою чергу, «злаякісна агресія» – це протиприродна форма людського стану, викликана нелюдськими умовами.

Вроджену агресивність детермінує біологічна схильність до формування агресивної поведінки. Вважається, що порушення перинатального розвитку дитини та травми отримані при народженні, є причиною підвищеної чутливості, емоційної неврівноваженості та психічної слабкості. За таких обставин у дитини частіше виникають конфлікти з оточенням, а відтак, і підвищується ймовірність агресивної поведінки.

Схильність до агресивної поведінки підвищують також спадкові порушення, такі як, наявна зайва Y-хромосома в хлопчиків. До спадкових чинників агресивності відносять також вплив гормонів (тобто підвищений рівень тестостерону); органічні захворювання мозку (епілепсія, пухлина мозку). Бувають випадки розладу особистості за органічним типом, симптомами якого є емоційні порушення такі як дратівливість, спалахи гніву і агресії. Підвищують вірогідність агресивної поведінки також психічні захворювання які почалися в дитинстві чи в підлітковому віці (дитячий аутизм, шизофренія та ін.) [4, с. 50-51].

На формування агресивності, як особистісної якості і набуття досвіду агресивної поведінки, суттєвим чином впливає соціальне середовище. Агресію часто розглядають як соціальну поведінку, що включає навички і вимагає навчання. У відповідності з цією точкою зору, яка знайшла своє

висвітлення, зокрема в працях А. Бандури, агресії людина навчається, за-
своюючи в процесі соціалізації навички агресивної поведінки та певною
мірою розвиваючи свої «агресивні задатки». Адже, щоб здійснити агре-
сивну дію, людина повинна, наприклад, знати, які прийоми будуть боліс-
ними, які слова і дії заподіють страждання тощо. Ці знання не даються
при народженні, люди навчаються вести себе агресивно. А коли агресія
приносить очікувані результати та ще й підкріплюється різними видами
заохочення, відповідним чином винагороджується, вона стає усталеною
нормою людської поведінки.

У рамках системного підходу до дослідження агресії можна окресли-
ти контури структурно-функціональної моделі людської агресії і позна-
чити новий вектор в дослідженні проблеми.

Людська агресія представляється як конфліктно-функціональне утво-
рення, компонент природи людини, в якому поєднуються біологічні, по-
літичні, соціально-культурні та психологічні чинники.

Агресія – складна функція агоністичних соціальних конфліктів, в
яких використовується насильство і примус як засіб захоплення або захи-
сту влади, оволодіння матеріальними і духовними ресурсами. Агресія –
системно-конфліктне явище, причини, функції, структурні, динамічні,
інформаційно-ідеологічні властивості якого залежать від типу соціально-
го конфлікту (війна, революція, терор і ін.).

Агресія – інтегральний, міждисциплінарний, системний концепт.
Причини і процеси агресії носять комплексний характер. Людська агресія
породжується безліччю груп факторів, включаючи біологічні, соціальні,
економічні, психологічні та екзистенційні, але жодна група факторів не
може займати пріоритетне становище.

Структурно-функціональна модель людської агресії дозволяє встано-
вити динамічний взаємозв'язок об'єктів і суб'єктів агресії. Агресія
пов'язана зі змістом та характером дуальних інтерпретацій, опозицій
(«друг-ворог», «свій-чужий» і ін.), які обумовлюють силу і енергію акто-
рів агресії. Сенс агресії визначається наявністю «ворога» (зовнішнього і
внутрішнього). За допомогою ідеології і міфів світ поділяється на свій,
дружній і чужий, ворожий.

Функціональний підхід означає, що при зміні природи конфлікту (при
наявності «спільної мети», «спільної справи», «загальної згоди», «спіль-
них цінностей») енергія агресії може бути перетворена, сублімована і

спрямована не на деструкцію і взаємне знищення, а на співпрацю, інтеграцію зусиль і конструктивну творчість. Способи перетворення агресивних конфліктів – питання соціокультурної регуляції агресії [1, с. 11].

Даний підхід до сутності агресії дає можливість наголошувати на зовнішніх і соціальних умовах, які впливають на прискорення чи гальмування деструктивних процесів. Через те, що будь-які процеси мають соціальний контекст, то відповідно відбувається домінування соціальних факторів як детермінант агресії. Тому розв'язати проблеми людської деструктивності та зменшити вплив негативних соціальних факторів можна лише за умови, якщо будуть змінені соціальні і духовні установки самого суспільства.

Таким чином, агресію можна розглядати як характерну рису поведінки людей в цілому і як важливий аспект їх родової природи. В своїй основі агресія має своєрідне поєднання біологічних і соціальних чинників. Агресія традиційно асоціюється з жорстокістю, насильством, війнами і, одночасно, вона є одним із важливих чинників розвитку суспільства та прогресу. Через те, що агресія має подвійний вияв, її не можна визнати цілковито небезпечним в соціальному плані явищем, тому що вона амбівалентна за своєю природою, – агресивна дія може бути способом досягнення певної мети, забезпечувати вирішення якихось життєвих задач, як схвалюваних з боку суспільства, так і навпаки. Подвійна роль агресії в суспільстві дозволяє виокремити дві форми агресивності: «позитивну» або «доброякісну», що сприяє збереженню життя (амбіційність, відважність, настирливість), і «деструктивну», «злаякісну», що може його знищити чи зруйнувати (жорстокість, насильство).

Література:

1. Агапов П. В. Человеческая агрессия в социальных науках: вопросы теории и методологии / П. В. Агапов // Вестник Нижегородского университета. – 2014. – № 2 (34). – С. 7-12.
2. Бандура А. Теория социального научения / А. Бандура. – Спб. : Евразия, 2000. – 320 с.
3. Берковиц Л. Агрессия : причины, последствия, контроль / Л. Берковиц. – Спб. : Прайм-Еврознак, 2001. – 512 с.

4. Коломієць О. Г. Філософська парадигма упередження агресивності в сучасному суспільстві. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук / О. Г. Коломієць. – К., 2015. – 396 с.

5. Лоренц К. Агрессия (так называемое «зло»): Пер. с нем. / К. Лоренц. – М. : Издательская группа «Прогресс»; «Универс», 1994. – 272 с.

6. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности / Э. Фромм. Пер. с нем. Э. Телятниковой. – М. : АСТ : АСТ МОСКВА, 2006. – 635, [5] с.

7. Фромм Э. Величие и ограниченность теории Фрейда / Э. Фромм. – М. : АСТ, 2000. – 448 с.

НОВООБРАЩЁННЫЕ МУСУЛЬМАНЕ В УКРАИНЕ И В МИРЕ: ПРИЧИНЫ ПЕРЕХОДА В ИСЛАМ¹

Максименко О. А.

*ведущий социолог отдела методологии и методов социологии
Институт социологии Национальной академии наук Украины
г. Киев, Украина*

Тенденция к усилению исламофобии в её разных проявлениях (от неблагосклонности и неприязни к мусульманам до открытых актов агрессии против них и призывов к ненависти и насилию по отношению к представителям этой религии), к сожалению, наблюдается в последнее время во многих странах мира. Этому способствуют многие факторы: во-первых, инспирированное некоторыми недобросовестными СМИ отождествление мусульман с террористами и экстремистами, новая волна страха, вызванная репортажами о многочисленных преступлениях боевиков самопровозглашённого «Исламского государства» [1] и недавними терактами с большим количеством жертв (в частности, во Франции и Бельгии); во-вторых, нежелание обычных людей видеть в своём окружении тех, кто чем-то от них отличается. Носители другой культуры воспринимаются как угроза нарушения привычного образа жизни, изменения

¹ Тезисы составлены на основе доклада, представленного автором на V Международной молодёжной летней школе исламоведения, которая проходила с 10 по 15 июля в Национальном университете «Острожская академия» (по инициативе ВАОО «Альраид» и Украинского центра исламоведческих исследований).

устоявшейся системы ценностей. Отсюда и резко отрицательное отношение к беженцам из Сирии и других исламских стран. В то же время мы всё чаще становимся очевидцами того, как люди, которые ранее исповедовали другую религию (или называли себя атеистами), добровольно, по зову сердца становятся мусульманами. В ислам переходят даже монахи и священнослужители [3, 4]. Вполне естественно, что этот феномен привлекает внимание как отечественных, так и зарубежных религиоведов, социологов, журналистов и писателей. На протяжении последних лет ими был опубликован ряд материалов, где подробно описываются причины добровольного выбора ислама представителями других религий.

К примеру, российский исследователь Андрей Игнатъев [2] объединяет новообращённых российских мусульман в четыре группы. Первая (самая многочисленная) – это женщины, вступающие в брак с мусульманином. Вторую группу составляют те, кого привлекает мистика суфизма (так называемые богоискатели-эзотерики, которые также увлекаются индуизмом и буддизмом). В третью группу входят те, кто принимает ислам сознательно как религию во всех её аспектах (историческом, этнографическом, культурном) и старается соблюдать все её требования и предписания. К последней группе принадлежат те, кого привлекают радикальные исламские течения и организации. Это преимущественно выходцы из право- и леворадикальных группировок.

Также уместно было бы сослаться на данные исследования, проведенного социологами и религиоведами Кембриджского университета совместно с сотрудниками организации *New Muslims Project* среди обращённых в ислам британских женщин [6]. Согласно утверждениям респонденток, эта религия помогла им обрести веру, покой и внутреннюю гармонию. Большинство новообращённых мусульманок происходили из семей коренных британцев-христиан, получили высшее образование и достигли заметных успехов в карьере. Но по-настоящему счастливыми и спокойными за свою судьбу они стали только после принятия ислама.

Что касается новообращённых мусульман в Украине, то среди причин, побуждающих их принять ислам, чаще всего называют разочарование в других вероучениях, а именно в православии (не последнюю роль в этом сыграл длительный конфликт между прихожанами Киевского и Московского патриархатов), непонимание основных положений родной религии (в частности, догмата о существовании Единого Бога в трёх ипос-

тасях), желание «общаться с Богом без посредников» (ещё одно отличие ислама от христианства) и, кроме того, некоторая приверженность украинцев к распространённому в исламе культу традиционной семьи, где мужчина – кормилец и добытчик, а женщина – хранительница домашнего очага [5]. Многие из новообращённых украинских мусульман отмечают уважительное отношение к женщине в исламе, обращают внимание на то, что эта религия защищает семейные ценности, не ограничивая права ни мужчин, ни женщин.

Философско-мировоззренческие аспекты ислама также играют весьма важную роль: практически все «новые» мусульмане упоминают о том, что именно благодаря Корану им удалось постичь причину и смысл человеческого существования. Рассказывая о своём решении перейти в ислам, большинство из них подчёркивают, что ему предшествовал продолжительный период изучения и сравнения основных положений Библии и Корана: Священное Писание казалось им в некоторых моментах противоречивым, в то время как Коран – достаточно чётким и логичным.

Впрочем, вышеупомянутые исследования раскрывают только наиболее известные причины, по которым представители другой религии принимают решение перейти в ислам. За каждым решением – уникальная жизненная история, которая, несомненно, заслуживает отдельного внимания.

Иногда непосредственным толчком к принятию ислама становятся какие-то значимые (преимущественно драматические) события. К примеру, житель Бразилии Абдулла Захид [7] принял решение стать мусульманином сразу же после трагедии 11 сентября 2001 года. Тем не менее, этот поступок нельзя отнести к сугубо импульсивным. Абдулла воспитывался в традиционной семье, посещал церковь вместе с родителями, много читал, в частности религиозную литературу. Конечно, у молодого человека возникали вопросы, когда он читал Библию, особенно это касалось божественной и человеческой сущности Иисуса Христа. Но ему, как и многим другим прихожанам, священники говорили, что Священное Писание может быть полностью понятно только им.

По словам Абдуллы Захида, после событий 11 сентября около 3 тыс. бразильцев стали мусульманами, главным образом потому, что ненавидели Америку и симпатизировали её врагам. Конечно, горько осознавать, что есть люди, которые обращаются в ислам только потому, чтобы соли-

даризоваться с врагом своего врага. Обидно, что таким образом они способствуют распространению ложных представлений об исламе как о воинственной религии. Но всё же остаётся надежда на то, что, получив достоверную информацию об исламе, люди смогут развенчать стереотипы и далёкие от истины домыслы касательно этого религиозного вероучения.

Литература:

1. ИГИЛ. Не исламское и не государство. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://islam.com.ua/special-topic-igil>
2. Игнатъев Андрей. Почему русские принимают ислам? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.schwarz-front.ru/islam300509.htm>
3. Католическая монахиня приняла ислам после лекций священника-исламофоба [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.islamnews.ru/news-27257.html5>.
4. «Раб Аллаха Владислав» – священник принял ислам: его мнение и мнение епархии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dddkursk.ru/number/620/new/003694/>
5. Чому українці приймають іслам? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://islam.in.ua/ua/suspilstvo/chomu-ukrayinci-priymayut-islam>
6. Female conversion to Islam in Britain examined in unique research project // University of Cambridge. [Electronic resource] – Access mode: <https://www.cam.ac.uk/research/news/female-conversion-to-islam-in-britain-examined-in-unique-research-project>
7. Özköse Adem. Cennete Otostop. Hidayet Öyküleri / Adem Özköse. – İstanbul : Pınar Yayınları. – 192 s.

ЕПІСТЕМОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПЕРШИХ ВІДГУКІВ НА «ФІЛОСОФІЮ ГОСПОДАРСТВА» СВЯЩЕНИКА СЕРГІЯ БУЛГАКОВА

Матюшко Б. К.

*кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна*

Докторська дисертація з філософії одного з видатних російських мислителів ХХ століття, священика (на час її написання – професора політичної економії) Сергія Миколайовича Булгакова (1871-1944) «Філософія господарства» [1] варта уваги з багатьох причин. Поряд з запропонованими у ній відповідями на основні питання філософії економіки зокрема, цілі структурні одиниці досліджуваної праці присвячені філософському осмисленню науки загалом. Свою точку зору Булгаков визначив як «естетичний релятивізм у філософії, який принципово припускає множинність філософських шляхів та перетворює філософію на філософії, як і науку на науки» [1, с. 28]. Таке ствердження плюралізму філософських і наукових вчень є цілком обґрунтованим, адже час написання і захисту «Філософії господарства» ознаменувався народженням неklasичної науки. Тому особливого значення набувають відгуки на епістемологічні ідеї о. Сергія, дані його сучасниками. Серед рецензій та критичних статей про працю Булгакова відповідні питання поставлені знаними філософами та публіцистами: Миколою Алексеєвим [2], Йосифом Цинговатовим [3], Борисом Яковенком [4], Сергієм Голованенком [5] та Володимиром Базаровим [6].

Перший з перелічених критиків «Філософії господарства» відзначає, що її автор ставить (тут і далі – курсив в оригіналі. – Б.М.) «проблему *раціонального та ірраціонального в їх взаємовідношенні*, – ту проблему, зовнішнім вираженням якої є боротьба двох основних сучасних філософських течій, – чистої логіки, з одного боку, прагматизму, з іншого» [2, с. 671]. Отже, йдеться про загальну проблему функціонування наукового знання. Та шлях її розв'язання виявився хибним: «естетичний релятивізм С.М. Булгакова – як і будь-який релятивізм – стає можливим лише тому, що покоїться на більш чи менш свідомих передумовах чисто раціо-

нального характеру» [2, с. 674], оскільки Булгаков, «стверджуючи Логос світу, якраз і впадає в цю інтелектуалістичну метафізику, – та ще й у крайньому та перебільшеному її тлумаченні: бо лише за такого тлумачення можна вірити, що всі, навіть найбільш криві дороги філософії, все ж приведуть до Риму» [2, с. 675]. Спробою знайти вихід з цього ускладнення є звернення до кантіанства і неокантіанства: «з догматизмом у вигляді економізму слід вчинити так, як Кант вчинив з догматизмом у формі математичного та механічного природознавства. Критицизм Канта надає С.М. Булгакову загальний план для його філософії господарства» [2, с. 676]. Але «можна сказати, що подібне тлумачення критичної філософії ґрунтується на засвоєнні її зовнішньої архітектоники, а не її внутрішнього сенсу. Сенс же критичного методу полягає, на нашу думку, в тому, що він звільнився від моністичного догматизму попередньої філософії та побачив у нашому природознавстві не рід абсолютного досягнення речей самих по собі, а *ідеальне завдання, проблему, яка підлягає нескінченному виконанню*» [2, с. 678]. Натомість Булгакову «достатньо однієї зовнішньої схеми: від факту до умов – і трансцендентальна філософія господарства готова. Як легко споруджується будівля будь-якої філософії! Є факт вексельного права, будемо сходити до його умов, до його трансцендентальних засновків, – вийде філософія вексельного права. Є факт техніки – чинитимемо так само. Це не важче, ніж малювання за трафаретними картинками» [2, с. 678]. Невдалою є також є спроба визначення спільного для всіх конкретних наукових дисциплін характеру знання: «за наявності ознак самоочевидності, притаманних істинам математичним, немає нічого небезпечного в тому, що математика є продуктом «стилізації» дійсності. Самоочевидно, що така «стилізація» є необхідною, інакше ми й мислити не можемо. Але ось як же виправдати «стилізацію» в політичній економії, абстрактні істини якої жодною очевидністю не володіють?» [2, с. 693]. Висновок є цілком очікуваним: «С.М. Булгаков у своїй «Філософії господарства» не лише не обґрунтував соціальну науку, але й зруйнував її. Той розшматований протиріччями еkleктизм, на якому стоїть автор, не може бути скільки-небудь твердим фундаментом і для філософії, і для науки загалом, і для соціально-економічної науки зокрема» [2, с. 695].

Й. Цинговатов підходить до аналізу ідей «Філософії господарства» з позицій другого позитивізму. Він пише, що її автор «доволі вдало відзна-

чає претензійність кантіанського «коперніканства», вказує на абстрактну теоретичність, пасивізм філософії Канта, відсутність у ній актуальності й динамічності. Протиставляючи кантіанській гносеології свою «господарську», п. Булгаков нібито наближається навіть... до Авенаріуса» [3, с. 700]. Та «якщо п. Булгаков читав «Критику чистого досвіду», він має знати, що саме праця (робота) покладена в основу гносеології Авенаріуса, що саме завдяки цьому для філософії чистого досвіду «знімаються» проблеми зовнішнього світу та чужого я, «як ідеалістична вигадка». Але ця близькість гносеологічних поглядів п. Булгакова до емпіріокритицизму – цілком випадкова: йому будь що треба очиститися від свого гріхопадіння – ідеалізму – і він готовий ухопитися навіть за так званий наївний реалізм, відновлюваний у своїх правах Махом і Авенаріусом. (Наївний реалізм п. Булгаков називає, звісно ж, «господарським реалізмом»)» [3, с. 700-701].

Б. Яковенко бачить головну помилку Булгакова вже в тому, що він «не хоче робити відмінностей... між процесом знання й складом знання, між наукою як процесом дослідження та наукою як сукупністю трансцендентальних змістів або категорій» [4, с. 708]. Адже «до знання й науки в першому сенсі, звісно, деяким чином підходить прагматична точка зору, яку поділяє п. Булгаков: тут може бути застосований принцип інструментальності тощо. До знання ж і науки в другому сенсі прагматичні викладки не мають жодного відношення, оскільки ця сфера від початку визначається іншими категоріями. І доти, доки п. Булгаков не відчує глибокої відмінності між цими двома порядками даностей, методів і точок зору, він не звільниться від постійної схильності приписувати Кантові, Фіхте, Гегелю, Когену, Гуссерлю, Ріккертіві тощо того, чого вони, щонайменше, не думають, і, мені здається, – чого й не говорять» [4, с. 708-709].

С. Голованенко звертає увагу на такі положення «Філософії господарства»: «наука – подрібнене знання, тому вона – поза Істиною. Де ціле – там істина. Якщо у науці просвічує ціле, – вона в Істині. Такою болючою була самотність, що будь-яка спільнота, будь-яке товариство прийняте за Істину. Між тим, уся новітня філософія хоче бути та величає себе філософією цілого, філософією системності. У Булгакова не є чітким ані характер цілого (трансцендентального суб'єкта), ані взаємовідношення частин» [5, с. 716-717]. Тоді «звідки поряд з Істиною релятивізм, який подрібнює знання? Забуття ідеї догмату і антиномій – причина явних проти-

річ... Вихід – у живій особистості. І перше питання – чим повинне бути знання? В ньому живе неминуча антиномія: особистість чи річ? Лиш тут стверджується свобода творчості й свобода прийняття» [5, с. 718]. Наостанок «істинне й хибне знання розрізняються за точками зору, а не за об'єктами. Це лише неправильно накладені, по суті однакові форми, тому що всі дороги ведуть до Риму... Форми однакові, якщо світ – світ речей, якщо логіка – неорганічна логіка. Але Булгаков різко відокремлює Логос від наукового розуму» [5, с. 718]. Тим не менше, Голованенко оцінює твір о. Сергія схвально: це «філософія живого не за назвою та видимістю. В ній – голос життя...» [5, с. 719].

Як майже всі згадані критики «Філософії господарства», В. Базаров говорить про непослідовність застосування її автором ідей неокантіанства (і, опосередковано, це ж стосується і позитивізму): ««Феноменалізм» зовсім не є, як це здається п. Булгакову, обмеженням нашого пізнання або досвіду якимись заздалегідь окресленими рамками, а якраз навпаки, визнанням необмеженості пізнавальних прав та наукових обов'язків людського розуму. Все, що так чи інакше стає для нас «доступним або відчутним», підлягає розумові у ролі об'єкту дослідження. Дієвий розум не сміє заспокоюватися на таких ліниво-благочестивих формулах, як «надрозумна сила, що втручається в земні справи» або «стихія, що піднялася з хаосу»: у всеозброєнні своїх апріорних, автономних методів, він не схиляє голову перед жодними труднощами, і до найбільш дивовижних загадок підходить з твердою вірою що його творчій енергії вдасться рано чи пізно перетворити наддосвідне осяяння на явище досвіду, на науково розтлумачений «феномен»» [6, с. 738-739].

Отже, підстави критики епістемологічних ідей «Філософії господарства» священика Сергія Булгакова його сучасниками є цілком сциєнтистськими.

Література:

1. Булгаков С.Н. Философия хозяйства / С.Н. Булгаков // Философия хозяйства. – М.: Наука, 1990. – С. 3-250. – (Социологическое наследие).
2. Алексеев Н.Н. Опыт построения философской системы на понятии хозяйства. Сергей Булгаков. Философия хозяйства. Часть первая. Мир как хозяйство. М., 1912 / Н.Н. Алексеев // С.Н. Булгаков: Pro et contra. Лич-

ность и творчество Булгакова в оценке русских мыслителей и исследователей: Антология. Т. 1. – СПб.: Издательство РХГИ, 2003. – С. 660-697.

3. Цинговатов И. Рец. на кн.: Сергей Булгаков. Философия хозяйства. Часть первая: Мир как хозяйство / И. Цинговатов // С.Н. Булгаков: Pro et contra. Личность и творчество Булгакова в оценке русских мыслителей и исследователей: Антология. Т. 1. – СПб.: Издательство РХГИ, 2003. – С. 698-704.

4. Яковенко Б.В. Рец. на кн.: Сергей Булгаков. Философия хозяйства. Часть первая: Мир как хозяйство / Б.В. Яковенко // С.Н. Булгаков: Pro et contra. Личность и творчество Булгакова в оценке русских мыслителей и исследователей: Антология. Т. 1. – СПб.: Издательство РХГИ, 2003. – С. 705-709.

5. Голованенко С. Рец. на кн.: Сергей Булгаков. Философия хозяйства. Ч. I. Мир как хозяйство / С. Голованенко // С.Н. Булгаков: Pro et contra. Личность и творчество Булгакова в оценке русских мыслителей и исследователей: Антология. Т. 1. – СПб.: Издательство РХГИ, 2003. – С. 713-719.

6. Базаров В.А. О современном идеологическом кризисе. Статья вторая. Византийство против «новоевропейской» культуры / В.А. Базаров // С.Н. Булгаков: Pro et contra. Личность и творчество Булгакова в оценке русских мыслителей и исследователей: Антология. Т. 1. – СПб.: Издательство РХГИ, 2003. – С. 735-747.

«БІЛІ ПЛЯМИ» В КОНЦЕПЦІЇ «ОСЬОВОГО ЧАСУ» КАРЛА ЯСПЕРСА

Ніколова Н. І.

викладач кафедри філософії

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

м. Київ, Україна

«Осьовий час» в інтерпретації німецького філософа К.Ясперса – це момент духовного прориву, духовної трансформації суспільства, позначений синхронністю (8-2 ст. до н.е., з «епіцентром» у 5 ст. до н.е.) й фіксований територіально в межах п'яти відносно незалежних (автономних) регіонів світу – Греції, Іудеї, Ірані, Індії, Китаї. За К.Ясперсом, «осьовий час» – це не лише одна з чотирьох виділених ним важливих стадій історії та культури людства, до яких він відносить так звану «прометеївську епоху» – добу первісності, «епоху великих культур давнини» – славетні цивілізації епохи бронзи (культури Стародавнього Єгипту, Месопотамії та ін.), власне «осьовий» період й «епоху науки й техніки» [4, 53], але і така особлива віха історичного поступу, яку слід визначити як центральний момент, свого роду «відправну точку» світової історії в цілому. Більше того, головна теоретична теза в концепті «осьового часу» К.Ясперса базується на прийнятті того постулату, згідно з яким лише визначення смислу «осьового» періоду відкриває можливість адекватної інтерпретації смислу всієї світової історії [4, 32–39].

Однак ідея «осьового часу» К.Ясперса сприйнята була в наукових колах неоднозначно. Вона викликала появу чималого числа її палких прихильників, але водночас і тих, хто намагався (і подекуди – зовсім небезпідставно) в чомусь «підірвати» самі основи її концептуальності.

Серед останніх особливо вирізняється німецький історик Ян Ассман, який вважає, що те, що К.Ясперс називає духовним «проривом» «осьового часу», варто розцінити всього лишень як констатацію переходу від так званої «обрядової когерентності до текстової», котрий, внаслідок поширення писемності, відбувався в різних регіонах світу впродовж усього 1 тис. до н.е. і тому не може бути «вписаний» у визначені К.Ясперсом хронологічні межі «осьового» періоду [5, 314]. Зрештою, Ян Ассман, по

суті, відмовляє теорії «осьового часу» в концептуальності, коли категорично заявляє: «...я маю визнати, що не можу привести само себе до того, аби дійсно повірити в «осьовий час» як глобальний поворот в універсальній історії...Надмірна зачарованість часом і одночасністю є вродженим дефектом теорії Осьового Часу, який надає їй швидше характеру міфу, ніж теорії» [7, 398].

З іншого боку, російський вчений В.Є.Єремєєв вважає, що, з огляду на те, що в 12–11 ст. до н.е. в китайській традиції (в епоху Західного Чжоу) правителем Вень-ваном розроблене було «осьове», за своєю сутністю, вчення «протоарифмосеміотики», яке вже тоді містило в собі основні ідеї духовної революції «осьового часу» (а саме: 1 – «нове розуміння призначення людини» як дієвої структури космогенезу; 2 – «усвідомлення можливості впливати на свою долю шляхом саморозвитку», який передбачав сходження рівнями психокосмосу до найвищого – трансцендентного – начала), слід, у такому випадку, переглянути і хронологічні межі «осьового часу», запропоновані К.Ясперсом, а отже, – віднести його початок іще до часів заснування династії Західного Чжоу, тобто до 12–11 ст. до н.е. [2, 492–494].

Разом з тим український історик, філософ Ю.В.Павленко, приймаючи основну аргументацію К.Ясперса стосовно «осьового часу», водночас загострює увагу на тому, що німецькому філософу вдалося лише зафіксувати цей феномен, проте не вдалося його пояснити – принаймні, хоча б пов'язати його «з іншими стадійними зрушеннями, які відбулися напередодні та протягом зазначених ним століть» [3, 211–212].

На наш погляд, вказана неоднозначність поглядів науковців на розуміння сутності «осьового часу», як і неприйняття визначених К.Ясперсом його хронологічних меж, безпосереднім чином пов'язана з фактом наявної синонімії в межах понятійного поля «вісь» у німецькій мові, де загальне поняття «вісі» має два семантичні нюанси, по суті, – два значення, закріплені за різними словами: за словом «Angel» закріплюється ідея «вісі» як центру чогось, в той час як за словом «Achse», яке, до речі, і використовує К.Ясперс, – ідея «вісі» як вертикалі, яка перетинає горизонталь. При цьому показовим є те, що ідея «вісі», незалежно від способів її словесного вираження в тій чи іншій конкретній мові, у свідомості будь-якої людини викликає насамперед саме такі два зорові образи, які цілком узгоджуються з окресленою вище синонімічною парою в німецькій мові: це

візуальні образи вісі як вертикалі у площині горизонталі (образ їхнього перетину), з одного боку, та вісі як центру чогось, – з іншого. Якщо ж застосувати ці візуальні образи до семантики концепту «осьового часу», то отримуємо розмежування таких двох різних смислових площин:

- **перший візуальний образ вісі** (ідея вісі як вертикалі, що перетинає горизонталь): тоді «осьовий час», «осьові» культури сприймаються як синхронічна вертикаль, яка перетинає діахронічну вісь світової історії (горизонталь);

- **другий візуальний образ вісі** (ідея вісі як центру чогось): в цьому випадку «осьовий час» сприймається як центральний, кульмінаційний момент історії, визначення смислу якого уможлиблює вихід на розуміння смислу світової історії в цілому.

Обираючи метафоричний образ вісі для позначення феномену «осьового часу», К.Ясперс непрямо цитує Гегеля, який в лекціях з філософії історії називає ідею триєдності Бога визначальною – «...вісь, довкола якої обертається всесвітня історія. Історія йде від *цього пункту* й направляє звідси далі» [1, 339]. «В той час як ці висловлювання, – слушно зауважує Ханс Джоас, – можуть звучати як джерело назви книги Ясперса, проблема з усією цитатою є в тому, що Гегель в німецькому оригіналі використовує не слово «axis», але «Angel» – слово, яке зазвичай перекладається як «петля на дверях; суть розмови, питання; обертання навколо основної думки питання» або «точка обертання, точка опори; стрижень; основний пункт; центр». Чи могло бути, що ясперсівська плутанина «Achse» і «Angel» є походженням терміну, який ми всі використовуємо сьогодні?» [6, 10].»Більш цікавим є те, – резонно додає Ханс Джоас, – що все це філологічне питання, однак, є проблемою інтелектуального походження ідеї самої по собі» [Там само].

Парадокс у ясперсівському виборі між німецькими словами «Achse» і «Angel» полягає, на наш погляд, ось у чому. К.Ясперс вже на перших сторінках своєї книги висуває головну теоретичну тезу про «осьовий час» як такий історичний феномен, визначення сутності якого відкриває шлях до осягнення смислу світової історії в цілому, тобто користується, в такому випадку, значенням «вісі» як центру чогось, «петлі на дверях», точки обертання довкола головної суті питання. Відштовхуючись від цього, читач книги К.Ясперса сподівається знайти підтвердження цієї важливої теоретичної тези. Однак якраз цього і не відбувається: книга К.Ясперса

залишає відкритими поставлені в ній гострі питання, перетворюючи їх на своєрідні смислові «білі плями». При цьому привертає до себе увагу той безперечний факт, що К.Ясперс, намагаючись роз'яснити сутність духовної колізії «осьового часу», обмежується лише констатацією позбавлених конкретики здебільшого образних її характеристик («жах світу», «власна беспорядність», «прірва», «радикальні питання», «визволення та спасіння») або ж узагальнюючими міркуваннями на кшталт: у людини «складається враження, що вона живе на пізній стадії розвитку, більше того, в період занепаду. Люди відчувають близькість *катастрофи*, прагнуть допомогти розумінням, вихованням, введенням реформ» [4, 35]. Таким чином, «білими плямами» у книзі К.Ясперса залишаються основні, принципово важливі, кардинальні питання: якщо духовна «прірва» – то в чому є конкретно вона себе виявляє, якщо в «осьових» культурах визріла ідея «спасіння» – то від чого, якщо духовна «катастрофа» – то в чому ж криється її принципово важлива сутність?

Зрештою, у зв'язку з цим, можна висунути припущення, що саме ця обставина (тобто поставлені К.Ясперсом надзвичайно серйозні питання без прямої на них відповіді) і стала поштовхом до того, аби теорія «осьового часу» не була сприйнята в наукових колах однозначно й надала широкий простір не лише для достатньо довільної її інтерпретації, а й до її серйозної її критики, – аж до заперечення її концептуальності, як це ми бачимо, скажімо, у Яна Ассмана.

Отже, К.Ясперс не випадково допускає філологічну плутанину між «Achse» і «Angel»: не наводячи необхідної аргументації на підтвердження своєї головної теоретичної тези («осьовий час» як смисловий центр світової історії), він вдається до підтвердження ідеї «вісі» в іншому значенні – вісі як вертикалі, яка перетинає горизонталь, тобто, власне, не «Angel», а «Achse». Але такого роду «аргументація», яку можна було б назвати характерологічними рисами «осьового часу», є, на наш погляд, нічим іншим, як лише фіксацією основних ознак самого цього історичного феномену, проте аж ніяк не поясненням його принципово важливої сутності в широкому контекстному полі до-«осьових», власне «осьових» і після-«осьових» культур.

З огляду на сказане вважаємо, що безумовно продуктивна (а то й, без перебільшення, геніальна!) теоретична теза К.Ясперса про «осьовий час» як відповідну смислову точку світової історії не має бути втрачена в ході пода-

льших наукових досліджень. Саме вона, як того не сталося, на жаль, у К. Ясперса, має отримати в майбутньому свою переконливу доказову базу.

Література:

1. Гегель Г.В.Ф. Лекции по философии истории / Перевод А.М.Водена. – Санкт-Петербург: Наука, 2000. – 480 с.

2. Еремеев В.Е. Символы и числа «Книги перемен». 2-е изд., испр. и доп. – М.: Ладомир, 2005. – 600 с., ил.

3. Павленко Ю.В. Історія світової цивілізації: Соціокультурний розвиток людства: Навч. посібник. Вид. 2-ге, стереотип. / Відп. ред. та автор вст. слова С.Кримський. – К.: Либідь, 2000. – 360 с.

4. Ясперс К. Смысл и назначение истории: Пер. с нем. – М.: Политиздат, 1991. – 527 с. – (Мыслители XX в.).

5. Ассман Ян. Культурная память: Письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности / Пер. с нем. М.М. Сокольской. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 368 с. – (Studia historica).

6. Hans Joas. The Axial Age Debate as Religious Discourse // The Axial Age and its Consequences / edited by Robert N. Bellah and Hans Joas. – Cambridge, Massachusetts, and London, England: The Belknap Press of Harvard University Press, 2012. – P. 9–29.

7. Jan Assmann. Cultural Memory and Myth of the Axial Age // The Axial Age and its Consequences / edited by Robert N. Bellah and Hans Joas. – Cambridge, Massachusetts, and London, England: The Belknap Press of Harvard University Press, 2012. – P. 366–407.

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ВІРТУАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК СКЛАДНОЇ СИСТЕМИ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ

Носач Б. О.

*аспірант кафедри соціальної філософії,
філософії освіти та освітньої політики*

*Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна*

Суспільство у будь-якому його вигляді та на різних історичних етапах свого розвитку є складною соціальною системою, якій притаманні певні ознаки, що характеризують стан його розвитку. Сучасна інформаційна епоха у віртуальному аспекті свого розвитку задає якісно нові параметри для роботи складної соціальної системи, яким є суспільство на сьогоднішній день. Не є винятком економічна сфера діяльності даної системи, яка безперервно прогресує і трансформується під умови та правила, які виникають у віртуально-інформаційному просторі.

Процеси віртуалізації життя інформаційного суспільства достатньо широко дослідженні як у зарубіжній, так і у вітчизняній історіографії. Такий тип суспільства з усіма притаманними йому рисами описаний у роботах А. Турена, Ж. Ліотара, Д. Белла, Е. Тоффлера, П. Дракера, З. Бзежинські. Історичні передумови розвитку інформаційного суспільства у економічному контексті відображені у працях А. Гершенгорна, Р. Камерон, И. Кулішера, К. Паланьї.

Інформаційне суспільство як система функціонує за принципово новими канонами, які йому нав'язує час та фактор віртуальності. Як зазначає Д. В. Іванов, у віртуальному світі визначальним фактором суспільного життя в цілому є наукове знання. Воно витісняє ручну та механізовану працю як критерій оцінки вартості товарів і послуг. Економічні і соціальні функції капіталу переходять до інформації. [2, с.10]. Суспільство інформації водночас є суспільством знань. Система економічних відносин та місцезнаходження у ієрархії віртуального колективу у інформаційному суспільстві залежить від кількості знань і якості впровадження їх у практичну діяльність, що пов'язана з досягненням матеріальних та духовних потреб.

Як і будь-яка складна система, віртуальне суспільство потребує своєрідної технічної бази для свого існування та розвитку. Інфраструктурною такого суспільства виступає «інтелектуальна» техніка, яка у симбіозі з людиною може приймати рішення щодо поліпшення діяльності економічних чи інших структур у системі віртуальної реальності. Механічна техніка, якість і наявність якої індустріальну епоху достатньо довгий час впливала як на рівень життя людини, так і її місце у виробничо-суспільних відносинах, поступово стає неконкурентоспроможною у порівнянні з елементами штучного інтелекту.

Світова наука відзначає процес, коли суспільство вступає у техно-етронну еру, у якій стає можливою функція програмування виробничих соціальних процесів. На практиці це б фактично означало, що соціальний процес стає прогнозованим, тобто розвиток віртуального може позитивно впливати на реальне життя і допомагати уникати різноманітних економіко-фінансових та інших катаклізмів, що трапляються в процесі життєдіяльності сучасного суспільства. На практиці, якщо проаналізувати сучасні тенденції розвитку сучасного економічного простору, спроби використання інформаційних технологій у економічному прогнозуванні не дає гарантію економічного успіху як у віртуальному середовищі, так і у реальному. З іншого боку, незважаючи на оптимізацію часу, нівелювання фактору простору, віртуалізація економіки розвиває незалежність і неконтрольованість системи економічної від системи суспільної. З цих міркувань, інформаційне суспільство повинне адекватно оцінювати і оперативно реагувати на потенційні виклики, що можуть виникати у створеному ним віртуальному середовищі [4, с. 113].

Процес віртуалізації економічної сфери суспільства являє собою загальне злиття економічного світу з віртуальними можливостями та реаліями людської свідомості, за наявності якого компоненти економічного життя суспільства (ринки, гроші, речі, товари, предмети широкого вжитку) підміняються їх спроектованими віртуальними, більш вдосконаленими копіями. Технологічним фундаментом сучасної економічної сфери суспільства стає індустрія створення, обробки і передачі інформації. Однією з основ економічного розвитку віртуального суспільства є поєднання матеріального і віртуального виробництва, вдосконалення матеріальних виробничих відносин за допомогою їх інформаційно-інноваційного оновлення. Сама ж інформатизація життя суспільства як системи, зокрема і

економічної його сторони, спричинює об'єктивну тенденцію до становлення феномену інформації як основного товару масового виробництва та споживання. Таким чином, вектори розвитку віртуальної економіки напряму залежать від швидкості та ступеню розвитку інформації як основного способу економічної взаємодії у інформаційному суспільстві.

Однією з центральних особливостей економічного розвитку інформаційного суспільства є феномен симулякру. Ж. Бодріяр визначив це поняття як відображення без оригіналу, репрезентація чогось, що може бути реальним, але не існує. Це псевдоріч, що заміщує агонізуючу реальність постреальністю за допомогою симуляцій, що видає відсутність за присутність, та знищує будь-які психологічні чи чуттєві кордони між реальним та уявним. В тому випадку, коли образність пов'язана з реальністю та породжує уявне, то симулякр генерує уявне другого порядку [1, с. 91].

Сучасний інформаційний простір і віртуальна економічна діяльність сучасного суспільства містить в собі елементи симулякру та симуляції. Сучасний розвиток приватного сектору, зростаюча кількість населення, невідповідність товарів індустріальної епохи тим запитам, які наявні в сучасному інформаційному суспільстві створюють ринок віртуальних товарів, або ж ринок симулятивної економіки. Продуктами віртуального капіталу, на які спостерігається найбільший суспільний попит є масова інтернет-культура, продукти віртуального споживання (онлайн-ігри, віртуальні тренди), за допомогою яких суб'єкт віртуального простору відчуває себе комфортно та впевнений у своїй відповідності сучасним нормам віртуальної моди. Правильно побудований, в інформаційних умовах, маркетинг, підкріплений яскравою рекламою та навіюванням, проводить рекламу товару, тієї позиції, що саме це необхідне суспільству тут і зараз, створює симулякри, які зад допомогою маніпуляції суспільної свідомості є корисними для даного суспільства. Проте важливий той факт, що згодом ілюзія перетворюється в реальність, і суспільство як у віртуальному так і у реальному середовищі не в змозі відмовитися від тих чи інших товарів, які фактично були йому нав'язані за допомогою інтернет технологій. Фінансові спекуляції на ринку валюти часто стимулюють реальні інвестиції у розвиток реальної матеріального виробництва або культури.

Варто зазначити, що такий характер економічних відносин необхідний з точки зору розвитку виживання самого суспільства, адже задля споживання і обороту капіталу, необхідний будь-який продукт, що бути

забезпечувати формулу виробництва-продажу-купівлі. Проте такий тип віртуальних економічних відносин у суспільстві як системі має низку протиріч, зокрема і політичних. У ідеальному вигляді інтернет-економіки з усіма її нюансами її існування – повинна системою безмежних можливостей та абсолютної фінансової і торгової свободи, можливості розвивати будь-що у будь-яких обсягах. Проте дослідження останніх років показують що політичні еліти багатьох країн беруть активну участь у формуванні багатьох напрямків розвитку інноваційної економіки у віртуальному суспільстві [3, с. 311].

Одним з засобів щодо забезпечення контролю над суспільством в рамках віртуальної економіки є створення так званої «симулятивної віртуальної еліти». У інформаційному просторі вона являє собою, представлених в ролі еліти реальної, сукупність вищих прошарків віртуального суспільства, що представлені у масовій культурі, професіональному спорті, представниками фінансового та рекламного бізнесів, тобто найвищих представників тих сфер, де формуються, рекламуються та продаються товари-симулякри та зароджуються нові тенденції у моді споживання. Ця еліта не має реальної політичної та економічної влади, проте вона, відповідно до політичної волі керівництва даним суспільством, в задає йому правильні тренди поведінки, орієнтує на правильну, з їх точки зору, реальну та віртуальну позицію. Інформація, яка в останні роки стає головним ресурсом, цінністю та багатством перетворюється і на основний товар віртуального суспільства. Інформаційні продукти та послуги обмінюються на віртуальному економічному ринку та мають велику кількість принципово нових особливостей як на стадії розробки та виробництва, так і на етапі коли вони стають елементами обороту капіталу. Найбільш інноваційними властивостями інформації є споживча невичерпність в процесі використання, самозростання та постійна трансформація в процесі споживання, особлива невизначеність її корисності, відсутність залежності між вихідним обсягом конкретних знань і обсягом нового створеного знання, висока мобільність, як в просторі, так і в плані переходу з одних наук в інші без втрати актуальності [5, с. 94].

У XXI столітті, у епоху інформації, віртуальна економіка є одним з необхідністю, яка буд забезпечувати прогрес суспільства як віртуального так і реального. Правильне використання переваг віртуальної економічної діяльності та їх вдала кореляція з надбаннями економічної науки аг-

рарної та індустріальної епохи, вдосконалення ринкових механізмів розвитку економіки на віртуальному просторі, чесна конкуренція в умовах глобалізації, розподіл матеріальних та духовних благ епохи інформації за здібностями, є одним з ключових факторів для побудови сталої, високо-розвинутої, доступної для кожного системи суспільних відносин, що забезпечить гармонійний та безперервний розвиток людства.

Література:

1. Бодрийяр Ж. Симулякры и симуляция / Ж. Бодрийяр // Философия эпохи постмодерна. / Сб. переводов и рефератов. – Минск, 2006. – 783 с.
2. Иванов. Д. В. Виртуализация общества / Д. В. Иванов – СПб.: «Петербургское Востоковедение», 2000. – 114 с.
3. Маньковская Н. Б. Эстетика постмодернизма / Н. Б. Маньковская – СПб.: Алетейя, 2000г. – 347 с
4. Мейтус В. Виртуализация производства / В. Мейтус // Проблемы теории и практики управления. – 2004. – № 1. – 154 с.
5. Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Ф. Уэбстер – М.: Аспект Пресс, 2004. – 400 с.

АКТУАЛЬНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОГО ПІДХОДУ В ГЕТЕРОГЕННОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Охмуш-Ковалевська О. І.

*викладач кафедри інновацій та інформаційної діяльності в освіті
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна*

В умовах полікультурного глобалізованого суспільства все більше постає проблема толерантних стосунків між людьми. Особливо гостро це відчувається у сучасному гетерогенному середовищі. Адже без шанобливого ставлення один до одного, без прийняття кожної особистості неможливо уявити гармонійно функціонуючий суспільний механізм. І тому питання толерантності на сьогодні стає все актуальнішим. Толерантність є взаємоповагою через взаєморозуміння та основою цивілізованих стосунків [1]. Толерантність в даний час актуалізується як принцип організації людської спільноти на всіх рівнях його функціонування. У сучасних умовах толерантність набуває особливого значення у зв'язку з вибудовуванням принципово нової для країни соціальної організації, заснованої на плюралізмі та діалогічності. Толерантність є цінністю модерного суспільства. Вона нерозривно пов'язана зі свободами людини і тим, що Р. Інглхарт і К. Вельцель називають «цінностями самовираження» [2, с. 12-13].

Розкриваючи зміст поняття «толерантність» варто відзначити, що в науковій літературі існує чимало визначень цьому терміну. Але, перш за все, толерантність це – активна життєва і соціальна позиція, направлена на гармонізацію суспільства і стосунків в умовах неоднорідності расової, культурної, соціальної. Метою толерантності є співіснування на взаємовигідних умовах. Співіснування, коли всім учасникам стосунків комфортно взаємодіяти.

Зауважимо, що на сьогоднішній день все більше науковців надають велику перевагу дослідженню толерантності та акцентують увагу на створенні умов для організації толерантного середовища в інклюзивному просторі. Проблема освітньої інтеграції та інклюзії цікавить багатьох вчених. Питання толерантності ґрунтовно досліджується як вітчизняними так і російськими вченими та педагогами: перехід від авторитарної педагогіки до педагогіки співробітництва і толерантності (О. Безносюк і

В. Калошина); феномен толерантності в системі міжетнічних відносин (С. Бондирева); місце толерантності у системі ціннісно-цільових пріоритетів освіти (Б. Гершунський); шляхи виховання толерантної особистості в полікультурному суспільстві (О. Грива); поширення толерантності у поліетнічному суспільстві (І. Кресіна, О. Майборода, Т. Пилипенко, М. Товта, Р. Чілачава); толерантність у ракурсі соціальної цінності у молодіжній свідомості (О. Швачко).

Поняття «толерантність» є однією з найважливіших категорій і тому питання розвитку стратегій толерантного мислення сьогодні є дуже актуальним і велику роль в цьому процесі має зіграти саме система освітнього середовища.

Враховуючи вищезазначене відзначимо, що сучасна освіта потребує створення системи соціальних і педагогічних умов, які сприятимуть формуванню толерантних переконань, поглядів і навиків толерантної поведінки в інклюзивному середовищі. Саме освітній простір, як невід'ємна частина громадянського суспільства повинен бути ініціатором розробки таких гуманних законів і норм прав, які б могли гарантувати толерантні взаємовідносини. Ця система має реальну можливість вносити значний вклад в процес зближення і діалогу різних категорій, вона може і повинна виступати ініціатором розвитку людських контактів на різних рівнях.

Отже, розглядаючи питання толерантної взаємодії в сучасному гетерогенному просторі та проблем його формування, варто відзначити, що необхідно зробити акцент саме на освітнє середовище. Оскільки в ньому зосереджений значний потенціал для даної діяльності.

Література:

1. Матієнко О.С. Толерантність починається з учителя //Рідна школа. – 2005. – №6. – С. 4-6
2. Інглхарт Р., Вельцель К. Модернізація, культурні зміни і демократія: Послідовність людського розвитку. – М .: Нове видавництво, 2011. – 464 с.

СОЦІАЛЬНИЙ ПАЛОМНИЦЬКИЙ ДИСКУРС У СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРІ

Хахалін О. О.

магістр богослов'я (теології),

асистент кафедри філософської антропології

*Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна*

Весь контекст рефлексії щодо паломництва продукує перше питання: коли ж починається та формується сучасний соціокультурний дискурс паломника? Сама категорія сучасності є одною із проблематичних. Афон з X ст. стає надзвичайно напруженим джерелом духовного життя і паломництва, пов'язаний культурними зв'язками з грецькими, слов'янськими, грузинськими, сирійськими та іншими монастирями. Вже в XIII ст. весь півострів був переутворений в один суцільний монастир зі скитами, і саме тут Руська православна церква, починаючи з X століття, починає формувати свою присутність. Історія Антонія має виток саме на Афоні, він прийшов на Афон, був тут пострижений у монахи і потім був посланий на Давню Русь. У 1013 році він поселився у печері неподалік від Києва, так і починається той поштовх і той подвиг чернецтва, з якого має походження Києво-Печерський монастир. У 30-ті роки XI ст. Антоній засновує монастир, після чого богомольці приїжджають у Києво-Печерську обитель, щоб отримати благословення у святих відхідників і сподвижників Печерська.

Перед цим існували інші інституції, але потрібна була широка демократизація і широка діяльність щодо формування в Єрусалимі необхідних і достатніх умов для здійснення паломництва Російській імперії. Тому мова буде йти про те, як формуються, генеруються і удосконалюються традиції паломництва, що відомі з ранніх часів, з часів, коли перше паломництво в Святу Землю здійснила княгиня Ольга [3].

Проблема філософсько-культурологічних визначень з формування дискурсу паломництва досліджувалася у роботах С. Житенева, І. Кучмаєвої, В. Расторгуєва, [3; 4; 5] та інших, адже мало визначені виміри генези дискурсу сучасного паломництва.

Велике значення має демаркація між туристичною діяльністю та власне паломництвом. Поруч з офіційним дбанням про паломництво виникає протилежна лінія оцінки та осмислення паломництва у різних нетрадиційних церквах, які офіційна церква визнає сектами або ж розкольницькими угрупованнями. Адже саме звернення до новітньої історії християнства саме в такому загостреному режимі підбурює до осмислення досвіду паломництва, досвіду виникнення священних місць, регенерації минулих місць, досвіду збереження традиції в цілому, більше того, досвіду шанування традиції або, навпаки, конфронтації конфесій, церков. Все це досвід сучасного паломництва.

Поруч з православною рефлексією паломництва існує буддистське, мусульманське паломництво як традиційні сфери релігійного життя, які належать іншим релігіям. Найбільш інститулізований паломницький технологічний потік пов'язаний з хаджем, який здійснюється в мусульманстві. Ця традиція має державну програму, структурується на підставі більш інститулізованого поштовху паломництва, який регулюється державою. Можна сказати, що досвід такого регулювання переймає православна церква, але він поки що залишається в рамках паралельних бізнес-стратегій, планів, що виникають в контексті кореляції паломницької та туристичної діяльності.

Більше того, туристична діяльність намагається втягти в своє коло паломництво і структурувати його саме на підставі економічних розрахунків і паралельній діяльності з паломницькою діяльністю, яку проводить церква. Туристичні індустрії корелюють з індустріями паломництва, які підтримуються державою і мусульманськими громадами. Християнські реалії паломництва знаходяться ще в стані становлення, в стані узгодження економічних і релігійно-культурних програм. Так, одні монастирі здійснюють паломницьку діяльність майже безкоштовно, а інші економічно тяжіють до перебільшеного графіку здійснення паломницьких послуг, орієнтуються більше на іноземних туристів, мають нерівномірну систему заохочення і формування паломницьких послуг.

А. Дмитрієвський, академік, секретар Імператорського Православного Палестинського суспільства, теж пише на межі ХІХ – ХХ століть: «Жар і холод сніг і дощ, скудна їжа, відсутність теплого притулку на ніч, хвороби, що пригнічують, неприємні зустрічі, вчинки на шляху, от на що себе відрікає той, хто, за висловом поета, є кращим «воїном Божої раті». Не

рідко мати сира земля слугує їм ліжком, сумка за плечима із сухарями слугує подушкою, зіркове небо покровом, а істинне хрестове знамення, котрим огороджує себе паломник, відходячи до сну, є єдиним захистом від ворожих людських нападів. Неспішно ідуть Святою Руссю наші паломники із села в село, із міста в місто, годуючись інколи христовим іменем. Заходять вони попутно у всі обителі, які славляться своїми святинями і, зрештою, доходять до святого міста Києва, до руського Єрусалиму, проливаючи гарячу молитву перед угодниками київських печер і відпочиваючи після втомленого шляху в гостинних притулках Києво-Печерської Лаври. Від Києва до берегів бурного Евксинського Понту з його красунею Одесою вже не так і далеко» [2, с. 98].

Паломництво також має можливість просто перетворитися в туризм, або буде редукуватися та вимирати, все більше буде нагадувати атракціон тої споживацької культури, яка прищеплюється туристичними агенціями. М. Громов, завідуючий сектором історії російської філософії Інституту Філософії так озвучив цей феномен: «Феномен відродження паломництва – це одна із прикмет загального духовного християнського православного відродження в Росії. В реставрації є такий термін, як «відродження пам'ятки». Реставрація – це, коли пам'ятка втрачає справжні глибинні риси, якщо ж вона зовсім знищена, то говорять про регенерацію пам'ятки, як це було з храмом Христа Спасителя в Москві. Подібна велика соціальна реставрація або навіть регенерація відбувається в нашому суспільстві, коли ми намагаємося відродити все, що було втрачено в результаті катастрофічних подій ХХ століття. І Православна Церква, і наші національні символи, наші духовні скарби – все це потроху відбудовується, розвивається і стає важливим для сучасного життя. Паломництво в рамках цієї великої реставрації займає одне із важливих місць» [1, с. 110–111].

Проблема інституалізації паломництва саме в надрах церковної релігійної діяльності ще й досі не вирішена, так як вона було вирішена на межі ХІХ – ХХ століть в рамках Єрусалимського Православного Суспільства. Відновлюється і сама фундація Імператорського Православного Суспільства, яке разом і з російською духовною місією в Єрусалимі продовжує свою справу. Справа не в тому, наскільки утворюються і повторюються традиційні іконографічні формульні схеми впровадження релігійної діяльності. Справа в тому, що досвід паломництва оновлюється і регенерується, але він вступає в широкі стосунки з туристичною діяльні-

стю і спокуса замінити паломництво, так званим, «релігійним туризмом» є неодиначною і практично деформує паломництво.

Література:

1. Громов М.Н. Духовное странничество / М. Н. Громов // Православное паломничество. Сборник. – М. : Индрик, 2009. – С. 110–112.

2. Дмитриевский А. А. Современное русское паломничество в Св. Землю / А. А. Дмитриевский // Православное паломничество. Сборник. – М. : Индрик, 2009. – С. 96 – 101.

3. Житенев С. Ю. Религиозное паломничество в христианстве, буддизме и иусульманстве: социальные, коммуникационные и цивилизационные аспекты / С. Ю. Житенев. – М. : Идрик, 2012. – 263 с.

4. Кучмаева И.К. Православное паломничество как путь приобщения к святыням христианства / И.К. Кучмаева // Сотериологический смысл паломничества. Сб. Мат. Научн.-метод. Конф. . – 12 февраля 2007. – М., 2007. – С. 44 – 52.

5. Расторгуев В.Н. Возвращение святынь и судьба России / В. Н. Расторгуев // Церковь и время, № 2 (43). – М., 2008. – С. 243 – 255.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ І ФІЛОСОФІЇ В КОНТЕКСТІ ГУМАНІТАРНОЇ ПАРАДИГМИ

Шаповалова Л. О.

кандидат філософських наук,

доцент кафедри інформаційних і соціальних технологій

*Енергодарського інституту державного та муніципального управління
імені Р. Г. Хеноха «Класичного приватного університету»*

м. Енергодар, Запорізька область, Україна

Практика соціальної роботи потребує переходу від феноменологічного аналізу проблем до глибокого наукового осмислення і систематизації, випереджаючого теоретизування, в контексті чого не обійтись без філософсько-світоглядних узагальнень. В контексті соціальної роботи широко використовується поняттєво-категорійний апарат з різних наук – психології, соціології, медицини, що часто приводить до заміни смислу термінів, які використовуються, неоднозначності їх оцінки, проблем їх когерентності, формування поведінкових патернів. Все це вимагає єдиної універсальної мови опису, створення чіткої схеми понять і категорій, що неможливо здійснити без чіткого концептуально-філософського осмислення соціокультурних парадигм-процесів. Теорія і практика соціоматриць соціальної роботи безпосередньо пов'язана з людиною, з взаємовідносинами між особистістю і колективом, що направлено на удосконалення суспільних відносин, через які прослідковується зв'язок соціальної роботи з філософією.

Слід відмітити праці М. Річмонда, К. Левіна, Дж. Хоуманса, А. Зандера, Ф. Селзніка, Р. Мертона, М. Залда, Е. Гоффмана, Р. Кантера, К. Роджерса, дослідження яких апелювали до певних філософських концепцій – позитивістських, антропологічних, екзистенціалістських, феноменологічних, культурологічних. Спеціальних філософських досліджень, присвячених вивченню саме філософської роботи, дуже мало, хоча в працях багатьох авторів мають місце моменти, що стосуються пізнання філософських засад тієї форми суспільних відносин, яка відповідає діяльності щодо здійснення соціальної допомоги. Тому, на нашу думку, таким новим напрямком слід вважати таку нову дисципліну, як філософія соціальної роботи і вводити її в початкові плани ВНЗ, так як саме ця дисцип-

ліна як спеціальний напрямок філософських досліджень націлена на розкриття онтологічних, гносеологічних, методологічних, антропологічних і соціальних закономірностей теорії і практики соціальної роботи, які ще не досліджені у вітчизняному науковому просторі. Необхідно виявити теоретичні підходи (наукові) до вирішення проблем визначення світоглядно-філософських, морально-правових і соціокультурних засад, а також операціонально-функціонального смислу соціальної роботи.

Тим більше, що соціальна робота набуває глобального базового соціального процесу організації людського життя, націлена на вивчення специфічних форм впливу державного і недержавного характеру на соціального суб'єкта і середовище його проживання, з метою забезпечення певного рівня матеріального, соціального і культурного життя населення. На нашу думку, важливого значення набуває філософсько-субстратний аналіз категоріально-понятійної структури філософської теорії соціальної роботи, яка виступає однією з форм соціальної діяльності, яку вивчає філософія. Поняття «соціальна допомога», «соціальний захист», «соціальне забезпечення», сьогодні з'явилося нове поняття «соціальна субсидія» розкривають лише окремі підходи до визначення цих понять в контексті гуманітарної парадигми, в основі яких поняття «соціальної справедливості» як атрактора соціальної роботи. Філософія виховує вміння піддавати мисленневому аналізу різні сторони дійсності і в першу чергу власну поведінку, почуття та емоційні прояви особистості, надає вірний орієнтир роздумам і судженням особистості, логічний інструментарій для правильної оцінки світу і місця в ньому людини. Терапевтичний ефект філософської рефлексії виявляється у тому, що філософія звеличує людину над цим розірваним і відчуженим світом від людини, забезпечує людині включення у норму соціального та екзистенціального здоров'я.

У соціальній роботі висхідним пунктом є теорія, в контексті якої вибудовується наступний ланцюжок: теорія – гіпотеза – збирання інформації – пояснення – розуміння – прогнозування. Саме філософія розкриває логіку пізнання, вміння побудувати наукову теорію, розкриває механізм постановки проблем. В соціальній роботі важливо бачити і розуміти діалектику соціальних проблем і процесів, які відбуваються у суспільному житті, пізнавальній діяльності особистості і групи. Дихотомія «об'єктивного» і «суб'єктивного» в об'єктах соціальної роботи дозволяє описати об'єкт, з однієї сторони, через об'єктивно-логічний, тобто смис-

ловий вимір, а, з іншої, через суб'єктивно-психологічний вимір, що поєднує філософію і соціальну роботу. Найважливішою характеристикою у соціальній роботі є те, що вона не тільки описує об'єкт, але й немов би підіймається над теоретичним чи емпіричним описом і включає в себе пояснення причин виникнення і розвитку того чи іншого феномена, чого не робить соціальна робота.

Тому через теорію стає можливим пізнати практику. Тому взаємозв'язок філософії і соціальної роботи в контексті гуманітарної парадигми прослідковується в контексті виявлення значення наукової, світоглядної і методологічної картини світу для соціального працівника. Наукова картина світу поєднує життєво-практичний досвід з науковою теорією, тому здійснює істотний вплив на формування світогляду і світоглядної культури спеціаліста. Світоглядна культура є однією з найважливіших умов підвищення професійної підготовки соціального працівника, а філософія виступає світоглядною основою теорії і практики соціальної роботи. Світоглядна культура формує цілісність сприйняття дійсності, що є важливою умовою адекватного сприйняття соціальної практики в цілому, а також її окремих компонентів, у тому числі і особистісних проблем клієнта. Світоглядна культура соціального працівника поєднує в собі здатність до раціонально-теоретичного осмислення проблем, а з іншої виробляє ціннісні орієнтири, які спираються на феномен віри, емоційно-образне і асоціативне мислення. Це дозволяє розглядати її як особливу ціннісну позицію, направлену на інтегральне сприйняття світу. Світоглядна культура дозволяє соціальному працівнику глибоко пізнати сутність своєї професійної діяльності, зрозуміти світ в його глибинних структурах, а також зрозуміти особистість та умови її формування. В авторських статтях відмічалось, що першопричини соціальної роботи, зокрема «першопричини клієнт-центрованої терапії входять у сферу філософії» [1, с. 64]. Світоглядна культура сприяє інтегральному сприйняттю світу і тут вона є корисною для соціальної роботи. Філософія соціальної роботи сприяє розумінню суперечностей, що лежать в основі професійної діяльності соціального працівника, що дозволить майбутньому професіоналу критично віднестись до існуючої практики, знайти підходи до вирішення суперечностей, а, отже, удосконалити свою роботу. Це в свою чергу буде сприяти покращенню життєдіяльності людини і соціальних груп. Філософія соціальної роботи пропонує включитися у сумісне вирішення ме-

тодологічних питань соціальної роботи, зокрема, таких, як проблеми ідентичності, особливості її інституціонального становлення, специфіки пізнання в контексті гуманітарної парадигми, предметної мови соціальної роботи.

Саме в цьому контексті можливо зрозуміти особливості предметних понять і категорій, термінології теорії і практики соціальної роботи, тих специфічних феноменів, які дозволяють виявити самостійний простір і поле діяльності соціальної роботи в системі інших професій, сумісних з психологією, соціальною педагогікою, соціальною психіатрією, що дозволяє оволодіти інтегративним аналізом соціальних процесів, явищ, ситуацій, відносин. Соціально-психологічні проблеми, з якими пов'язані соціальні працівники у різних сферах життєдіяльності, не тільки на мікро-і мезорівнях, але й на макро-рівні узгоджуються з принципами загальнолюдської солідарності. Така перспектива вимагає розуміння і усвідомлення глобальних ціннісних структур і процесів, а також обґрунтування професійних уявлень про реальний світ, ідеали та орієнтири соціальної роботи. Все це викликало до життя філософію соціальної роботи, в основі якої взаємозв'язок соціальної роботи і філософії. Філософія соціальної роботи зводиться перш за все до усвідомлено-сміслових і ціннісних аспектів соціальної роботи. Через обговорення цих проблем у рамках різних перспектив ми неминуче приходимо до осмислення проблем людини та її сутності в контексті соціальної роботи, знайомимося з різними сторонами суспільного життя, пов'язаними з людиною. Концептуальний (понятійний) апарат філософії соціальної роботи включає універсальні поняття культури і форми мислення, які у контексті даної професії визначаються як категорії соціальної роботи. Філософія визначає підходи у відношенні до самого себе та інших людей, до існування людини, формам життєдіяльності та свого захисту. Вся діяльність соціального працівника пов'язана з людиною, її взаємовідносинами з оточуючим світом і направлена на удосконалення людських відносин.

Духовно-моральним виміром соціальної роботи виступає гуманізм як загальнолюдська цінність. Соціальним працівникам повинні допомогти філософські моделі бачення людини, які допомагають визначити деякі зразки, до яких слід прагнути у своїй професійній діяльності. Отже, філософія як світоглядна і методологічна основа соціальної роботи, її епістемологічний зміст, в контексті якого вона представлена як когнітив-

ний комплекс духовно-історичних практик, слугує предметом пошуку мови соціальної роботи і соціального розвитку особистості. Для цього соціальний працівник використовує все багатство філософської думки, а саме гіпотези, концепції, конструкти і концепти, що визначають певний ступінь розвитку соціальної роботи. Тому взаємозв'язок філософії і соціальної роботи збагачує соціального працівника, робить його більш професійним та ефективним, включає в теорію соціальної роботи все багатство філософської думки, створеної на протязі тисячоліть.

Література:

1. Шаповалова Л.А. Становление и развитие теории клиентцентрированной терапии К. Роджерса и ее гуманистическое содержание / Л.А. Шаповалова // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії : [зб.наук.пр.] – Запоріжжя : Вид-во ЗДІА, 2016. – випуск № 67. – С. 59 –70.

ПРОБЛЕМА ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ ТА КОНЦЕПЦІЯ «ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЄВОГО СВІТУ» А. ШЮТЦА

Шевчук Ю. А.

аспірант кафедри філософії

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

м. Київ, Україна

Становлення нової інформаційної доби, віртуалізація сучасного соціокультурного простору, розвиток та застосування сучасних інформаційно-комунікаційних та медіатехнологій актуалізують проблему вивчення феномену віртуальної реальності та взаємодії реальності та віртуальності у світосприйнятті сучасної людини. Адже, конструюючи сучасне середовище, новітні технології впливають на притаманну людині систему смислів, цінностей, норм та ідеалів, стереотипів й установок. У цьому контексті перспективним є розгляд концепції життєвого світу Альфреда Шютца та залучення її основних положень до дослідження особливостей

впливу сучасних інформаційно-комунікаційних технологій на соціальну комунікацію та повсякденний життєвий світ сучасної людини.

Зростання ролі інформації в сучасному суспільстві задає нові параметри буття людини, змінюючи її сприйняття простору і часу та пропонуючи новий спосіб соціокультурного буття, пов'язаного з різними формами віртуальної реальності. Розвиток, глобальне впровадження та застосування інформаційно-комунікаційних технологій у різноманітних сферах буття суспільства перетворилися в істотні чинники впливу на повсякденний життєвий світ сучасної людини, актуалізуючи нові форми соціальної взаємодії та трансформуючи соціальну реальність як відкритий життєвий світ. За концептуальною стратегією А. Шютца життєвий світ постає як спільний для всіх людей простір соціальної дії, що актуалізується у їхній повсякденній комунікативній взаємодії на основі вироблених буденних інтерпретацій. Однак філософ звертає увагу на те, що місце кожної окремої людини в світі обумовлене її «біографічною ситуацією», специфіка якої залежить від умов соціалізації людини, специфіки її соціального життя та оточення. Такий підхід до розуміння соціального буття людини дозволяє Шютцу пояснити відмінності людини в світобаченні навколишнього світу та визначити її місце в світі. Досліджуючи зв'язок людини з навколишньою дійсністю, філософ розглядає сутність соціального буття людини як фундаментальну характеристику повсякденного життєвого світу людини – сфери людського досвіду, якій притаманні унікальні форми світосприйняття та світоосмислення. За таких умов дослідження концепту життєвого світу дозволяє Шютцу обґрунтувати ідею його відкритості у просторовому, темпоральному та соціальному вимірах [1, с. 344-345]. Просторово життєвий світ відкритий всім об'єктам навколишнього світу в межах реальної та потенційної досяжності, а також поза ними. У темпоральному вимірі життєвий світ людини відкритий минулому та майбутньому, тобто актуалізується як відкритий хронотоп, існуючий як ще до народження людини, так і після її смерті. Зауважимо, що істотне значення має відкритість життєвого світу теперішньому часопростору, що пояснюється доступністю людині світів, яким властиві різні ступені напруженості свідомості. Розглядаючи життєвий світ як спільний для всіх людей простір соціальної дії, Шютц пояснює ідею відкритості життєвого світу людини у соціальному вимірі. У цьому спільному для людей просторі життєвого світу взаємодіє минуле, сучасне та майбутнє,

іншими словами, виникає спільний хронотоп, в якому об'єднуються життєві світи сучасників, попередників та наступників [1, с. 345]. За таких умов залучення основних положень концептуальної стратегії Шютца до дослідження концепту віртуальної реальності дозволяє дослідити інноваційні способи комунікації та нові форми соціальної взаємодії, де поєднується реальність та віртуальність, а також прослідкувати вплив комп'ютерних та Інтернет-технологій на свідомість сучасної людини. Застосування сучасних інформаційних технологій зумовлює формування нового підходу до сприйняття навколишнього світу та формує новий тип людської свідомості, в якій співіснують реальність та віртуальність, а також зумовлює зміни ціннісних та світоглядних орієнтацій людини. Отже, застосування інформаційно-комунікаційних технологій, в тому числі технологій віртуальної реальності, актуалізує створення новітніх способів комунікації, пропонуючи нову форму соціальної взаємодії та розширюючи сучасне комунікаційне середовище, а також трансформує сучасну соціальну реальність як відкритий повсякденний життєвий світ, змінюючи уявлення сучасної людини про часопростір та відкриваючи для неї нові можливості соціального досвіду.

Таким чином, аналіз методологічної стратегії А. Шютца та екстраполяція основних її положень на сучасні трансформаційні процеси дозволяє репрезентувати певні аспекти впливу новітніх інформаційно-комунікаційних технологій на соціокомунікаційний простір та повсякденний життєвий світ сучасної людини. За умов розвитку сучасної інформаційно-комунікативної парадигми обрана проблематика є перспективною для подальшого наукового дослідження, оскільки має теоретичну і практичну цінність.

Література:

1. Шюц А. Избранное: Мир, светящийся смыслом / А. Шюц; пер. с нем. и англ. — М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. — 1056 с. — (Серия «Книга света»).

НАПРЯМ 2. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СОЦІОЛОГІЧНИХ НАУК

НАРРАТИВ КАК ИНСТРУМЕНТ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ ИДЕНТИФИКАЦИИ

Адигезалова Ф. А.

*докторант кафедры социальной и педагогической психологии
Бакинского государственного университета
г. Баку, Азербайджанская Республика*

На современном этапе развития психологии нарратив как инструмент исследования личности приобретает все большее значение. Наряду с психологией, этим инструментом пользуются психологи, социологи, филологи, философы и даже психиатры. Понятие «нарратив» берёт истоки от слов *narrare* и *gnarus*, которые в переводе с латинского языка означают «знающий о чём-либо» и «эксперт». Можно сказать, что нарратив обеспечивает донесение своего личного уникального знания до другого. То есть, говоря проще, нарратив – это некое повествование о чём-либо. У нарративного повествования есть уникальные характеристики и особенности, которые и привели к возникновению самостоятельного термина.

В основе нарративного подхода лежат идеи, разработанные в рамках разных дисциплин: этнографии (К. Гирц, Э. Брунер, В. ван Геннеп, В. Тернер), психологии (Дж.Б. Брунер, Т.Сарбин, Л.С.Выготский и др.), теории литературы (В. Пропп, М.М. Бахтин, Н. Фрай), истории систем познания (М. Фуко, К.Герген), биологии и теории систем (Г. Бэйтсон, У. Матурана).

Нарративный метод в психологии и термин «нарративная психология» принадлежит американскому психологу Дж. Брунеру. Его и психолога-криминалиста Теодора Сарбина по праву можно считать основоположниками данной гуманитарной отрасли. Согласно теории Дж. Брунера, жизнь – это череда повествований и субъективных восприятий тех или иных историй, цель нарратива – в субъективации мира. Т. Сарбин же придерживается мнения, что в нарративах соединяются факты и вымы-

сел, определяющие опыт конкретного человека. Субъективации мира предполагает его присвоение, которое возможно посредством осмысления своего места в мире, через создание смысловой картины мира. Личный смысл – это то уникальное, выбранное из всего многообразия, что греет и зажигает в человеке мотивацию жить и заниматься важной лично для него деятельностью, любить и творить, рассказывать детям и внукам истории из своих путешествий в поисках личного смысла бытия.

Однако эти смыслы неотделимы от общечеловеческих ценностей и общечеловеческих базовых эмоций, одинаковых для всех народов во все времена. Суть нарративного метода в психологии – узнавание человека и его смыслов, глубинных затруднений, конфликтов, разочарований и страхов посредством анализа его рассказов о них и их собственной жизни.

Нарративы неотделимы от общества и культурного контекста, поскольку именно в них они и формируются. Нарратив в психологии для личности имеет два практических значения: во-первых, открывает возможности для самоидентификации и самопознания путём создания, осмысления и проговаривания различных историй, во-вторых, это способ самопрезентации, благодаря такому рассказу о самом себе.

Нарратив как репрезентация субъективной реальности – это рефлексивный процесс личностной и социокультурной идентификации, конструирование воспоминаний и осмысления событий. С повышением взросления – зрелости человек движется по стадиям развития сознания от низшей – младенца до года к более и более высоким стадиям. С каждой более высокой стадии развития сознания осмысление событий из личных воспоминаний будет иным, то есть один и тот же нарратив будет по-разному восприниматься и осмысливаться, их понимание будет всё более и более углубляться и расширяться. Эти процессы характеризует динамичность, изменчивость, интенциональность (направленность), в основе их лежит некий смысл или желание.

Дж. Пикок и Д. Холланд говорят о том, что нарративы создаются не конкретным человеком, а формируются социальными, культурными и историческими соглашениями между рассказчиками и слушателем. Поэтому темы и структура повествования и содержания демонстрируют явления социальной реальности, в которой живёт рассказчик. Жизненный путь и рассказы о нём рассказчика могут отличаться. Психология narra-

тива позволяет раскрыть природу человека во взаимосвязи с психологической и социальной составляющей. Иными словами, история жизни является отражением внутреннего мира человека и связана с историей всего человечества в её культурно-историческом прочтении. Существует различие между социально-культурными и индивидуально-психологическими формами мысли в нарративе, при этом обе позиции фундаментальны, но неотделимы друг от друга.

Литература:

1. Тюпа В. Очерк современной нарратологии // Критика и семиотика. Новосибирск: НГУ, 2002. С. 5–31. Вып. 5.
2. Bruner, J. (1987). Life as Narrative. Social Research, 54 (1), 11-32.

ВДОСКОНАЛЕННЯ КОМУНІКАЦІЙ – СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Артюшенко Т. М.

студентка

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

м. Київ, Україна

У наш час дослідники, як теоретики так і практики, все більше приділяють уваги вивченню такого феномену як комунікація. Це зумовлено загальною зміною місця і ролі комунікації та комунікаційних технологій у різних сферах життєдіяльності суспільства, а також стрімким розвитком засобів комунікації. Сьогодні проблеми дослідження комунікації входять до складу найбільш актуальних та глобальних проблем людства, оскільки без неї не здійснюється жоден вид діяльності.

Внаслідок інтенсивного розвитку інформаційних технологій відбувалися значні трансформації у суспільстві і, перш за все, у сфері людської комунікації. Протягом двох останніх десятиліть людство стало свідком виникнення та масового розповсюдження нових комунікаційних технологій – мобільного телефонного зв'язку та мережі Інтернету. Це призвело

до суттєвих зрушень у проблематиці та змісті гуманітарного наукового пізнання, внаслідок чого відбулося формування нової, комунікативної парадигми. Ми можемо сміливо назвати двадцять перше століття століттям комунікації.

Проте поки що немає однозначної назви й галузі знання, що досліджує феномен людських комунікацій. У низці термінів, які «випробовуються», дана галузь визначається як «комунікативістика», «комунікатологія», «комунікативні дисципліни», «комунікативна наука», «теорія комунікації», «теорія і практика комунікації» і т.д. [2].

Українські науковці та дослідники все частіше стали звертатися до таких понять, як «комунікація», «мовна комунікація», «комунікативний акт», «комунікативні інтенції», «комунікативна поведінка», «комунікативний кодекс», «комунікативне навчання», «комунікативна освіта», «комунікативна лінгвістика», «міжкультурна комунікація» тощо. Ці поняття є відносно новими та недостатньо відображеними та обґрунтованими не тільки у науковому, але й у загально семантичному значенні, що спричиняє певну смислову плутанину [2].

У широкому розумінні термін «комунікація» означає процес обміну інформацією між двома особами чи більшою кількістю осіб. Комунікація – багатогранний процес обміну інформацією, взаємовплив, взаєморозуміння за допомогою комунікаційних інструментів та засобів.

На нашу думку, комунікації відіграють важливу роль у діяльності підприємства. Ефективність діяльності організації визначається якістю прийнятих управлінських рішень, а також тим, наскільки успішно та правильно організовано рух інформаційних потоків усередині підприємства та в зовнішньому середовищі. Вирішення проблеми раціональної організації руху інформаційних потоків неможливе без створення на підприємстві дієвої інформаційно-комунікаційної системи, яка б забезпечувала неперервний процес збирання, оброблення, передавання та зберігання інформації, необхідної для вироблення управлінських рішень в усіх ланках, що беруть участь в управлінні підприємством [3].

Основним призначенням системи комунікацій в організації є встановлення необхідного і достатнього інформаційного обміну між структурними елементами самої організації та із зовнішнім середовищем при задовільній швидкості обміну, мінімальних втратах та спотвореннях повідомлень, а також необхідного рівня захисту конфіденційних даних [5].

Комунікації підприємства поділяються на два основні види: зовнішні та внутрішні. Зовнішні комунікації відображають взаємодію підприємства із зовнішнім середовищем, а внутрішні комунікації здійснюються в рамках самого підприємства. Відповідно, адресатами зовнішніх комунікацій виступають клієнти, партнери, органи державної влади, конкуренти, засоби масової інформації, громадські організації. До адресатів внутрішніх комунікацій відносяться: топ-менеджмент, менеджери середньої ланки, працівники структурних підрозділів. Відповідно до ієрархічної структури організації виділяють вертикальні, горизонтальні й діагональні внутрішні комунікації.

Зазначимо, що внутрішні комунікації відіграють провідну роль у розвитку підприємства, оскільки якість обміну інформацією може прямо вплинути на формулювання цілей організації та ступінь їх реалізації, а відтак вплинути на подальший характер відносин із споживачами, постачальниками, інвесторами, органами державної влади, кредитними установами. Значущість комунікації в менеджменті настільки велика, що вважається, що сама управлінська діяльність в широкому сенсі є обміном інформацією між елементами організаційної системи через канали прямого і зворотного зв'язку [1].

Ми вважаємо, що комунікації в системі управління підприємства мають подвійне значення. По-перше, обмін інформацією всередині підприємства безпосередньо впливає на роботу та формулювання цілей діяльності. По-друге, зовнішні комунікації спрямовані на інформування, переконання, нагадування цільовій аудиторії про підприємство та його товари, стимулювання їх збуту, створення позитивного іміджу фірми у суспільстві та налагодження тісних взаємовигідних партнерських стосунків між підприємством і громадськістю, а також дають змогу оцінювати ринкову ситуацію через зворотній інформаційний потік, що створює умови для адаптації цілей фірми до ситуації, яка склалась [4].

У сучасному інформаційному суспільстві значну роль відіграє налагоджена система комунікацій, яка дозволяє підприємству цілеспрямовано регулювати вплив інформації на внутрішні і зовнішні цільові групи. Добре спланована та ефективно реалізована система комунікацій надає підприємствам можливість результативного обміну інформацією між менеджерами й працівниками для досягнення головної мети організації. Тому ефективні комунікації на всіх рівнях – із споживачем, з

постачальником, з власним співробітником – це такий же ресурс бізнесу, як фінанси або час.

Отже, роль комунікацій очевидна на малих підприємствах, фірмах, у потужних компаніях та корпораціях. Від ефективності комунікаційних зв'язків і взаємодій залежить майбутній розвиток підприємства та людей, що на ньому працюють, а в цілому, залежить благополуччя та добробут всієї країни. Перспективою для подальших досліджень у цьому напрямі є пошук шляхів підвищення ефективності процесів комунікації на підприємствах України та визначення їх ефективності.

Література:

1. Борисова Л.П. Роль комунікації в побудові ефективної системи мотивації персоналу організації «Young Scientist» № 8(35) серпень, 2016 [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/8/2.pdf>

2. Іщук С..М. Філософія комунікації: аналіз основних парадигм [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vnau_f_2010_2_22.pdf

3. Малиновський Ю.В. Управління складовими комунікаційної системи підприємства як шлях підвищення інформаційного забезпечення логістики [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=nvnltu_2014_24.6_56

4. Сагер Л.Ю. Дослідження ролі та значення комунікацій на підприємстві [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://www.stattionline.org.ua/ekonom/81/14454-doslidzhennya-rol-i-ta-znachennya-komunikacij-na-pidpriyemstvi.html>

5. Терлецька Ю.О., Іванюк В.В., Литвинюк Р.В., Теоретичні підходи до оцінки якості організаційних комунікацій [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchtei_2014_1_33

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ЭТНИЧЕСКОЙ САМОИДЕНТИФИКАЦИИ ЖИТЕЛЕЙ ГОРОДА ЗАПОРОЖЬЕ

Ашурбеков А. А.

*кандидат социологических наук,
соучредитель социологической компании
Independent Researching Group*

Хрусталева Ф. С.

*кандидат социологических наук,
доцент кафедры социологии и социальной работы
Классического частного университета,
соучредитель социологической компании
Independent Researching Group
г. Запорожье, Украина*

В информационной плоскости активно со стороны журналистского сообщества, отдельных политиков и представителей государственной власти поднимается вопрос об уровне патриотизма в Запорожском регионе. Также наблюдается направление фокуса внимания на наличие в области значительного числа русскоязычных жителей, что может сказываться на общем уровне патриотизма.

Стоит отметить, что как показывает значительное число эмпирических исследований, данная позиция выглядит достаточно спорной. В целом дискурс, который направлен на измерение патриотичности разных регионов Украины по сугубо субъективным признакам, достаточно деструктивен. С научной точки зрения сложно однозначно говорить, что в каком-то регионе больше патриотов Украины, а в каком-то меньше. Также сложно выделять отдельные области в качестве эталона патриотизма, позиционируя их примером для остальных. История страны очень сложная, и как государство Украина формировалась в тяжелых условиях.

Исторически запорожцы всегда идентифицировали себя украинцами. Не случайно многие запорожские ценности являются одними из фундаментальных для всей страны: это казацкий дух борьбы, демократические традиции казаков, а упоминание о казаках в государственном гимне только подтверждает это.

Данные тезисы находят свое подтверждение и в конкретных эмпирических данных. В 2015 году было проведено ряд репрезентативных общегородских исследований, затрагивающих разные аспекты ментальности, в том числе этнический и политический.

Запорожцам был задан вопрос: по их мнению «насколько у нашего (регионального) населения развиты моральные качества?» и отдельно спросили про патриотичность. 84% опрошенных ответили, что общество патриотично и только 10%, что нет (6% затруднились сказать однозначно). Стоит отметить, что горожане говорили не конкретно о себе, а обо всех жителях региона, т.е. рефлексировали о ситуации в области. Также был задан вопрос, «Считают ли люди патриотичными политиков и представителей власти?», и здесь утвердительно ответили только 30%. Что примечательно, так как тему патриотичности традиционно затрагивают именно политики [1].

В этническом разрезе 86% запорожцев заявили, что они по национальности украинцы, 12% – русские. При этом у 60% запорожцев оба родителя украинцы, и лишь у каждого 10-го – русские.

Схожие показатели зафиксированы и всеукраинской переписью населения, проведенной в 2001 г. [2].

Таблица 1

**Национальный состав жителей Запорожской области
(согласно переписи 2001 г.)**

Национальность	Количество (тыс.чел.)	%
Украинцы	1364,1	70,8
Русские	476,7	24,7
Болгары	27,8	1,4
Белорусы	12,7	0,7
Армяне	6,4	0,3
Татары	5,2	0,3
Евреи	4,4	0,2
Грузины	3,9	0,2
Азербайджанцы	2,5	0,1
Молдаване	2,5	0,1
Немцы	2,2	0,1
Греки	2,2	0,1
Цыгане	1,9	0,1
Поляки	1,8	0,1

Говоря о конкретных показателях политической направленности, на протяжении избирательных кампаний 2014-2015 г. на вопрос «Каким должен быть депутат/мэр/поселковый голова?», до 20% жителей области главной характеристикой называли именно патриотичность.

Часто можно слышать о спекуляциях вокруг внешнеполитических ориентиров запорожцев. Хочется отметить, что по состоянию на сентябрь 2016 г. только 15% хотели сближения с Россией, 30% – сближения с ЕС, 28% – развиваться самостоятельно.

Необходимо четко понимать, что региональные особенности Запорожской области есть, так как русских, русскоязычных в регионе больше, чем на Западе страны. Запорожская область – это полиэтничный регион. Здесь большое количество болгар, татар, армян, которые гармонично живут в добрососедстве и работают на благо Запорожья и Украины.

Однако недавние манипуляции с темой патриотичности в СМИ актуализировали перед научным сообществом ключевой вопрос: «Что же понимается под патриотичностью?» В здоровом, конструктивном обществе критериями патриотизма могли бы выступать следующие характеристики:

1. Отождествление себя с Украиной.
2. Разделение общих ценностей украинского общества.
3. Соблюдение норм и правил общества.
4. Деятельность на благо Украины.
5. Знание культуры
6. Язык.

Есть предположение, что ни в одном регионе Украины не будет протеста против подобных критериев. Если бы политики работали именно в таком ключе, консолидация общества проходила бы ускоренными темпами. Однако, подобные взгляды не принесут в краткосрочной перспективе политических дивидендов, а стратегически существующий политический класс, к сожалению, мыслить не привык.

Литература:

1. Оценка социально-политической ситуации в г. Запорожье. Результаты исследования [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.irg.org.ua/оценка-социально-политической-ситуа/>

2. Результаты переписи населения 2001 г. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/rus/results/general/nationality/zaporizhya/>

ТЕОРЕТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОНЯТТЯ «ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНА ОСОБА»

Бубняк С. М.

аспірант кафедри соціології

Львівського національного університету імені Івана Франка

м. Львів, Україна

З початком збройного конфлікту та Сході країни та анексією Кримського пів-остова Російською Федерацією безліч людей покинуло свої домівки та переїхали на безпечну територію України. Відтак, число цих осіб значно зросло: якщо у серпні 2014 р. було офіційно зареєстровано 135 тис., то в лютому 2015 р. їх налічувалося понад мільйон, третина з них діти; 98% – з цієї кількості становлять переселенці з Донецької та Луганської областей, 2% – з АР Крим [1, 2]. А за даними Міністерства соціальної політики станом на 6 червня 2016 року, в Україні взято на облік 1 785 740 переселенців, з них майже 1 млн 100 тис – жінки, 700 тис – чоловіки [4]. Проте, це ще не кінцева і не зовсім реальна цифра, адже конфлікт продовжується, а на державному рівні немає єдиної налагодженої системи реєстрації переселенців.

Як результат, наша держава стикнулась з новим викликом для України та її соціальної політики, системи соціальних служб та соціальних працівників, адже чинна в країні система соціальної підтримки не передбачала роботи з такою групою клієнтів, а фахівці не були підготовлені до неї, не володіли належним методологічним інструментарієм для роботи тощо [6, с. 65].

Також потрібно зауважити, що з'явилась проблема термінологічного характеру, адже постраждалі люди – це біженці, переміщені особи чи внутрішньо переміщені особи? Відтак, наше завдання полягає у з'ясуванні відмінностей між цими поняттями.

Згідно статті 1 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 08.07.2011, біженець – це особа, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства, належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися внаслідок зазначених побоювань [7, с. 124].

В свою чергу, термін «переміщені особи» пов'язаний з подіями Другої світової війни, коли унаслідок воєнних дій опинилось на території Німеччини близько 10 млн чоловік, більшість з яких було залучено до примусової праці або ж виселено з країн звичного місця проживання за расовими, релігійними та політичними міркуваннями [5].

Як бачимо, до чинної ситуації в нашій країні ці означення не підходять, адже переселенці – це особи, які насильно не були переміщені та не є громадянами інших держав. Тому, стаття 1 Закону України № 921-VIII від 24.12.2015 визначає внутрішньо переміщеною особою громадянина України, іноземця або особу без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [3].

Наслідком цієї теоретичної інтерпретації понять є те, що люди, які переселяються внаслідок нестабільної ситуації на території Донбасу та АР Крим, все ж таки, є внутрішньо переміщеними особами, які змушені були залишити свої домівки для того, щоб уникнути наслідків збройного конфлікту, порушень прав людини та зберегти своє існування. І в той же час, ці люди не перетнули визначений на міжнародному рівні державний кордон країни.

Література:

1. Internal Displacement Statistics in Ukraine [Електронний ресурс] / The United Nations High Commissioner for Refugees, 2015. – Режим доступу : <http://bit.ly/1zuL3nH>
2. Research of the needs of internally displaced persons in Ukraine [Електронний ресурс] / Labor and Health Social Initiatives, 2015. – Режим доступу : <http://bit.ly/1E0y1Fe>
3. Закон України про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
4. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=189926&cat_id=107177
5. Переміщені особи. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BС%D1%96%D1%89%D0%B5%D0%BD%D1%96_%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B8
6. Семигіна Т.В. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб / Т. В. Семигіна, Н.Є. Гусак, С.О. Трухан // Український соціум. – 2015. № 2(53). – С. 65-72.
7. Тищенко Н.І. Внутрішньо переміщені особи в Україні як проблема сьогодення / Н.І. Тищенко, Б.Ю. Піроцький // Молодий вчений. – 2014. №10 (13). С. 124-126.

ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНОГО ПРОСТОРУ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ В КОНТЕКСТІ СЕКТОРАЛЬНОГО ПІДХОДУ

Внуков Є. О.

аспірант кафедри соціології та соціальної роботи

Класичного приватного університету

м. Запоріжжя, Україна

В соціології сутність організаційної культури трактується неоднозначно в залежності від наукової школи і методологічного підходу. Так, певний внесок в дослідження організаційної культури зробили: Е. Атос, Ч. Барнард, Р. Моран, Р. Паскаль, Т. Пітерс, Г. Саймон, Ф. Селзник, Р. Уотермен, Ф. Харріс. В роботах Е. Шейна, Х. Шварца, Г. Хофстеда підкреслюється роль ментальних, соцієтальних і ціннісно-нормативних факторів в процесі формування організаційної культури. Дослідження організації як соціальної спільноти, яка виникає й періодично відтворюється як соціокультурна система, інтегральним утворенням якої виступають цінності знаходять висвітлення також у роботах вітчизняних вчених: Е. Афоніна, Т. Базарова, Б. Ерьоміна, О. Донченка, Ю. Романенка, М. Семикіної, І. Сіменко, О. Харчишиної, О. Шубіна та інших.

Організаційна культура досить багатоаспектне соціальне явище, що як концепт має широкий спектр визначень. Так, Х.Шварц характеризує культуру організації як комплекс переконань і базових уявлень, що поділяються членами організації, і які формують норми і цінності, які в значній мірі визначають поведінку в організації окремих осіб і груп [6, с. 33]. Г. Хофстед називає організаційну культуру колективним програмуванням думок, яке відрізняє членів однієї організації від іншої [4, с. 57]. О. Харчишина стверджує, що організаційна культура виступає як основна складова внутрішнього простору організації, який забезпечує оптимальну внутрішню інтеграцію та зовнішню адаптацію і виступає інтегральною характеристикою рівня її розвитку складові [2, с.150]. На думку Е.Шейна організаційна культура представляє собою систему цінностей і переконань, набір принципів вирішення проблем зовнішньої адаптації і внутрішньої інтеграції працівників [3, с. 25]. Отже, організаційна культура розглядається як соціальне явище, базовою, інтегральною характеристикою якої є упорядкована система цінностей, уявлень, переконань і норматив-

них зразків поведінки, що забезпечує внутрішню інтеграцію та зовнішню адаптацію організації організаційної культури до соціальних змін. Однак розгляд проблеми організаційної культури має фрагментарний характер, тому виникає необхідність комплексного дослідження її ціннісної складової в організаціях різних секторів суспільства (державного, комерційного і суспільно-громадського).

Для виявлення структурних особливостей організаційної культури було застосовано секторальний підхід. Вибірка соціологічного опитування представлена співробітниками державних організацій і підприємств (500 респондентів), комерційних (бізнесових) організацій і підприємств (500 респондентів) і співробітниками третього сектору – громадських організацій (200 респондентів).

Для аналізу ціннісної структури в груповій свідомості працівників різних суспільних секторів було застосовано методика вивчення ціннісних уявлень Д. Леонт'єва [1], створену на основі методики М. Рокича [5]. Респондентам було запропоновано вибрати 7 найбільш значимих термінальних та інструментальних цінностей за такими параметрами: «Особисто для Вас», «У Вашій організації (колективі)», «Для українського суспільства в цілому».

Ціннісні уявлення респондентів щодо термінальних цінностей представлено наступним чином. Так, в цілому по вибірці, а також в державному, комерційному та громадському секторах, серед ціннісних орієнтацій (особистісних цінностей) домінують традиційні і матеріалістичні цінності (здоров'я, любов, добробут, сім'я, друзі, активне життя і впевненість в собі). Серед цінностей, які поділяють члени організації (ціннісні групові стереотипи) дещо інша ієрархія, яка відображає індустріальні (робота, активність, суспільне визнання, добробут, продуктивне життя) і постіндустріальні цінності (пізнання, розвиток, творчість, свобода). Серед цінностей сучасного українського суспільства респонденти виділяють як традиційні і матеріалістичні цінності (добробут, здоров'я, сім'я, мудрість, щастя інших), так і постіндустріальні – свобода, творчість, пізнання. Результати кореляційного аналізу, в цілому по вибірці, вказують на відсутність кореляції між особистісними цінностями і цінностями в організації ($r=0,013$) та особистісними цінностями і цінностями українського суспільства ($r=0,054$). Існує слабка кореляція між цінностями в організації і цінностями українського суспільства ($r=0,453$).

В державному секторі кореляція між особистісними цінностями і цінностями в організації ($r = -0,095$) та особистісними цінностями і цінностями українського суспільства ($r = -0,007$) відсутня. Існує слабка кореляція між цінностями в організації і цінностями українського суспільства ($r = 0,295$). В комерційному секторі кореляція між особистісними цінностями і цінностями в організації відсутня ($r = 0,037$), існує слабка кореляція між особистісними цінностями і цінностями українського суспільства ($r = 0,123$) і констатується схожість між цінностями в організації і цінностями українського суспільства ($r = 0,5$). В громадському секторі існує слабка кореляція між особистісними цінностями і цінностями українського суспільства ($r = 0,123$) і констатується схожість між особистісними цінностями і цінностями в організації ($r = 0,501$) та цінностями в організації і цінностями українського суспільства ($r = 0,678$).

Отже, за термінальними цінностями найбільш схожими є цінності організації і суспільні цінності, а для того, щоб система організаційних цінностей позитивно впливала на результати діяльності організації, необхідно, щоб система цінностей працівника співпадала із системою цінностей організації. В цьому випадку найбільш інтегрованою ціннісною системою організаційної культури є система цінностей в організаціях громадського сектору.

Ціннісні уявлення респондентів щодо інструментальних цінностей представлено наступним чином. Так, в цілому по вибірці, а також в державному, комерційному та громадському секторах, серед ціннісних орієнтацій (особистісних цінностей) домінують традиційні морально-етичні цінності, притаманні українській ментальності (акуратність, освіченість, відповідальність, чесність, вихованість, терпимість). Серед цінностей, які поділяють члени організації (ціннісні групові стереотипи) інша ієрархія, яка відображає цінності, пов'язані із якостями, що необхідні для ефективного виконання професійної діяльності (дисциплінованість, освіченість, відповідальність, ефективність в справах, акуратність). Серед цінностей сучасного українського суспільства респонденти виділяють традиційні цінності: освіченість, відповідальність, вихованість, терпимість, широта поглядів. Результати кореляційного аналізу, в цілому по вибірці, вказують на наявність кореляції між особистісними цінностями і цінностями в організації ($r = 0,520$) та цінностями в організації і цінностями

українського суспільства ($r=0,510$). Існує слабка кореляція між особистісними цінностями і цінностями українського суспільства ($r=0,200$).

В державному секторі існує кореляція між особистісними цінностями і цінностями в організації ($r=0,591$) та слабка кореляція між цінностями в організації і цінностями українського суспільства ($r=0,476$). Кореляція між особистісними цінностями і цінностями українського суспільства досить слабка ($r=0,240$). В комерційному секторі кореляція між особистісними цінностями і цінностями в організації констатується як наявна ($r=0,543$), існує слабка кореляція між особистісними цінностями і цінностями українського суспільства ($r=0,212$) і між цінностями в організації і цінностями українського суспільства ($r=0,309$). В громадському секторі існує слабка кореляція між особистісними цінностями і цінностями в організації ($r=0,319$), відсутня кореляція між особистісними цінностями і цінностями українського суспільства ($r=0,091$) і досить великий показник схожості між організаційними цінностями і цінностями українського суспільства ($r=0,737$).

Отже, структура інструментальних цінностей представлена як традиційними морально-етичними якостями, так і якостями для ефективного виконання професійної діяльності, причому існує позитивна кореляція між особистісними, організаційними і суспільними цінностями.

Таким чином, найбільш інтегрованою ціннісною системою організаційної культури є система цінностей в організаціях громадського сектору, а структура інструментальних цінностей представлена як традиційними морально-етичними якостями, так і якостями для ефективного виконання професійної діяльності, причому існує позитивна кореляція між особистісними, організаційними і суспільними цінностями.

Література:

1. Леонтьев Д.А. Методика изучения ценностных ориентаций личности / Д.А. Леонтьев. – М.: Смысл, 1992. – 46 с.

2. Харчишина О.В. Дослідження сутності категорії «організаційна культура» / О.В. Харчишина // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2011. – № 2 (56). – С. 148 – 151.

3. Шейн Э.Х. Организационная культура и лидерство / Э.Х. Шейн. – СПб.: Питер, 2007. – 336 с.

4. Hofstede G. Cultures and Organizations: Software of the Mind / G. Hofstede. – London : McGraw-Hill, 1991. – 89 p.
5. Rokeach M. The Nature of Human. Values / M. Rokeach. – N.Y., 1973. – 325 p.
6. Schwartz H. Matching Corporate Culture and Business Strategy / H. Schwartz, S. Davis // Organizational Dynamics. – 1981. – Summer. – P. 30-48.

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО ДІАЛОГУ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Городецька С. Л.

*аспірант кафедри соціальних структур та соціальних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Для зниження соціальної напруженості в сучасному українському соціумі необхідна інституціоналізація механізмів громадянського діалогу владних структур з громадянським суспільством. Інституціоналізація громадянського діалогу держави і громадянського суспільства не тільки задасть «правила гри», але ще і сформує елементи суспільної системи, здатної зробити вплив на існуючі в соціумі цінності, колективну ідентичність, довіру і солідарність.

Для інституціоналізації громадянського діалогу в українському суспільстві необхідно створити партнерські взаємовідносини громадянського суспільства та влади. Інститут громадянського діалогу узвичаюється в процесі переговорів, обговорень, консультацій, дебатів, громадського контролю та інших форм взаємодії держави і громадянського суспільства у сфері публічної політики. Продемонструємо три найбільш сприятливі моделі розвитку громадянського діалогу між органами влади та громадянським суспільством.

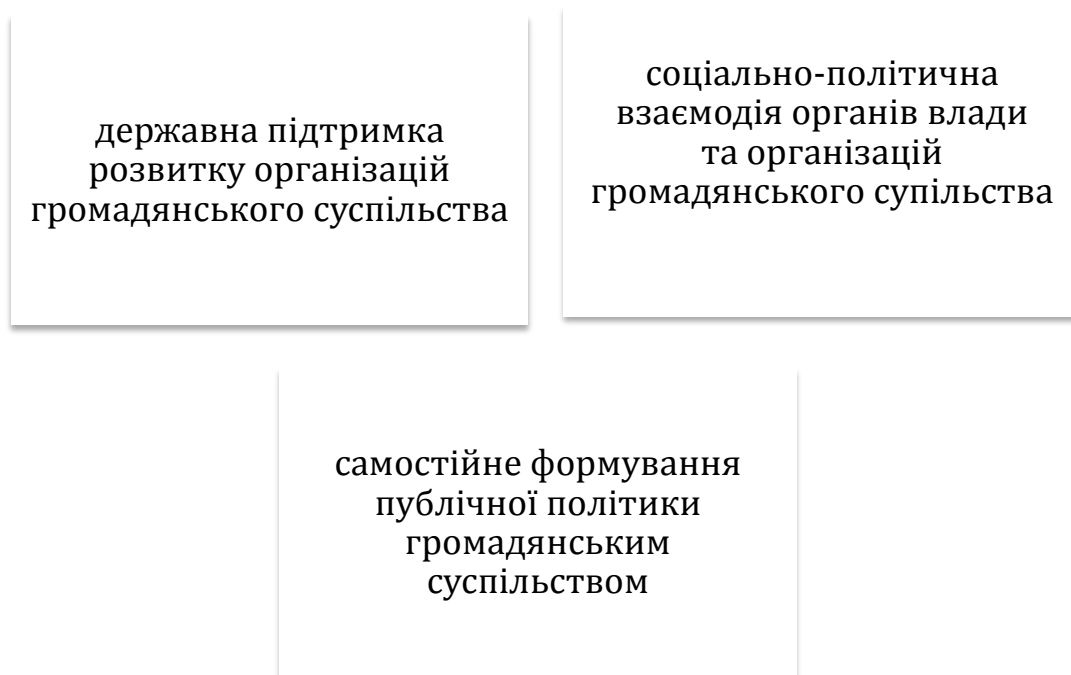

Рис. 1. Моделі розвитку громадянського діалогу між органами влади та громадянським суспільством

Перша модель – державна підтримка розвитку організацій громадянського суспільства. У процесі суб’єкт – суб’єктної взаємодії влада приймає законодавчо-нормативні акти, що сприяють розвитку організацій громадянського суспільства, як основи українського громадянського суспільства. У ході цього процесу буде поступово вибудовуватися суб’єкт-суб’єктний двосторонній зворотній зв’язок на основі інституціоналізації громадянського діалогу, що ініціюється державою.

Друга модель – соціально-політична взаємодія органів влади та організацій громадянського суспільства, коли держава розуміє важливість існування сильного громадянського суспільства. При цьому влада не намагається керувати громадянським суспільством, а бере участь у різних формах діалогу з організаціями громадянського суспільства, у вигляді переговорів, обговорень, консультацій тощо.

Третя модель – самостійне формування публічної політики громадянським суспільством. В ході її здійснення громадянське суспільство самостійно пропонує форми вирішення певних проблем та формує публічну політику.

Вище названі три сприятливі моделі розвитку громадянського діалогу, попри це можливий альтернативний (не сприятливий) варіант грома-

дянського діалогу. Продемонструємо три не сприятливі моделі розвитку громадянського діалогу органів влади та громадянського суспільства.

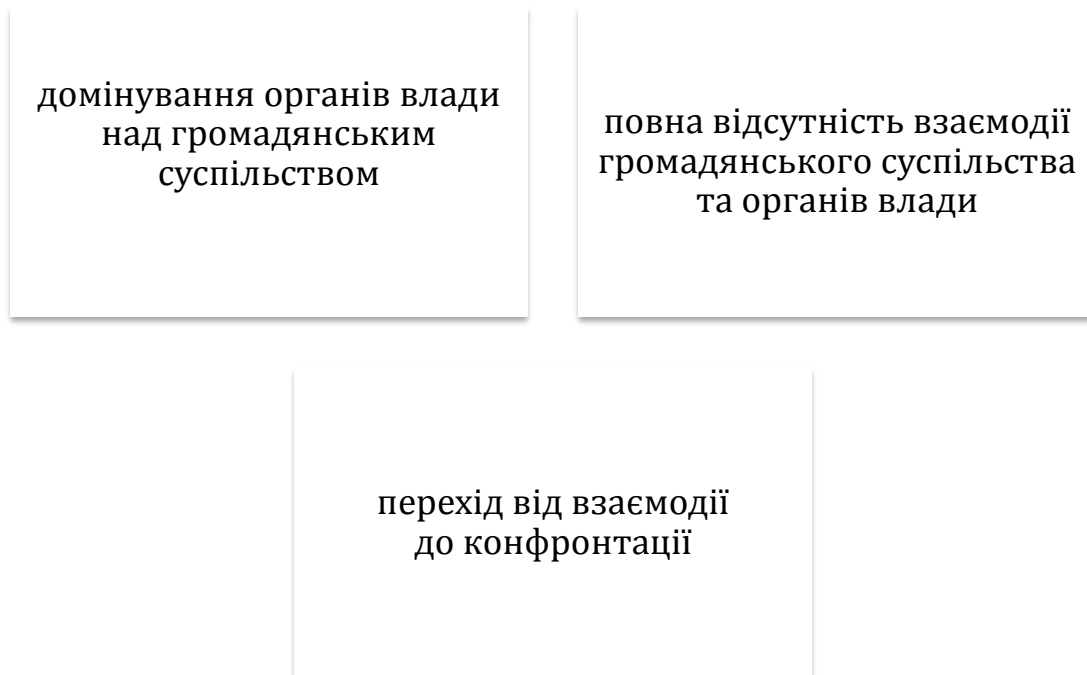

Рис. 2. Альтернативні моделі розвитку громадянського діалогу між органами влади та громадянським суспільством

Перша модель – домінування органів влади над громадянським суспільством, тобто суб’єкт-об’єктні відносини зі сторони влади. У цьому випадку громадянський діалог, як такий існувати буде, але лише формально, у даному випадку, він буде скоріш нагадувати псевдодіалог, тобто громадянський діалог трансформується в симуляцію діалогу з обмеженим зворотнім зв’язком.

Друга модель – повна відсутність взаємодії громадянського суспільства та органів влади, тобто припинення суб’єкт-суб’єктної комунікації та ігнорування владою проблем громадянського суспільства.

Третя модель – перехід від взаємодії до конфронтації. У ході здійснення даної моделі, діалог буде згорнутий, єдиною формою комунікації стане монолог, монолог влади, який буде здійснюватися за допомогою електронних ЗМІ, та монолог громадянського суспільства, який буде домінувати в інтернеті, на майданчиках та мітингах.

На сьогоднішній день, в українському суспільстві досить низький рівень довіри громадян до головних інститутів держави і тому виникає пи-

тання, які ж інститути повинні відігравати стабілізуючу функцію у суспільстві. Тут постає феномен подвійної інституціоналізації характерний для українського суспільства. Найбільш глибоко даний феномен розглянули та дослідили Е. Головаха та Н. Паніна. Вище названі соціологи зазначали, що лише за подвійної інституціоналізації забезпечується своєрідна інституційна повноцінність українського суспільства, ґрунтованого на згоді людей жити в такому інституційному просторі, де діють і старі, й нові інститути, котрі забезпечують своїм суперечливим співіснуванням діяльність усіх необхідних для соціальної інтеграції та стабільності атрибутів інституальності. Створюючи рольову, нормативну й інфраструктурну перевантаженість інституційного простору, інституалізація постійно відтворює у більшості людей відчуття соціальної беспорядності та незадоволення соціальним становищем. Їхня згода жити в умовах подвійного інституційного навантаження є радше вимушеною і обумовлена особливостями соціально-культурного типу, історичний досвід якого все ще зберігає страх перед остаточною відмовою від старої інституційної системи, а новий пострадянський досвід засвідчує безперспективність роздвоєного інституційного порядку [1]. Тут впливає зворотній бік феномену подвійної інституціоналізації у вигляді недовіри до основних інститутів держави та повної беспорядності та залежності громадян перед інститутами влади. Єдиний шлях для досягнення соціального консенсусу та підвищення довіри до інститутів влади в українському суспільстві – це здійснення громадянського діалогу між інститутами влади та громадянським суспільством. Тільки у цьому випадку інституційна політична система почне набувати в суспільстві нового демократичного характеру та сенсу.

Таким чином, інституціоналізація громадянського діалогу являє собою процес переходу від нерегулярних спорадичних практик до систематичних, організованих моделей комунікації та взаємодії на основі нормативно закріплених механізмів обміну інформацією між державними інститутами, з одного боку, та організаціями та інститутами громадянського суспільства, з іншого боку. Інституціоналізація громадянського діалогу можлива лише за здійснення моделей розвитку громадянського діалогу, описаних вище, для розвитку партнерської комунікації між органами влади та організаціями громадянського суспільства.

Література:

1. Головаха Е. Постсоветская деинституционализация и становление новых социальных институтов в украинском обществе/ Е. Головаха, И. Панина// Социология: теория, методы, маркетинг. – 2001. – № 4.– С. 3–24.
2. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Пер. с англ. А.Н. Нестеренко; предисл. и науч. ред. Б.Э. Мильнера. М.: Фонд экономической книги «Начала». 1997. 180 с., с.161
3. Elodie Fazi, Jeremy Smith. Civil Dialogue – Making it work better. Civil Society Contact Group, 2006. – 96 p.
4. Svitlana Kuts, Alex Vinnikov, Leo Abramov, Vasyl Polyiko . Deepening the Roots of Civil Society in Ukraine. Findings From an Innovative and Participatory Assessment Project on the Health of Ukrainian Civil Society // CIVICUS INDEX ON CIVIL SOCIETY OCCASIONAL PAPER SERIES. VOLUME 1. ISSUE 10. Kiev, 2001. – 31 p.

ВОПЛОЩЕНИЕ ТОЛЕРАНТНОСТИ И МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА В НАЦИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЕ

Гусейнова Нигяр

доктор философии,

старший преподаватель кафедры регионоведения

Азербайджанского университета языков

г. Баку, Азербайджанская Республика

При исследовании методологической и расовой рефлексии факторов мультикультурализма и толерантности в культурном аспекте выясняется, что их сущность обнаруживается в национально-культурном процессе. Мультикультурализм и толерантность формируют в поликультурной среде объединяющую, бесконфликтную, основывающуюся на консенсусе, диалоге культурную парадигму. «Сегодня в теории мультикультурализма на передний план больше выходит не принцип равноценности культурных объединений, групп, а «тенденция учета ценностей других культурных опытов, их изучения и осуществления диалога... Диалог являе-

тся созидательной деятельностью, направленной на сохранение, развитие различных культурных опытов. При отсутствии диалога свои особые, культурные ценности постоянно считаются самыми превосходящими, универсальными, важными для всех ценностями, а другие ценности считаются неприемлемыми, что приводит к конфликту» [2]. Опирающаяся на межкультурный диалог мультикультурная национальная культура играет важную роль в формировании среды культурной и религиозной толерантности между народами.

Национальная культура, включающая в себя национальную историческую идентичность, менталитет, национальный характер, язык, религию, общественную этику, систему национального воспитания, обычаи и традиции, создает между различными народами, проживающими в одном и том же пространстве мультикультурные, толерантные отношения. «В принципе, мультикультурализм является отношением к другим (гетерогенным) основам своей культуры, а также вообще к другим культурам. Как видно, мультикультурализм предусматривает признание множества и разнообразия основ каждой культуры и признает, что культурное взаимодействие и диалог имеют для него большое значение» [2, 4].

В многонациональном, поликультурном Азербайджане национальная культура отличается многообразием. В условиях современной глобализации азербайджанское общество расширяет культурные связи и обмен со странами мира и здесь происходит процесс взаимообогащения культур, интеграции в мировое культурное пространство. Мультикультурализм, наряду с предотвращением национального эгоизма, создает в культуре общечеловечность, общемировые культурные ценности. В Азербайджане мультикультурализм поднят на уровень государственной политики. Известно, что 28 февраля 2014 года в Азербайджане была учреждена Служба государственного советника Азербайджанской Республики по международным, мультикультурным и религиозным вопросам, 15 мая 2014 года Президент Ильхам Алиев подписал указ о создании Бакинского международного центра мультикультурализма» [1]. И сегодня «в Азербайджане созданы все необходимые условия для свободного проживания представителей различных народов, религий и культур» [1]. Политическим основателем мультикультурализма в Азербайджане является Гейдар Алиев. Общенациональный лидер считал этот вопрос неотъемлемой частью демократии в стране.

Известно, что для поддержания в Азербайджане атмосферы мультикультурализма руководство страны тесно сотрудничает с международными организациями, в числе которых ООН, ОБСЕ, ОИС и ЕС. В Азербайджане существует системный подход к обеспечению мультикультурной безопасности: «Указанному вопросу уделяется особое внимание, и нынешний форум является одним из интеллектуальных показателей мультикультурной безопасности» [1].

Мультикультурализм играет роль богатой системы, обеспечивающей быстрое признание национальной культуры за счет смешанных культур: «благодаря формированию мультикультурализма создаются культурные взаимосвязи, что обуславливает в себе создание творческой и созидательной целостности. Мультикультурализм укрепляет единство народов и их представителей, а также организует трансфер национальных ценностей. Это способствует быстрому распространению национальной культуры на пространствах. Мультикультурализм обеспечивает международную безопасность народа и государства. Региональные смешанные культурные элементы увеличивают силу характерных этим элементам государств, расширяют их связи и обеспечивают безопасность границ. Значение мультикультурализма заключается и в том, что малочисленные народы в условиях культурной интеграции получают возможность для использования культурных элементов больших народов. А это в свою очередь обогащает дух малых народов» [5].

Национальная культура Азербайджана всегда прививала дух толерантности, пропагандировала гуманистическое отношение ко всем народам, этническим группам, национальным меньшинствам, обеспечивала гостеприимство, доброту, мир. Азербайджан является мультикультурным обществом, в котором нет господства одной культуры. И потому культуры национальных меньшинств в нашей стране охраняются и развиваются.

Именно поэтому научному сообществу страны необходимо решить методологические и теоретические рефлексии во взаимоотношениях национальной культуры и мультикультурализма.

Мультикультурализм составляет основу культурно-цивилизационного существования человечества, отражает в себе идеологические, философские, культурно-художественные аспекты.

«Мультикультурализм является гуманистическим мировоззрением, признающим культурные права различных народов, проживающих в од-

ной стране и соответствующей ему политикой. Он направлен на защиту, развитие и гармонизацию культурного разнообразия людей, принадлежащих к различным народам и течениям в одной отдельно взятой стране и в целом в мире, интеграцию малочисленных народов в национальную культуру государств. Мультикультурализм является необходимым инструментом диалога культур и цивилизаций. С этой точки зрения Азербайджан является очень хорошим примером традиционной политики мультикультурализма. Отказ от мультикультурализма же является дорогой, которая ведет к растущему непониманию, фобии, противостояниям, национальным и религиозным конфликтам в мире» [4].

Таким образом, воплощение мультикультурализма в условиях современной глобализации является результатом унификации в области культуры. Мультикультурализм, как концепция этнокультурного и национально-культурного развития, отражает в себе толерантность, межкультурный диалог, совместную жизнь, культурную автономию, языковое и религиозное разнообразие, сохранение культурного наследия и его следов в современной национальной культуре, общечеловечность, взаимообогащение.

Литература:

1. Абдулла Кямал. Мультикультурализм поднят до уровня государственной политики Азербайджана // <http://az.trend.az/azerbaijan/politics/2318526.html>
2. Асадова А. Мультикультурализм как новый этап развития культуры философии // 525.az/site/?name=xeber.news.ios=27572.
3. Мамедзаде И. Мультикультурализм как философская проблема и идеологема // Газета Халг. 15.08.2014. № 31, s.4 // <http://www.xalqqazeti.com>
4. Мультикультурализм является государственной политикой и образом жизни в Азербайджане. // <http://www.interastez.com/>
5. Насибов Э. Взгляд ученого: Что такое мультикультурализм и какое значение он имеет для страны? // <http://strateg.az/>

ВПЛИВ МЕДІАСПОЖИВАННЯ НА ПРОЦЕС РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЛЮДЕЙ ЛІТНЬОГО ВІКУ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ)

Каркач А. В.

аспірант кафедри соціології та соціальної роботи

Інституту журналістики і масової комунікації

Класичного приватного університету

м. Запоріжжя, Україна

старший викладач кафедри соціальної роботи

Полтавського інституту економіки і права

м. Полтава, Україна

Соціально-демографічна структура сьогоденного суспільства відзначається постійним зростанням чисельності людей похилого віку. У більшості розвинутих країн світу спостерігається виражена тенденція старіння населення [8, 1]. Саме тому, у науковців виникає зацікавленість до даного вікового етапу розвитку людини.

Сучасне українське суспільство перебуває під впливом потужних трансформаційних процесів, які кардинально впливають на розвиток вітчизняного соціокультурного простору у контексті світових реалій [6, 29–36]. Останні два-три десятиліття принесли незворотні зміни усіх сторін суспільного життя в Україні, які мали значний вплив і на людей похилого віку, зокрема.

З огляду на системні кардинальні зміни нашої країни й на сучасні тенденції розвитку суспільства, інтерес до споживання, зокрема і до медіа-послуг стрімко зростає. Це зумовлюється багатьма факторами, серед яких: збільшення потреб людей, розширення комунікаційного простору, активізація спілкування між людьми, урбанізація тощо [4, 48–57].

У сучасних умовах трансформаційного українського суспільства перед представниками старшого покоління постає проблема пристосування і прийняття норм і вимог, що пред'являються суспільством і які йдуть врозріз з установками, цінностями і правилами поведінки, виробленими у радянські часи, у ході соціалізації цих людей на попередніх етапах. Важливим завданням державних і недержавних структур, соціальних органі-

заций як основних агентів ресоціалізації стає діагностика, розвиток й удосконалення здібностей людей літнього віку [1, 191-197].

Мас-медіа (ЗМІ) були і є однією із основних сфер суспільного життя і засобом соціалізації та ре соціалізації населення. Динаміка їх розвитку відбувається найбільш швидко та прямо й опосередковано впливає на більшість соціальних інститутів [9, 132–137]. Усе більша кількість людей похилого віку включається до інтернет-простору і залучається до активного споживання медіа ресурсів. Саме тому засобам мас-медіа відведена значна роль у процесі ресоціалізації літніх людей [7].

Усе вищевказане визначає наукову, теоретичну та практичну актуальність теми дослідження.

Споживанню в умовах формування інформаційного суспільства присвятили свої праці відомі дослідники В. Бакіров, С. Вакуленко, О. Герус, В. Городяненко, Я. Зоська, Н. Лисиця, М. Лукашевич, В. Максименко, М. Мастинець, І. Набруско, Ю. Пачковський, В. Пилипенко, В. Полторак, Є. Суїменко, В. Тарасенко, Н. Удріс, Ф. Хрустальов, Ю. Черевко та ін.

Мас-медіа як соціальний інститут та соціальні аспекти його функціонування привертали увагу професійної соціологічної спільноти нашої країни (В. Огаренко, Ю. Романенко, О. Скідін, А. Согорін, Л. Сокурянська, Ф. Хрустальов, Л. Черноус та ін.).

Дослідженню різноманітних проблем життєдіяльності людей похилого віку присвятили свої роботи В. Бех, Т. Голубченко, Н. Кирилович, О. Коваленко, Н. Коваліско, М. Лукашевич, М. Туленков, О. Тополь, та ін.

Незважаючи на існування чисельних досліджень вітчизняних соціологів з проблематики споживання, очевидним є дефіцит з виявлення специфіки соціальних практик медіаспоживання літніми людьми у трансформаційному українському суспільстві. На тлі здобутків сучасної соціології споживання за межами уваги вітчизняних науковців залишено соціодемографічну групу людей похилого віку як споживачів послуг мас-медіа та їх соціокультурну детермінацію у процесі ресоціалізації, що значно актуалізує предмет дослідження.

Розвиток суспільства багато у чому зумовлений саме соціокультурною трансформацією. В Україні попри незавершеність процесів модернізації відбувається активне становлення сучасного інформаційного суспільства, що характеризується превалюванням постмодерних практик споживання [5, 54–86].

У соціокультурному просторі українського соціуму важлива роль належить мас-медіа. Суттєве зростання їх ролі у трансформаціях українського суспільства відзначаємо на сучасному етапі розвитку [3, 139–143]. Зміни у соціально-політичному житті в українському суспільстві постійно вносять нові корективи у взаємини ЗМІ та людей похилого віку, і тому можна стверджувати, що вплив медіа на формування соціальної свідомості літніх людей є значним, а на процес їх ресоціалізації – є визначальним.

Ресоціалізація, як один з етапів соціалізації особистості відбувається у процесі сприйняття нових цінностей, норм, ролей і правил поведінки замість колишніх. У найбільш загальній формі ресоціалізація відбувається кожного разу, коли ми пізнаємо щось, що не збігається з нашим колишнім досвідом [10]. Закономірно, що ресоціалізація літньої людини як безперервний процес розвитку і саморозвитку особистості органічно пов'язана зі споживанням мас-медіа, яке впливає на процес формування у літньої людини нових соціальних ролей, потреб, інтересів, цінностей та стилю організації життєдіяльності.

Стрімкий розвиток інформаційних технологій в останні два десятиріччя ХХ ст. та на початку ХХІ ст. привів не тільки до появи та широкого поширення нових електронних засобів масової інформації, а й до суттєвого розширення функцій традиційних мас-медіа (друковані видання, аудіо– та відеопродукція, радіомовлення та традиційне телебачення) та їх здатності впливати на процес ресоціалізації [2].

Проведене нами емпіричне дослідження у березні – квітні 2016 року серед слухачів Університету третього віку Подільського району м. Полтави (n=210) підтвердило гіпотезу про те, що споживанням продукції того чи іншого мас-медіа охоплено 100% слухачів літнього віку.

Щодо споживання традиційних мас-медіа, то послуги традиційного телебачення споживають 98% опитаних, 2% взагалі не споживають послуги традиційного телебачення. Щодо тривалості споживання мас-медіа продукту традиційного телебачення, то більшість респондентів (65%) витрачає понад 6 годин на добу, а 33% витрачають до 2-х годин. З огляду на це, можна вважати, що традиційне телебачення значним чином впливає на ресоціалізацію більшості літніх людей (65%).

Послуги радіопростору споживають 47% опитаних респондентів, 31% опитаних має бажання задовольнити свій попит у мас-медіа споживанні,

втім через технічну перешкоду не може цього здійснити, 22% респондентів не споживають послуги будь-якого радіо. Із загальної кількості опитаних респондентів превалююча більшість (87%) надає перевагу споживанню послуг традиційного мас-медіа – дротового радіо.

У процесі споживання медіа продукту відданими друкованим виданням залишаються 95% респондентів. Серед споживачів друкованих ЗМІ 69% опитаних щодня читають до 1 години, 25% читають до 2-х годин на день і лише 1% опитаних витрачають на читання до 6 годин на добу. Незважаючи на те, що на сьогодні з'явилися електронні та цифрові засоби масової інформації, для переважної більшості людей похилого віку традиційні друковані видання залишилися авторитетним інститутом ресоціалізації.

Процес медіа споживання людей похилого віку також пов'язаний із сучасними технологіями – використанням мережі Інтернет. Так, вже понад 30% опитаних респондентів використовують Інтернет як канал отримання інформації та засіб ресоціалізації, з яких 67% витрачають на це до 3-х годин на добу, а 32% – користуються цим інноваційним каналом медіа споживання до 5-ти годин і 1% понад 6 годин. Стрімке поширення нових мас-медіа сприяє тому, що Інтернет поступово проникає у повсякденне життя людей похилого віку і повільно стає засобом їх ресоціалізації.

Висновки. Маючи властивість передачі інформації в різних формах, мас-медіа відіграє суттєву роль у житті людей похилого віку. Емпіричне дослідження дає підстави стверджувати, що нові, інноваційні мас-медіа доповнюють традиційні медіа-канали, утворюючи єдиний споживчий інформаційний простір для літніх людей та засіб їх ресоціалізації.

Отже, узагальнення результатів емпіричного дослідження показало, що сучасний медіа-простір виступає дієвим засобом ресоціалізації людей похилого віку. Це підтверджує рейтинг споживання інформації та послуг медіа-каналів: телебачення – 98%, друковані ЗМІ – 95%, радіо – 47%, Інтернет – 30% респондентів.

Разом з тим, для планування заходів з ресоціалізації людей похилого віку необхідно враховувати як їх сучасні вподобання, так і передбачати їх поступову зміну під впливом трансформації інформаційно-комунікаційної сфери в українському суспільстві. Тому, необхідно проводити постійний моніторинг та дослідження медіа споживання даної ві-

кової групи для відповідного корегування заходів з ресоціалізації, що бачиться перспективним напрямком для вивчення в рамках сучасної соціології.

Література:

1. Голубченко Т.О. Процес старіння як соціально-психологічна проблема / Т.О. Голубченко // Науково-методичний журнал. Соціальна робота в Україні :теорія і практика. №1, 2012. – С. 191-197.
2. Гриценко О.М. Мас-медіа у відкритому інформаційному суспільстві й гуманістичні цінності. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2002. – 203 с.
3. Зоська Я.В. Споживання та інформаційне суспільство в Україні / Я.В. Зоська // Культура народів Причорномор'я. – 2011. – № 216. – С. 139–143.
4. Зоська Я.В. Споживча свідомість та соціальні практики споживання в Україні/ Я.В. Зоська// Соціологічні дослідження. – Луганськ: Східноукраїнський національний ун-т ім. Володимира Даля, 2010. – Вип. 9. – С. 48–57.
5. Зоська Я.В. Суспільство споживання та соціальні практики споживачів в Україні: монографія/ Я.В. Зоська. – Запоріжжя : КПУ, 2011. – 350с.
6. Катаєв С.Л. Сучасне українське суспільство: Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 200 с.
7. Огаренко В. М., Романенко Ю. В., Скідін О. Л., Согорін А. А. Теоретичні засади соціологічної рефлексії адаптаційних процесів у засобах масової комунікації. Монографія. – Енергодар – Запоріжжя, Вид-во КПУ, 2010. – 225 с.
8. Развитие в условиях старения мира. Общий обзор [Текст] / ООН, Департамент по экономическим вопросам. – Нью-Йорк: [б. и.], 2007. – С. 1.
9. Хрустальов Ф. С. Особливості медіаспоживання різних соціальних груп (на прикладі м. Запоріжжя) / Ф. С. Хрустальов // Грані. – 2014. – № 2. – С. 132-137.
10. Циба В.Т. Соціологія особистості: системний підхід. – К., 2000. – 150 с.

ЕВРОПЕЙСКИЕ ТРАДИЦИИ В СОВРЕМЕННОЙ ДЕТСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Мамедова Ш. Н.

доктор философии по филологии

Азербайджанского государственного педагогического университета

г. Баку, Азербайджанская Республика

Захид Халил, обладающий возможностью выражать морально-духовные потребности своего простого читателя, пишущий произведения, реально отражающие направление мышления современного литературного процесса и его духовно-эстетические ценности, которые по настоящему прививают любовь к Родине, вслед за стихами, в которых создал длинную цепь оригинальных, самобытных образов, вызвавших восторг маленьких читателей, в 1981-м выпускает сборник детской прозы под названием «Баллыча» в двух частях [1, 2, с. 361].

Творчество мастера сравнимо с творчеством Г.Х.Андерсена и братьев Гримм. Сразу после своего первого произведения, одно за другим маленьким читателям были представлены такие известные его произведения, как «Сказки бабушки Чыраг», «Новые приключения Джыртдана и Азмана», «Привет, Джыртдан!», «Над голубым морем», «Столица Страны Огней». В 2002-м году сорокатысячным тиражом выходит в свет еще одна его книга, вобравшая прозаические произведения писателя. В эту книгу под названием «Самые маленькие сказки мира» вошли произведения, отличающиеся своей смысловой ценностью: «Зеркало», «Шапка», «Футболист», «Сказка маленькой песни», «Два граната», «Два человечка», «Пловец Турал», «Упрямый человек», «Козленок», «Девочка, созданная из печенья», «Благочестивый человек и его живот». Посредством ярких, ясных и одновременно красноречивых фраз писатель создаёт живое общение между читателем и образами, их возможно увидеть здесь между строк рассказа, здесь читатель входит в новый мир, где он воспитывается и формируется, проявляя гражданскую позицию.

Анализируя повести (рассказы), видим, что большая часть их состоит из одной или двух частей. Некоторая их часть характеризуется краткостью сюжета и происшествий, это «Девочка из печенья», «Козленок», «Шапка», «Зеркало», «Пловец Турал», «Футболист» и др.

Вторая часть рассказов создаётся из экспрессивных слов и происшествий, это «Хвост», «Странный живот Гулама», «Тени», «Человек, который хочет кричать», и др.

Первая группа рассказов, по причине предназначения для широкой читательской аудитории, была направлена к конкретной цели при помощи самых простых историй. «Такие произведения очень ясны и прозрачны. Мысли, представленные ими, являются вполне понятными для немного опытного читателя. Дети читают такие произведения с огромным интересом. В таком рассказе писатель не путает ребёнка, бросая его в кладовую пространных происшествий, он превращает основные моменты в сюжет рассказа, с точностью художника выпячивая самую нужную часть», таким образом доносит до ребёнка с малым намёком свою мысль и смысл [7, с. 16].

Чертой, отличающих Захида Халила, как представителя азербайджанской детской литературы, от других известных мастеров слова, является его умение создавать из своих рассказов образ. Вобрав в своё творчество приёмы (методы) Джанни Родари и Киплинга, он создаёт совершенно оригинальные произведения, что говорит о высоком профессионализме писателя-новатора.

Писатель превращает в главных героев своего произведения безжизненные предметы, которые мы оставляем без внимания, или даже считаем бессмысленным «ничем», создаёт из них запоминающиеся образы.

Он лепит голову героя из пластилина, глаза – из двух бусинок, нос – из фундука, оживляя их. Порой писатель оживляет даже дым, обычное гусиное перо, тень, например, «Девочка из печенья», «Тени», «Дым», «Умные мысли и дурная мысль», «Кусок бумаги», «Сказка ни о чём», «Волосы солнца, оставшиеся в море», «Машка» и др. Во время чтения этих произведений перед глазами оживают сказки Г.Х. Андерсена, Дж. Родари, чувствуется их дух. Ознакомившись с этими, созданными из «ничего», рассказами, Ш. Набиева высоко оценивает творчество Захида Халили, называя его «мастером, примирившим итальянский дух с восточным мышлением» и поднявшим азербайджанскую детскую литературу до мирового уровня, назвав его произведения новым периодом здесь. Исследователь отмечает, что хотя «источник произведений такого сильного мастера слова и ведёт к западной литературе, идеалы, представленные ими, являются национальными» [6, с. 64].

В рассказе «Благая и глупая мысль» повествуется об умной мысли и о мысли глупой, что внедрили в человеческий разум и противоборствуют там.

В рассказе «Дым» рассказывается о дыме, который хочет достать до Солнца. Такие природные явления, как удары молнии, гроза, дождь, доносятся до детей в своеобразном, интересном стиле.

В рассказе «Тени» говорится о споре теней, собравшихся в одном месте после того, как все уснут. Б. Мурадов очень точно определил смысл произведения: «Порой хорошие люди попадают под влияние плохих людей, становятся от них зависимыми, становятся тенями, будучи вынужденными подчиняться желанию начальства, причиняют вред другим, или притесняют их. Но в тот момент, когда они освобождаются от начальства, выясняется, что они по своей природе доброжелательные, весёлые люди» [6, с. 59].

Ещё одна группа рассказов автора адресована интеллектуальным способностям детей. Это такие произведения, как «Люди трёхугольной страны», «Очки, одетые на уроке географии», «Волшебный карандаш Керема». Для привлечения внимания детей он использует дополнительные, вспомогательные элементы. В большинстве случаев, рассказы преподносятся не как фантазия писателя, а как выдумки детей. Лишь в самом конце произведения читатель понимает, что это плод детской фантазии, что, в свою очередь, создаёт атмосферу теплого юмора.

В конце рассказов, адресованных интеллекту читателя, основанных на научной фантастике, автор как бы не отвечает на вопрос, правда ли это или выдумка, но, всё же, завершает рассказ в положительном направлении [7, с. 11]. Рассказ «Очки, одетые на уроке географии» заканчивается именно так. «Знай, что очки, сделанные мастером Лятифом, всё еще существуют, они есть. Но их место никому неизвестно» [7, с. 305].

В прозе Захид Халила также сталкиваемся с разноцветьем темы. Такие произведения, как «Двери», «Кот, сделанный из ветки», «Читающий подопечный», «Бегущие вперёд санки», «Розовая сказка клубничек» и др., ещё раз показывают нам, что все эти образы, созданные писателем, являются новыми в азербайджанской детской литературе, причем не являются ничьим повторением. Они являются плодом творческой фантазии мастера, чутко чувствующего детей. Для ознакомления нового поколения

с историей Азербайджана, его богатой природой, флорой и фауной, с каждым клочком земли, З. Халил использовал все возможности прозы.

Мастер создал также интересные, пробуждающие у детей патриотические чувства и любовь к Отчизне, произведения об Азербайджане. «Страна с крыльями орла», «Город голубых ветров», «Волны-скалы», «Народная красавица», «Деревня, открытая пчёлами», «Дети из Халдана», «Свадьба птиц», «Яблоки, упавшие с неба», «Истории чинара», и т.д. Называя Азербайджан «Страной с крыльями орла», писатель представляет Абшерон его головой, Астару и Ленкорань – одним его крылом, Губу и Гусар – другим его крылом. Мугань, Ширван, Карабах – это Родина орла.

В конце хотелось бы отметить, что оберегая и храня все лучшие традиции азербайджанской детской литературы, обогатив ее прозу европейскими традициями, Захид Халил сумел создать неповторимые и оригинальные произведения, навсегда оставшиеся в памяти людей.

Литература:

1. Набиев Б. «Слова, исходящие из души», Баку, 1983.
2. Намазов Г. «Азербайджанская детская литература», Баку, 2007.
3. Аскерли Ф. «Литературные мысли», Баку, 2004.
4. Аскерли Ф. «Поэтапное развитие Азербайджанской детской литературы», Баку, 2009.
5. Аскерли Ф. «Художественный анализ и литературная критика», 2010.
6. Захид Халил. «Избранные произведения», II-е издание, 2009.
7. Захид Халил. «Избранные произведения», IV-е издание, 2008.
8. Мамедова Ш. «Детское творчество М.Дильбази», Баку, 2014.

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА В КОНТЕКСТІ МАРКЕТИНГОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Пастушенко А. Ю.

студентка

Інституту післядипломної освіти

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

м. Київ, Україна

Роль маркетингу у повсякденному житті важко недооцінювати. Успішне функціонування й розвиток підприємства без застосування маркетингових принципів, інструментів, концепцій у діяльності будь-якого сучасного підприємства стає фактично неможливим. Зокрема, маркетинг часто називають «філософією бізнесу», а маркетинговий спосіб мислення виступає основою здійснення будь-яких комерційних операцій. Разом із тим укріплює свої позиції маркетингова комунікаційна політика як базова складова функціонування підприємства, що закладає, спрямовує і є передумовою досягнення поставлених цілей. А відтак переорієнтація на засади маркетингу стає важливим чинником успішного функціонування суб'єкта господарювання в сучасних ринкових реаліях.

На сьогоднішній день має великі шанси бути успішним те підприємство, що активно й творчо застосовує маркетинговий менеджмент, швидко адаптується до впливу й змін зовнішнього середовища.

Серед засобів такого управління підприємством можна назвати:

- розуміння й підвищення значення якості товару чи послуг, ціни і задоволення клієнтів;
- побудова стійких і довготривалих взаємовідносин з партнерами по ринку та клієнтами;
- глобальне мислення й детальне прогнозування;
- залучення у бізнес високих технологій;
- розуміння ролі маркетингу послуг тощо.

Окрім іншого нам вбачається важливим зазначити, що ефективність засобів управління значною мірою залежить також і від компетенції керівника, його економічного кругозору та спостережливості щодо тенденцій розвитку сучасного ринку. Управлінський досвід показує, що маркетинг

підприємства є не лише функцією, а цілісною концепцією управління, що має свою структуру і методи, становлячи загалом основу внутрішнього управління з метою досягнення високих показників ефективності діяльності.

Отже, зупинимось коротко на ключових поняттях управління підприємницькою діяльністю. У менеджменті будь-якого підприємства фундаментальними стратегія, планування та контроль. Планування складається з двох частин, а саме стратегічного планування та планування маркетингу. Контроль в свою чергу полягає в замірах й аналізі результатів, що були досягнуті в рамках стратегічних планів маркетингу та в проведенні корегуючи дій [1].

Говорячи про розвиток підприємства, слід зосередитися саме на стратегічному плануванні, як одній із основних функцій стратегічного управління. Власне, це є процес прийняття управлінських рішень щодо формування стратегії підприємницької діяльності, внутрішньої організації, розподілу ресурсів, а також адаптації до зовнішніх факторів, що впливають на діяльність підприємства загалом.

В умовах ринкової економіки та у відповідності до концепції маркетингового менеджменту важливим стає фокус уваги саме на товарі чи послугі, на якій спеціалізується підприємство, а отже стратегія розвитку підприємства повинна базуватися довкола основного продукту своєї діяльності. Найголовнішими завданнями в цьому контексті постають:

- визначення цілей і місії підприємства;
- координація основних напрямів діяльності з метою забезпечити раціональний розподіл зусиль виробництва;
- оцінка сильних і слабких сторін підприємства, можливостей і загроз з боку ринку;
- визначення альтернативних варіантів реалізації напрямів діяльності за умови зміни маркетингового середовища;
- створення умов для ефективної дистрибуції та реалізації продукції;
- постійна оцінка маркетингової діяльності та робота над результатами тощо.

Таким чином, метою стратегічного планування розвитку підприємства є забезпечення передумов ефективної діяльності компанії, що полягає в досконалому вивченні ринкового середовища, затвердженні товарів і сегментів ринку, з якими підприємство буде працювати, а також кількіс-

них і якісних цілей, аналізу й встановлення принципів поведінки щодо ринкових партнерів, визначення основної концепції маркетингу, та розподіл ресурсів між службами відповідно до стратегічного плану розвитку компанії.

Безумовно концепція маркетингового менеджменту націлена на довгостроковий комерційний успіх і ґрунтується на функціях управління, цільовому, комплексному, системному підході до здійснення всієї управлінської діяльності, враховуючи ідеї, товари, послуги як основні категорії. А отже, стратегія розвитку підприємства обов'язково повинна базуватися на засадах управління маркетингом. В наш час необхідно в першу чергу зосередитись на концепції аналізу й удосконалення виробництва та товару з тим, щоб наповнити ринок конкурентоспроможними товарами та послугами, забезпечивши собі, як суб'єкту підприємницької й господарської діяльності, стабільний ріст й розвиток у цільовому сегменті.

Література:

1. Ф. Котлер. Основы маркетинга / Пер. с англ.. В.Б. Боброва. – М.: Бизнес книга, 2006 – 700 с.

СТАНОВЛЕННЯ СОЦІОЛОГІЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ В СУЧАСНОМУ ПІЗНАННІ

Гончарук О. С.

*кандидат соціологічних наук,
старший науковий співробітник відділу соціальної експертизи*

Піддубний В. А.

*кандидат філософських наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу соціальної експертизи
Інституту соціології Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Сучасна динаміка розвитку суспільства характеризується, на думку відомого польського соціолога П.Штомпки, як ситуація «пізньої сучасності» [1, с. 596]. Важливою особливістю цього ствердження є визнання парадигми прогресуючої глобалізації, яка відображує поступ людських спільностей до всесвітньої легітимної взаємодії мережі економічних, політичних, культурних, інформаційних та інших процесів. Глобалізація змінює сутність перебігу історичного розвитку не лише національних держав чи політичних, економічних регіональних та міжконтинентальних угруповань, але й необхідним стає її теоретико-прикладний глобальний вимір. Він дає можливість пізнання більш широкого контексту інтеграції людства в інтерпретації багатьох соціальних наук. Зокрема, видатний соціолог Н.Еліас, стверджував, що соціологія може існувати тільки як наука про світове суспільство [2, с. 223-248].

В ХХІ ст.. посилюється процес виходу пізнання за межі сучасного стану соціуму, демонстрації можливостей і реалій формування тих конструкцій нинішнього соціального світу, які його докорінно змінюють. Відтепер соціальне пізнання концентрується на вивченні всепланетарного простору, що має специфічні характеристики, ніж локальність/ регіональність, котрі вельми упізнавані в дослідницьких практиках соціальних наук. Отримуючи потужні імпульси від мінливого сьогодення, наукове пізнання суттєво оновлюється, активізує свої когнітивні ресурси, функціонально поєднує смисли, здоровий глузд, соціологічну уяву та обґрунтування цього процесу. Отже, формується нова якість соціології, одним із фундаментальних завдань якої є принципова зміна предметної області,

що підлягає глобальному науковому інтересу, а також оновлення поняттєво-терміногонічного апарату [3, с. 216].

Видається, що соціології необхідно продукувати особливий тип знання щодо того, як вивчати трансформацію соціетальної реальності. Для того, щоб одержати такі знання потрібно: 1) визначити цінності, які можуть бути для соціуму дороговказом до кращого майбутнього; 2) розробити чіткий діагноз і обґрунтування існуючих соціальних структур та інститутів з точки зору обраних цінностей; 3) виявити «вільні альтернативи» моделі, які уможливають краще реалізувати обрані цінності; 4) зрозуміти умови і стратегії трансформації, що сприятимуть поступу до цих альтернатив.

За нинішніх умов фокус уваги соціології глобалізації слушно зосередити на вирішенні трьох завдань: 1) преференція щодо можливостей взаємодії та інтеграції теоретико-методологічних підходів; 2) ускладнення динаміки соціуму, що набуває якості нелінійності, саморозвитку, рефлексивності, диверсифікації соціального простору і часу; 3) включення пов'язаних мережевою логікою взаємодії соціетальних процесів у соціопланетну мережу глобальної цивілізації.

В цьому плані необхідне оновлення соціологічного бачення в контексті соціальних реалій. Американський соціолог Е.Тірік'ян, в зв'язку з цим, пропонує сценарії, які передбачають якісно нове мислення і уявлення щодо цивілізації. «Перший – це зростаюча взаємозалежність світу може привести до утвердження загальної цивілізації модерна, в основі якої будуть цінності Просвітництва. Це є «ліберальна перспектива». Другий сценарій являє собою плюралістичну перспективу, яка розглядає усі раніше існуючі цивілізації як такі, що поширюють свій вплив на світ за межі свого первісного історичного середовища (включаючи такі процеси як потоки людей, капіталів, технологій). Нарешті, останній сценарій уявляється у вигляді глобальної катастрофи, що має і природній, і людський характер, спрямований на існування маловимірних спільнот, які не мають якості цивілізації [4, с. 485-489].

Глобальна цивілізація є смисловим концептом, який задає матрицю бачення, розуміння й прояву об'єктивних, інтерсуб'єктивних і суб'єктивних цілей, інтересів, мотивацій, установлень, а її узагальнюючими ознаками є усталеність та інваріантність історичної динаміки.

Останні визначаються головними координатами глобальної цивілізації, якими є такі: 1) культура; 2) соціальний капітал; 3) гуманістичні цінності; 4) мережеве суспільство.

Кожна з них є сферою знання, яка відноситься до широкого загалу розуміння та креативності соціальних практик сьогодення. Важливо підкреслити, що це, радше, ідеальні концепти і виділяються нами в якості габітусу як принципу історичної практики для опису і пояснення процесів, явищ, пов'язаних з раціональним або спонтанним вибором, його перманентною боротьбою і креативною зміною існуючого стану суспільства.

Глобалізація в *культурному* вимірі викликає різноманітність її концепцій: одна стосується об'єктивного руху цього процесу, інша – його суб'єктивного відображення в суспільній свідомості. Так, шведський соціальний антрополог У.Ганнерс впроваджує поняття «глобальної ойкумени» як простору постійних культурних взаємодій, взаємопроникнення культур і обміну культурною практикою [5, с. 241]. Це відкрита ойкумена, яка пересікає просторові та часові кордони, що забезпечується передусім високою технікою інформаційних комунікацій і засобів рухливості. Сучасна експансія культури спричиняє те, що ойкумена має справді глобальний характер: культурні взаємодії й впливи дають про себе знати в масштабі всього людського соціуму.

Однією з головних системних складових утворення глобальної цивілізації є *соціальний капітал* як нематеріальний ресурс суспільства, який формується на основі довіри, взаємності, самоорганізації. Він, з одного боку, пов'язаний з необхідністю регулювання людських взаємовідносин з мінімальними соціальними та економічними витратами, з іншого, – з потребою переходу до певного усталеного цивілізаційного розвитку як усвідомлення соціумом магістрального шляху свого розвитку.

Фундаментальні цінності інтеграції людства в глобальну цивілізацію – це тонкий аксіологічний шар ноосфери глобалізації, як вищої стадії еволюції людських спільнот, країн, субцивілізацій. Вона відображує необхідність розумного регулювання способу життєдіяльності цієї соціетальної реальності на основі раціонального та гуманістичного вибору перспектив її життєустрою.

Він має такі *гуманістичні цінності*: 1) життя людини; 2) людська гідність; 3) толерантність.

Життя людини – це самодостатня цінність в соціоісторичному розумінні і в інструментальному значенні, що відокремлює цивілізовану життєдіяльність спільнот від доцивілізаційної.

Концепт гідності людини, за Хабермасом, складає основу такого статусу громадян, які визнають один одного в якості суб'єктів рівних прав. Гідність людини – «...моральне «джерело», звідки підживлюється контент всіх основних прав» – права на свободу, соціальні, культурні права тощо, в їх паритеті, синтезі та неподільності, без виділення будь-яких з них (наприклад, економічних) як переважних [6, с. 15-17].

Толерантність як спосіб досягнення взаєморозуміння і узгодженості різних інтересів, мотивів, орієнтацій людей, соціальних груп або суспільства до переконань, вірувань і традицій інших людей чи спільнот. В сучасному світі толерантність повинна стати політичною необхідністю і культурною нормою. За умов динаміки становлення глобалізаційної цивілізації сучасного світу потреба переходу до нового типу соціальних відносин, заснованих на принципах соціокультурного плюралізму і толерантності, стає очевидною.

В соціальному житті соціальні мережі являють собою комунікативні структури, тобто зразки контактів, які створюються за допомоги потоку повідомлень між комунікаторами і реципієнтами у просторі і часі.

Вони, як і електронна інформація, створюють *мережеве суспільство*, виходячи за історичні обмеження мереж як форми соціальної організації та інтеракції.

Мережеве суспільство – це глобальне суспільство, тобто кожного жителя планети стосуються процеси, що мають місце в глобальних мережах, які конструюють соціальну структуру життєдіяльності соціуму.

Становлення глобальної цивілізації як очікуваної всесвітньої соціальної реальності для соціуму Землі є тривалий історичний процес системних трансформацій фундаментальних цінностей людського існування. Процес конструювання «реальних утопій» на цих засадах дає можливість співвіднести ідеї вільних альтернатив із існуючим світом з метою трансформації його як передумови їх реалізації. Ці дороговкази теоретико-прикладного пізнання потребують інноваційних перспективних соціологічних досліджень та їх реалізації в стратегії розвитку соціуму на довгостроковий період.

Література:

1. Штомпка П. Социология. Анализ современного общества/ П. Штомпка// – М. : Логос, 2005.
2. Elias N. The Retreat of Sociologists into the Present/N.Elias//Theory Culture and Society. – 1987.V.4.№2-3.
3. Тарасенко В. Соціологія на шляху до нової якості – інтелектуально-го глобалізму/В.Тарасенко// Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2012. – № 4.
4. Tiryakian E.A. Civilization in the Global Era: One, Many...or None?/ E.A. Tiryakian//Book of Abstracts. XVII ISA World Congress of Sociology. Cothenburg, Sweden: ProQuest, 2010.
5. Hanners U. Transnational Connections: Culture, People, Places/ U. Hanners//. – London: Routledge, 1996.
6. Хабермас Ю. Концепт человеческого сотрудничества и реалистическая утопия прав человека/ Ю.Хабермас //Эссе к конституции Европы. – М.: Весь мир, 2013.

STUDIES ABOUT DRUG ADDICTION IN TURKEY AND IN THE WORLD

Yilmayan Adil

doctoral student in sociology

Baku State University

Baku, Azerbaijan

Though addiction is accepted as one of the biggest problem of adults, it is seriously and constantly growing up problem by effecting near future. So it has been the researching and interference area for health, psychology, law and criminology. Addiction hindrance programs have recently gained importance all around the world. This is because, after addiction advance, treatments get very difficult. So, hindrances which to be taken before the addiction advanced are more successful and are more beneficial in social and economic sides. The using and crimes of addictive substance and stimulants is the common problem of all the world. There need international cooperation about this problem.

About this cooperation, world nations sometimes meet and do agreements about decisions against drug substances and stimulants.

Addiction drugs especially using of opium dates back B.C. ages and it has been used for different purposes in every ages until today. In ancient times these substances were used in ritual and holy ceremonies. With improvements in science and technical, opium and its other chemical derivations were used for medical purposes but when it was realized that it had bad effect in human health then it was banned. Using drugs and substance addiction is not only today's problem but also it was the problem during all ages of human history but precautions and dimensions of this problem in all ages were different [1, p. 55]. Drug addiction is so common among teenagers and young-adults (between 10-24 ages). This problem is not new in Turkey and in the world, it has emerged with industrialment, realization and improvement in technology and it has speeded in individual and in public freedom and welfare conception. Due to its high financial results not only for human but also for nations, it has caused an avoidable global cooperation. To decrease demand for substance, to hinder supply, for treatment and for operations do in rehabilitation part, there are a lot of national and international developed policies and important foundation that funded in order to take necessary precautions against this vital problem [1, p. 56].

Drug substances have been used for treatment purposes during the human-kind history but it begun to consume illegally when it has begun to use for its joyful feature. Some supplies as this kind of consume makes economic demand-supply area. So since the second half of 20.th century drug substances have been income for some quarters and have been ideological and politic device in some international affairs. As Turkey situate on the transition area it has been suitable for international drug smuggler for heroin, opium, morphine base and other chemical substances and drug operation center [2, p.103]. This opinions has been recorded in world struggle against drug substance report in 2005 and even later these opinions haven't changed in international reports [3]. In all around the world there is gradually rising struggle studies against addiction, because after it improve, it will be difficult to treat it. It is always more useful in socially and economically side to response before addiction happen. One of the intervention to do before addiction improved is precaution which means health services that serve for people who use drug and addicted [4, p. 109].

The aim in this research is to show the studies done in the world and in Turkey and is to drawing public attention to solve this problem.

There isn't any general experiment among young people about drug using in Turkey, yet. There is some regional studies but, since there isn't any regular feedback to these experiments, it is so difficult to determine and evaluate using drug tendency and effects that related to increase of using drug. The first experiment about drug using among the high school students was done in 1991. 1500 high school students were surveyed and the percentage of student who have ever used any drug one time in their life is % 2.6 and percentage of marijuana is % 0.7. This survey has done in only four high schools in Istanbul.

The second study was done by ESPAD in Istanbul in 1995 in 15 different high schools with 2800 students and the percentage of students who used any drug in their life is %7, marijuana %4, volatile substance %4, ecstasy user %1, sedatiphipnotic %7 and penetration of heroin %1. Since this study was done with European countries and done as same principle with European countries this study is accepted as the first comparable study. In a survey was done among 62 schools among 5823 high school from 10th class students in Istanbul in 1996, the percentage of using drug during their life is % 4.2, volatile substance is % 4, ecstasy % 0.9, sedatiphipnotic %5 and penetration of heroin % 0.7. In same year according to an experiment about percentage of using any addictive substance in Antalya city center the percentage is % 1.4. According a survey was done in Muglia among 2900 students from high school from class 1, 2 and 3 the percentage of student using smoke and other drugs was found as %3.

According to a research done among 12.270 high school students (10-12 and 15-17 years) in 9 cities in 2001 the percentage of user of marijuana %3, volatile substances %4.3, heroin %2.1, cocaine %1.2 and ecstasy is %1.3. When we compare of risk for using drug between girls and boys, the percentage of boys using marijuana is %3.7, volatile substance is %1.6, heroin is %4.7, ecstasy is %5.1 and cocaine is %4.6 more than girls. The using risk of ecstasy by wealthier high school students is %1.6 much more than common wealth high school students. It has been found that at private schools the risk of using marijuana is %2.6, volatile substances is %1.8, heroin is %3.2, ecstasy is %4 and cocaine is %3.8 more than public schools.

The first study about using drug in Turkey was headed in 2002 by Turkish Psychology Association. According a survey done with 7681 people except of alcohols and smoke users, the percentage of the other users of addictive drugs are %0,3(25), and at least one substance users are %1.3 [5, p.360-361]. According to a cooperative study of Turkish Government Institutions and United

Nations Office of Drug and Crime (UNODC) in 2003 the percentage of people, 16-17 years old, using tobacco is %50, alcohols is %45, marijuana is %4.3; and when testing the latest month for using, tobacco is %18, alcohol is %20, marijuana is %2, and other substances are %1 [6, p.27].

Ögel and his friends completed a study called SAMAY including Istanbul and 15 other cities in 1998. The target population of research is the group in 15-17 years old young's. This group is formed as high school students in Turkey. So the research has been operated in high schools. As previous researches have been done in same group, it gives opportunity to compare the results of researches. In research, the percentage of using drug is like this; marijuana is %3.5, volatile substances are %8.6, sedative hypnotic drugs are %3.2 and heroin is %1.6. The city in which most frequently seen of using marijuana in lifelong is Izmir %4, İstanbul and Diyarbakır each %3.6, Muğla %3.4, Antalya %3.2, Adana %3.1. The least seen of using drug in lifelong cities are Malatya %0.5, Sivas and Van %1.9. The cities in which most frequently use of volatile substance are Muğla %12.8, Kocaeli %12.6, Sivas %12.4, Eskişehir %11.8, Antalya %11.2 and İzmir %11.1 [7, p.37].

In a research done in 60 cities in 261 schools including [%50 private schools, %50 official schools (130 official and 131 in officials)] by Grand National Assembly Investigation Commission of Turkey (TBMM) in 2007 (selected by Turkish Statistics Institute) (TÜİK). In this study 26009 students were asked without any detail about violence in school and using drug addiction. According to results of this research, the percentage of students who are still smoke users is %15.6, the percentage of alcohol users at least one time in the latest month is %16, the percentage of students who used drug substances in the last three months is %2.9 and estimated number of users is detected as 87.814 [7, p.3].

According to a research in Çanakkale in 2009-2010 education semester with 5546 high school students; the percentage in lifelong (even try one time) for marijuana is %1.4 and volatile substances is %1.2 [9, p.27]. In same research done by United Nations Office of Drug and Crime UNODC; «the percentage of illegal using addictive substance among the youths» in Turkey has been found as %3. It is indicated that both in the world and in Turkey the age using drug is between 15-21 and the risk of drug using age is between 12-20 [22, p.47].

The percentage of using any drug in lifelong between 15-64 years in Turkey is % 2,7. This percentage for male is % 3,1, for female is % 2,2. The frequency of using drug among middle adults (15-34 age groups) is more common than general population (15-64 age group). While the percentage of using any drug substance in lifelong for young-adults is % 3,0, this percentage is only % 2,7 in general population. This percentage is % 3.1 between 25-34 age groups. And also when the results of community researches are checked, it seemed that the percentage of male users is higher than female users. When looked the percentage of using frequency for female between 15-24 age groups using drug is found as % 1,6; 25-34 age group % 2,5; 35-44 age group % 2,5; 45-54 age group % 1,6; and 55-64 age group % 3,1. The percentage of using marijuana in high school is counted as % 0,3 [12, p.152].

Turkey has effective cooperation against to drug substances smuggling with following international constitutions: European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (MCDDA), United Nations Office of Drug Crimes (UNODC), World Customs Organization (WCO), Custom Enforcement Network (CEN) and Regional Intelligence Liaison Offices (RILO), International Crime Prevent Centre, Commission of Drug Substance (UMK), Middle and Near East Illegal Drug Substance Traffic and Sub-Commission Related Subjects (OYUTAK), Heads of National Drug Law Enforcement Agencies (HONLEA) Preventing Crime and Crime Justice Commission (SÖCAK) and there is cooperation with some United Nations constitutions and European Council, Black Sea Economic Cooperation Organization (KEİT), Economic Cooperation Organization (EİT), Southeast Europe Cooperation Initiative (SECI), Interpol, International Drug Control Board (INCB), POMPİDOU Group, International Drug Repression Conference (IDEC) and EUROPOL. Except of these international institutions Turkey has signed Security and Cooperation Treaty with another 68 countries [13, p. 9].

Drug addiction is getting widespread in the world and in Turkey, threatening future with its bad effects. The importance of international cooperation programs to struggle against to drug addiction in all around the world is getting widespread. By this mean;

1- By means of Preventing Studies: Warning and informing (especially adults) about the dangers result from using drug substances, provide some kind of fears against to using drug substances and deter them from drugs by developing alternative cognitive strategies. Educating individuals with general health

education about using drug substances. Education and informing studies about the using drug addiction and substances should be given to all public with some different social activities which help to form a public opinion against drug substances.

By this aim, alternative cognitive learning strategies which take on account cultural character and identities should be developed, physical health should be emphasized and the importance of education should be taken attention to adults.

2– Struggles in this: Current national and international institutions should work and have cooperation completely serious, sensibly and steadfastly against to all humankind common dilemmas, drug substances and drug addiction.

References:

1. Report of Turkish Grand National Assembly Commission of Investigation TGNA, 2008.

2. Derdiman, R.D. (2006). General Information about Drug Substances and Principles about Struggle against Drug substances. Academic Investigations Jurnal 28.

3. USA Report (2010). The Balkans' are still one the biggest Transition rote. <http://www.setimes.com> (Available date: 03.05.2015)

4. Ögel, K, (2001) Man, Life and Addiction Discussions and Causes. İstanbul: IQ Culture Art Publishing.

5. Özmen, F. Kubanç, Y., (2013) Drug addiction at high schools: Perspectives of managers and school teachers about current situation and their advices. Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/3, Winter, Ankara.

6. Derdiman, R. C. Struggling against drug and International deductive and judicial problems and advices for solution. <http://docplayer.biz.tr/2531634-Uyusturucuyla-mucadelede-ulusal-ve-uluslararası-polisiye-ve-hukuki-sorunlar-ve-cozum-onerileri.html> (access date: 09.08.2015)

7. Güler, A. (2008) Penetration tobacco, alcohols and drug among pre-class students of University of Ege and socio-economic level effect. Doctorate Thesis, İzmir.

8. Yildiz, E. U. (2009) Penetration of drug, alcohols and smoke in İzmir high schools, Preparative and protective factors. Doctorate Thesis İzmir.

9. Evcin, U. (2011) the effects of places where high school students spend their time on behaves to use drugs: Bayrampaşa example. Master Thesis, İstanbul.

10. TGNA Ivestigation Report, 2007.

11. Çakir, D. (2011) Penetration of psikoactive drug and alcochol among students of Trakya Unversity and high schools in Edirne city. Expertness Thesis, Edirne.

12. Çali, H. H. (2012) Using drug and drug addiction as an unvictime criminal example in Turkey in urban places. Atatürk Üni. Social Science Institute Journal 16 (1).

13. Tubim (2012), Penetration of Drug. (access date 15.11.2015) <http://www.kom.gov.tr/Tr/HaberDetay.asp?HKey=220>

НАПРЯМ 3. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІСТОРИЧНИХ НАУК

РЕАКЦІЯ СТУДЕНТСТВА РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ НА «ТИМЧАСОВІ ПРАВИЛА» ВІД 27 СЕРПНЯ 1905 Р.

Бургаз Ю. В.

*методист відділу зовнішнього незалежного оцінювання,
Обласного навчально-методичного центру
сучасних технологій оцінювання якості освіти
КЗ «Кіровоградський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»
м. Кропивницький, Україна*

На початку ХХ ст. студентські хвилювання, що поширилися Російською імперією не припиняються. Вони носять як політичний так і академічний характер. Особливого розмаху вони набувають під час Першої російської революції 1905 – 1907 рр.

Події 9 січня 1905 р. припали на час зимових канікул, коли більшість студентів знаходилися далеко від епіцентру подій. Звістка про трагічні події пришвидшила повернення молоді до навчальних закладів. Наближався день занять, що був перенесений урядом з 15 січня на 7 лютого з метою запобігання різноманітним студентським зібранням [9, с. 163–164].

Царський уряд пішов на поступки студентам, він видає 27 серпня 1905 р. «Тимчасові правила про управління вищими навчальними закладами», які замінили реакційний статут 1884 р. Згідно цих правил вищим навчальним закладам надавалася деяка автономія; право обори та ректора, деканів, професорів [3, с. 108]. Скасовувався університетсько-поліцейський нагляд за студентами в особі інспектора та його підлеглих, За словами професора Є. Мединського, правила мали цілі:

– Зібрати студентів у центри з провінцій, де багато хто із студентів, що належали до революційних партій, виступали агітаторами і пропагандистами, а тому бажано було б їх вилучити звідти;

– Покласти відповідальність за нормальну організацію навчального процесу на професорів університетів;

- Інспекція переходила під контроль ректора;
- З дозволу Ради професорів, студенти могли влаштовувати зібрання [6, с. 83].

Серед причин появи ліберального університетського законодавства були: масові студентські хвилювання які захопили всі вищі навчальні заклади ще з початку революції; загально студентські протести; та декілька університетів, що були закриті через студентські виступи.

У «Віснику виховання». Зазначалося наступне про: «...Університети оголошувалися екстериторіальними закладами, так званим оазисом свободи серед всеросійської пустелі безправ'я; за студентами була назначена необмежена свобода зібрань у стінах університету... Глазовим та іншим урядовим особам, що привели їх до усвідомлення важності свободи для розвитку науки...» [8, с. 87].

За словами В. Хвостова:»Професори... ніколи не виказували сумніву в тому, що автономним університетам буде управляти професорська колегія... Керувати закладами здатен лише той, хто за нього відповідає перед державою, а відповідальність за університет перед народом бере професорська колегія; якщо ж на цій колегії лежить відповідальність, то їй повинен належати і вирішальний голос в управлінні університетом...» [2, с. 80].

Відповідно до «Тимчасових правил» ректору підпорядковувалася і академічна поліція, що раніше знаходилися у відомстві попечителя округу. Нові принципи академічного самоуправління захищали вищі навчальні заклади від поліцейсько-бюрократичного втручання, надаючи їх приміщення в якості екстериторіальності.

Ідучи на такі уступки професорам, влада сподівалася: по-перше, викладачі відволічуть протестуючих студентів від подальшої участі у революційних подіях; по-друге, переключення студентів з політичних на «мирні цілі», відновлення занять, які не проводилися вісім місяців»[4. с. 88].

Ліберальні професори в цілому з оптимізмом сприйняли указ про академічну автономію. За свідченням міністра освіти в кабінеті С. Вітте – І. Толстого, він: «побачив в цьому світі початок свого свята, що свідчило про слабкість та незібраність уряду, який повинен іти на більш значніші уступки...» [7, с. 73].

Покладаючись на те, що «Тимчасові правила» 27 серпня 1905 р. – не аби який шанс для прихильників все державних реформ, ліберальна про-

фесура, що заявляла на I з'їзді Академічного союзу, про неможливість читання лекцій в умовах репресій, тепер з задоволенням віддалася справам, вибирала на новій демократичній основі органів академічного управління вищими навчальними закладами та налагоджувала у стінах вищих навчальних закладів заняття.

Однак уже з другої половини вересня 1905 р. професорські колегії зіштовхнулися з певними перешкодами – всенародними антиурядовими мітингами у приміщеннях університетів та інститутів, які були передані студентам мітингувальникам, та знаходилися під захистом академічної автономії. Спочатку вони приходили у не навчальний час, а незабаром відбувалися під час занять. До жовтня вищі навчальні заклади перетворилися у центри цілком легальної підготовки всезагального страйку і озброєного повстання. А оживше у таких умовах політичне життя швидко погасло. Академічні ліберали, ніколи не співчували «студентським способам демонстрації» [5, с. 181–186]. А заради порятунку університетів вони вирішили урядовий приказ від 14 жовтня 1905 р. (за виключенням професури) закрити вищі навчальні заклади. Такі дії були неodobрююче сприйняті більшістю колективних членів Ради рад. Тріщина у взаємодії між Центральною організацією і Академічним союзом ще більше заглибилася восени.

Восени 1905 р. тенденція до його виділення із Ради рад уже була очевидною. За інерцією він ще підтримує спільні з іншими радами політичні компанії. Так, професура визнала обов'язковість постановлення спільного зібрання рад від 14 жовтня про приєднання до всеросійського протесту. Подібно іншим союзам, Академічний створив фонд допомоги протестуючим робочим, на користь яких був організований збір засобів у розмірі трьохденного заробітку, який складав дві тисячі рублів із двадцять тисяч, зібраних Радою в цілому [1, с. 97].

«Тимчасові правила» діяли лише до жовтня 1905 р. У першу чергу автономією скористалися революційні партії, які перетворили Вищі навчальні заклади на арену антиурядових мітингів. У цьому відношенні поліція була безсилою – вона не могла ввійти до університету без дозволу на це ректора, а ректор у свою чергу розумів, що за дозвіл поліції увійти до університету можна позбавитися життя. А от терористи по відношенню до науковців ніяких сентиментів не відчували.

Прийняття «Тимчасових правил» передбачало надання більших свобод студентству. Але ці свободи в свою чергу не повернули студентство до академічної діяльності. А навпаки дали всі підстави та можливості до революційної діяльності. Враховуючи масові студентські протести уряд був змушений закрити університети. А от уже після їх відкриття «Тимчасові правила» хоча діяли, але їх ніхто не застосовував.

Література:

1. Белоконский И.П. Земство и конституция. // И. П. Белоконский. – М.: «Образование», 1910, – 187 с.
2. Вопрос об автономии университетов // Русская мысль. 1906. – № 3. – 80 с.
3. Завьялов Д. А. Временные правила организации студенческих учреждений 22. 12. 1901 г./ Д. А. Завьялов // Клио. – 2006 – № 1. – с. 108
4. Иванов А.Е. Университеты России в 1905 г. / А. Е. Иванов // М.: Исторические записки. – 1971, – № 88. – С. 114–149
5. Маклаков В.А. Власть и общественность на закате старой России. Воспоминания. В 4 в./ В. А. Маклаков. – Париж., Изд. журн. Иллюстрированная Россия, 1936 – в . 3. – 610 с.
6. Медынский Е. П. История русской педагогики до великой октябрьской социалистической революции / Е. Н. Медынский. – ГУПИ. – М.: 1938. – 512 с.
7. Мемуары графа И.И. Толстого. М.: 2002 – 464 с.
8. Новый проект университетского устава // Вестник воспитания. 1906 – №4 – с. 84
9. Олесич Н. Я. Господин студент Императорского Санкт-Петербургского университета./Н. Я. Олесич. – СПб: Санкт-Петербургский Университет, 1998, – 208

СТРУКТУРА ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВОЛОДИМИРА ЗАГАЙКЕВИЧА (1876 – 1949)

Півень А. В.

*кандидат історичних наук, генеральний директор
«Стеклолюкс-Ужгород» ТМ «Нобілекс»
м. Ужгород, Україна*

Основними джерелами праці стали неопубліковані архівні та опубліковані різновидові документи і матеріали, які можна систематизувати за таким принципом: документи владних і громадських структур, які виявлені у фондах Центрального державного історичного архіву України у м. Львові (ЦДІАУЛ), Державного архіву Львівської області (ДАЛО), Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГОУ); наукові та публіцистичні статті В. Загайкевича; опубліковані документи і матеріали; матеріали української та польської преси 1920–1960-х рр.; спогади громадсько-політичних діячів.

Окремих архівних фондів присвячених життю і громадсько-політичній діяльності В. Загайкевича, у згаданих архівах немає. Конкретно-історична інформація, яка зберігається в багатьох фондах, подекуди має опосередковане відношення до діяльності відомого політика, носить фрагментарний характер, вимагає об'єктивної перевірки й усебічного аналізу. Значна кількість матеріалів і документів уперше введена до наукового обігу. Для всебічного розкриття теми використано матеріали з фондів ЦДІАУЛ, зокрема Ф. 205 (Прокуратура апеляційного суду, м. Львів), Ф. 309 (Наукове товариство ім. Шевченка), Ф. 310 (Український університет у Львові), Ф. 344 (Українське національно-демократичне об'єднання), Ф. 348 (Товариство «Просвіта»), Ф. 392 (Українська парламентська репрезентація в польському сеймі), Ф. 779 (Редакція української газети «Діло») та ін.

Значний фактологічний матеріал про діяльність В. Загайкевича почерпнуто з матеріалів австрійських і польських властей про нагляд за національним рухом. Передусім вони зберігаються у фонді 121 (Львівське воєводське управління ЦДІАУЛ), тут подано інформацію про арешти керівних членів партії УНДО, їхню діяльність у передвиборчій кампанії до

сейму і сенату, донесення і бюлетені повітових староств про політичну на території воєводства та про кризу в нормалізації українсько-польських взаємин. Також донесення поліції про віча, збори, з'їзди УНДО знаходимо у Ф. 271 (Дирекція поліції у Львові ДАЛО). Документи цих фондів дають уявлення також загальну суспільно-політичну ситуацію в Галичині, містять відомості про перебіг виборчих кампаній.

Різні аспекти політичної і парламентської діяльності В. Загайкевича висвітлюють 205, 344 та 779 фонди ЦДІАУЛ. Особливу цінність становить Ф. 344, у якому знаходимо матеріали про засідання ЦК та рішення III Народного з'їзду УНДО, вирізки з газет «Dzennik Polski» і «Wiek Nowy» про діяльність УНДО, листування з редакціями газет «Діло», «Наше слово», «Свобода», «Шлях нації», українськими товариствами й установами, тексти промов В. Загайкевича, що були виголошені в сеймі під час обговорення питань українсько-польських відносин. Значну кількість фактологічного матеріалу, який пов'язаний з діяльністю В. Загайкевича у «Просвіті», знаходимо в 348 фонді. Серед маловідомих документів виділимо листи, звернення перемишльського адвоката, звіти про діяльність місцевої філії товариства «Просвіта».

Підсумовуючи огляд архівних джерел, треба зазначити, що інформація, яка зберігається в багатьох фондах, часто має опосередкований стосунок до діяльності В. Загайкевича, носить фрагментарний характер, вимагає об'єктивної перевірки й усебічного аналізу. Значна кількість матеріалів і документів уперше введена до наукового обігу.

Цінним джерелом, яке дозволяє частково схарактеризувати політичні погляди В. Загайкевича, визначити його становлення до чільних проблем українського державотворення, є розвідки і кореспонденції, які опубліковані, в періодичних виданнях, насамперед «Українському голосі» (Перемишль).

В. Загайкевич вважав, що основне завдання правників-адвокатів полягало в «організуванні мас до бою о сконкретизовані осяги національно-правного характеру» боротьбу за право народу на власне питоме життя і йшли по національні здобутки шляхом тривалої організованості в різних ділянках наших потреб» [3, с. 102]. Він виділив три періоди в українській історії: 1) священничий; 2) професорський; 3) адвокатський. Перший період – це, за словами відомого адвоката, «змагання й боротьба о піднесення людської гідності вірних, вирвання нашого народу з тенет темно-

ти, п'янства, психіки рабства». Протягом другого періоду професори формували сучасну мету української національної політики, піднімали рівень національної свідомості. Упродовж третього періоду адвокати повинні підносити на якісно вищий рівень національну самосвідомість українського народу.

У цьому контексті досвідчений перемишльський адвокат особливого значення надавав друкованому слову. У період його редакторської діяльності 1920 – 1922 рр. з'явилася низка концептуальних, аналітичних статей, присвячених аналізу складної суспільно-політичної ситуації у краї, перспективам відновлення української державності на західноукраїнських землях. З-поміж численних публіцистичних розвідок варто виділити найголовніші, які розкривають внутрішні переконання В. Загайкевича.

Зокрема у статті «Нова авантюра» В. Загайкевич розглянув основні вектори зовнішньої політики очільника УНР, Головного отамана С. Петлюри та проаналізував українсько-більшовицькі відносини. Він різко критикував критиці намір С. Петлюри укласти мирний договір із Врангелем. «Не грозять вони, як бувало всім противникам, «єдиної неділімої Росії», але просьбою і обіцянками бажає їх задурити в сак». Цей союз не для України – констатував перемишльський адвокат. «Коли вже нема ратунку під цей момент для державности Соборної України, то радше нехай возьме верх концепція Петрушевича і концепція Винниченка, обі рівночасно. Тоді б пішли ми ріжними дорогами до спільної ціли і таки колись зійшлись би в Соборній Україні». У статті «Доля української армії» В. Загайкевич продовжив критику на адресу зовнішньополітичних орієнтирів С. Петлюри, однак з оптимізмом зазначив: «Геть із зневірою! Упадок Петлюри – це лиш маленький епізод в великій боротьбі нашого народу за незалежність. Петлюра – це не Україна. Пам'ятаймо, що наш народ великий, а знаменитою прикметою великого народу є здатність підійматись на ноги після упадку» [2, с. 2].

Основні причини поразки національно-визвольних змагань українців першої чверті ХХ ст. В. Загайкевич визначив у статті «Головні гріхи наші». Він писав, що «волю треба собі вибороти, добути... Ніколи в ніякого народу не прийшла вона як манна небесна, як ненадійний дар ласки, і нам прийшлося тяжко її добувати. Це виходить ясно вже хоча би з географічного положення України». Редактор видання чітко окреслив причини, два гріхи, які призвели до сумних наслідків – «завелика віра в призначене» та

брак єдності. Автор резюмував: «Ні де правди діти – й під цим оглядом йдемо до ліпшого... А тоді, як ми всю силу нашої волі вложимо в оден спільний напрям, настане час одного спільного діла – час, який звільнить нас від ріжних непрошених опікунів і принесе нам, як правовитому господареві – наше вічне право господарювання у своїй вільній хаті». У статті «Чи ми є нацією?» автор констатував, що українці, звісно, є нацією, однак «байдужість, охляйність, брак зрозуміння» – це ті риси характеру, які її руйнують [5, с. 1]. І все ж В. Загайкевич закликав українців не припиняти боротьбу за власну державність. «Ми тільки вступили на шлях боротьби, – зауважував редактор видання, – і ми вдячні Шевченкові, що своїми огненними закликами, своїми бунтівницькими піснями вів пів століття, будив у нас пориви до бою за найвищу, найблагороднішу ідею, за ідею Волі і Свободи, за ідеї Правди, Добра і краси».

В одній зі статей циклу «Східна Галичина» редактор обґрунтував і пропагував державно-соборницькі гасла. Розмірковуючи над перспективами здобуття автономії Східною Галичиною, В. Загайкевич зазначав: «Очевидно нашим бажанням є, щоб Галичина з Великою Україною творила одну незалежну державу і це бажання піднесуть наші делегати на конференції в Лондоні. Але що наші сили слабкі, то ледве чи укр. делегатам удасться переперти наші бажання... Та коли станеться по бажанню Англії, і Сх. Галичина буде творити окрему державу, то це буде лиш тимчасово. Українці в Сх. Галичині скріпляться на силах і проголосять з'єдинення українських земель». В однойменній статті від 3 квітня 1921 р. редактор писав, що «справа Східної Галичини зближається до розв'язки. В польських кругах політичних догадуються, що найдалше в маю або червні западе рішення в справі правно-державної будучности Сх. Галичини. Також і наші емігранти у Відні і Празі сподіваються, що будуть могли вже в найкоротшім часі повернути до рідного краю» [4, с. 1].

Колишній посол Державної Ради усвідомлював, що в умовах польської окупації доля української державності значною мірою залежить від світової громадськості. Такі думки знаходимо в статті «Диктатор Петрушевич», де критикуються рішення Паризької мирної конференції, згідно з якого, «аби охоронити особисту безпеку та майно і добро супокійного населення Східної Галичини перед бестіяльством большевицьких банд», територію Східної Галичини передали під контроль Польщі. «Цей крива-

вий вирок, – констатував В. Загайкевич, – був ділом гієни в людському тілі, гієни, яка Клемансом зветься. Цей цивілізований людоїд попер цілою силою кливети, кидані подлими ворогами на наш нарід з тою лише ціллю, щоб змести з лица землі» [1, с. 1].

«Чи прийде до миру» в польсько-більшовицькій війні? У статті В. Загайкевич розглянув перебіг польсько-більшовицької війни напередодні укладення Ризького мирного договору. «До миру прийде бо мусить прийти, – зауважив він. Вправді польські війська вперли далеко большевицьку армію з під Варшави і вшепольські газети, покликуючись на побіду, радять «визискати» її, але ледве чи польський уряд і польська делегація в Мінську підуть за радою вшепольських крикунів. Польський уряд прецінь добре знає, що більшовицькі мирові умовини є властиво умовинами Англії, а ця, як звісно, цілою силою пре до миру і признає Польщу тільки в етнографічних границях» [6, с. 1].

Тому, напередодні укладення миру в Ризі побачила світ стаття «Мінські переговори а Україна», яка засвідчила перехід В. Загайкевича, вслід за Є. Петрушевичем, на радянофільські позиції. «Можна большевикам робити всякі закиди щодо їхньої політики супроти України, – зазначав колишній посол австрійського парламенту, – і ми далекі від того, щоб її уважати такого, але фактом є, що большевики супроти цілого світа манифестують право українського народу до своєї державности, признають її... і уважають Україну не предметом але підметом переговорів. Бодай таке виходить з большевицьких заяв і комунікатів».

Література:

1. Диктатор Петрушевич // Український Голос. – 1920. – Ч. 28. – С. 1.
2. Доля української армії // Український Голос. – 1920. – Ч. 35. – С. 2.
3. Загайкевич В. Григорій Цеглинський як громадянин / В. Загайкевич // Де срібнолентий Сян пливе. – Перемишль, 1938. – С. 102.
4. Східна Галичина // Український Голос. – 1921. – Ч. 14. – С.1.
5. Чи ми є нацією? // Український Голос. – 1920. – Ч. 37. – С.1.
6. Чи прийде до миру // Український Голос. – 1920. – Ч. 25. – С. 1.

УКРАЇНСЬКІ ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ КЛЕРИКАЛЬНОГО НАПРЯМКУ НА ТЕРИТОРІЇ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ (1930-ТІ РОКИ)

Чижова У. А.

аспірант

*кафедри методики навчання суспільних дисциплін та гендерної світи
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна*

В 1930-х роках на території західноукраїнських земель, які входили до складу Польщі після здобуття нею незалежності в 1918 році, поряд з українським національно-демократичним і соціалістичним напрямками окреслилося також і праве крило, яке було представлене консервативними угрупованнями. Серед них: Українська християнсько-суспільна партія (УХСП) та її наступниці Українська християнська організація (УХО), Українська католицька народна партія (УКНП) та Українська народна обнова (УНО). Вищевказані політичні партії в своїй діяльності лояльно ставилися до владних польських структур, а іноді навіть безпосередньо співробітничали з режимом Польської держави.

Попередником Української християнсько-суспільної партії (УХСП) був Український християнсько-суспільний союз (УХСС), заснований 1911 р. у Львові. УХСС ставив перед собою три основні завдання: 1) боротьба з наступом на католицьку віру, 2) поборювання москвофільства та 3) домагання рівноваги між українцями та поляками у Східній Галичині. Через воєнне лихоліття Першої світової війни УХСС припинив тимчасово свою діяльність, яку відновив лише 1923 р., змінивши свою назву на Українська християнсько-суспільна партія.

В політичному плані УХСП стояла на позиціях самостійності та державності українського народу і була готовою співпрацювати з усіма партіями, які підтримували ці ідеї.

Організація УХСП виглядала наступним чином. Верховною владою в партії був З'їзд мужів довір'я. З'їзд мужів обирав Народний секретаріат. Останній в свою чергу і мав скликати цей з'їзд. Виконавчим органом З'їзду та Народного секретаріату була Управа.

Загалом УХСП не мала значного політичного впливу серед широкого загалу і складала малочисельну групу духовенства та світської інтелігенції.

Рішення Ради Амбасадорів 1923 р. (відповідно до якого територія Галичини переходила під юрисдикцію Польської держави) спричинило глибоку кризу всередині українського політичного табору, яка позначилась й на клерикально-консервативній течії. Виходячи з цього духовенство Української Греко-католицької церкви (УГКЦ) почало обговорювати варіант створення нової організації. В результаті цих обговорень в серпні 1925 р. постало нове політичне утворення під назвою Українська християнська організація (УХО).

Одним зі своїх головних завдань УХО вважала «освідомлювання народу у різномірних питаннях, передусім у питаннях релігійно-церковних», а головною метою – «дати початок перетворенню українського безцільного хаосу, котрого суть негачія, на позитивний творчий рух у всіх ділянках суспільного життя».

6 жовтня 1925 р. відбулося засідання Тимчасового організаційного комітету, на якому було проголошено, що слід «творити УХО як організацію аполітичну», проте не виключалося, що з плином часу організація може включитися до політичної діяльності та здобути вплив на всі ділянки громадської думки.

Варто відзначити, що на думку творців УХО, організація мала виконати ще одне важливе значення – це започаткувати між українцями рух, який отримав назву «католицької акції».

Ідейно-організаційному, духовному та фінансовому розвитку УХО сприяв станіславівський єпископ Григорій Хомишин. За його допомогою з 1926 р. почав виходити друкований орган організації – «Нова зоря», а пізніше ще й «Бібліотека УХО».

Провідні діячі УХО, зокрема й Г. Хомишин, розуміли, що для перетворення організації в серйозну впливову силу потрібна підтримка досвідчених та авторитетних професіоналів. Тому до складу ЦК УХО увійшли такі відомі громадсько-політичні діячі Галичини як О. Назарук, Ст. Томашівський, В. Охримович та ін.

В 1930 р. УХО змінює свою назву на Українську католицьку народну партію (УКНП). Таке рішення переіменування УХО було зумовлене тим, що «політика жодної української партії не є повністю співзвучна з католицькою ідеологією», тому і виникла потреба у створенні окремої като-

лицької партії. До новоутвореної партії негативно поставився митрополит Андрей Шептицький. Таке ставлення пояснювалось в першу чергу розбіжностями поглядів між А. Шептицьким та Г. Хомишиним на деякі питання суспільно-політичного та церковного життя.

У жовтні 1930 р. була обнародована програма УКНП, в якій заявлялось, що партія поширює свою політичну діяльність на всі історичні українські землі, які перебувають в складі Польської держави, і домагається для них автономного статусу. В суспільно-економічній політиці партія стояла на становищі збереження господарської рівноваги та відкидала будь-які ідеї класової боротьби.

В квітні 1932 р. Г. Хомишин запропонував перейменувати УКНП на «Українську народну обнову». Причинами для цього стало те, що єпископ вважав, що стара назва є «вузькомасштабною» та «неперспективною». Незважаючи на зміну назви партія лишилась на старих позиціях.

Провідну роль в організації УНО відводила Г. Хомишину як «її творцеві».

В ідеологічному плані УНО не відкидала ідею створення української самостійної держави, а лише відсувала її в площину майбутнього. Водночас з цим УНО стояла на засадах боротьби проти атеїзму та масонства.

У вересні 1935 р. в умовах політики «нормалізації» українсько-польських взаємин відбулись вибори до сейму і сенату. На ці вибори УНО пішла спільно з Українським національно-демократичним об'єднанням (УНДО), мотивуючи це тим, що «не хоче розбивати сил у виборчій боротьбі», але зазначала при цьому, що не зрікається своїх основних програмних засад.

Передвиборча кампанія показала неприємний факт, а саме, що у кандидатів від УНО мало прихильників. Це пояснювалось тим, що патрон УНО Г. Хомишин мав репутацію діяча пропольської орієнтації. Проте вибори 1935 р. дозволили УНО увійти до парламентського клубу.

6 жовтня 1935 р. були оголошені основні завдання, які ставилися перед українською парламентською репрезентацією (УПРепрезентацією) в польському сеймі. Проголошувалась т. зв. програма-мінімум та програма-максимум. Перша включала боротьбу проти подальшої ліквідації українських інституцій, відновлення закритих установ і товариств та творення нових. Програма-максимум мала реалізовуватись за умови вищеназваних вимог і зводилась до боротьби за автономію Галичини.

В цей же самий час в середовищі УНО виникли внутрішньопартійні проблеми, пов'язані з т. зв. «волинською» справою. Керівництво УНО вважало, що для реалізації завдань озвучених у вищезгаданих програмі-максимум та програмі-мінімум необхідно створити єдиний парламентський клуб разом з представниками Волині і проводити спільну політику. Така заява обурила керівництво УНДО, яке вважало парламентську репрезентацію Волині на чолі з П. Певним маріонеткою в руках волинського воєводи Г. Юзефського.

На початку 1936 р. відбулось засідання Головної Управи УНО, де було прийнято ряд важливих рішень, а саме: 1) звільнення І. Волянського з посади голови УНО та 2) «пропозиція» з боку Г. Хомишина вступити Р. Лободичу до УПРепрезентації в сеймі не зі сторони УНО, а зі сторони УНДО, на що Р. Лободич не погодився і вийшов з УПРепрезентації. Натомість І. Волянський взагалі залишив ряди УНО і почав провадити діяльність як безпартійний.

З відходом з лав УНО І. Волянського партія лишилась без фактичного керівника, тому 1 квітня 1936 р. Г. Хомишин скликає нараду на якій було вирішено, що деякий час партія перебуватиме без проводу, а генеральний секретаріат об'єднається з редакцією друкованого органу УНО «Нова Зоря».

Складне міжнародне становище другої половини 1930-х років та важке положення українців в складі Радянського Союзу змусили більшість політичних сил в Галичині об'єднатись. В грудні 1937 р. у Львові створюється Контактний Комітет, який розглядався як координаційний центр боротьби проти польського наступу і до якого також приєдналась УНО в особі О. Назарука.

Окрім політичної діяльності УНО активно проводила також і суспільно-культурну діяльність. Так, у жовтні 1934 р. було засновано товариство «Скала», при якому діяли сільські читальні та які контролювались місцевими священиками – членами УНО. Партія підтримувала також ідею відкриття українських фахових шкіл для сільської молоді, результатом чого стало відкриття у 1933 р. агрономічної школи у с. Шибалині біля Бережан.

З середини 1930-х років вплив УНО, який і без того не був надто високим, значно послаблюється, а з початком Другої світової війни у вересні 1939 р. УНО, як і більшість українських партій на території Галичини, припиняє свою діяльність.

Література:

1. Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006.
2. Заява Преосвященного Григорія Хомишина, єпископа станіславівського//Нова Зоря. 1936. 15 березня.
3. Історія суспільних рухів та політичних партій...
4. Кугутяк М. Галицькі українці в боротьбі за державну незалежність у 1920-1923 роках// Галичина:
5. Назарук О. Ідеологічні основи Української Католицької Народної Партії. Львів, 1931.
6. Наша Організація//Нова Зоря. 1926. 12 вересня.
7. Українська християнська організація та її завдання //Наші вісти. Інформаційне письмо УХО. 1925. Ч. 1.

НАПРЯМ 4. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОЛІТИЧНИХ НАУК

ЯЗЫКОВЫЕ ПРОЦЕССЫ В СОВРЕМЕННОЙ ПОЛИТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЕ КАК ФАКТОР ИНТЕГРАЦИИ И СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ РАЗНЫМИ СТРАНАМИ

Гаджиев С. Ф.

*старший советник отдела международного сотрудничества
Министерства экологии и природных ресурсов Азербайджана
г. Баку, Азербайджанская Республика*

Политические отношения – важная составная часть общественной жизни в последние 10-15 тысяч лет. Они определяют организационное устройство общества, характер управления, его идеалы и образцы, являются рамкой, или «матрицей», в которую укладываются идеи о человеке и окружающем бытии. Политические отношения, как и любые другие социальные отношения, складываются на основе определенных интересов и потребностей различных групп людей, больших, средних или малых. В истории общества осознание политических отношений (в литературе, искусстве, науке, в том числе философской науке) играло роль стимула для их дальнейшего развития. Мало того, появилась возможность регулирования их (отношений) через идеологию (путем манипулирования массовым сознанием). Сама идеология носила разнородный характер: в нее входили элементы всех форм общественного сознания, но более всего – религии.

Язык как средство общения всегда играл важную роль в истории политического развития общества. В современных условиях глобализации и усиления взаимозависимости стран и регионов мира эта роль усилилась и имеет проявления в различных направлениях развития культуры, в том числе и политической.

Социально-политический уровень анализа проблемы языковых процессов, как фактора интеграции политической культуры в современном обществе предполагает опору на достижения не только социолингвистики и политологии, но и социологии, психологии, в целом всей совокупно-

сти гуманитарных и социальных наук. Политическая культура формируется на основе статусно-ролевых отношений в социальных группах и между группами, сюда следует прибавить сложные отношения в самом языке как большой динамичной системе знаковых отношений, связанных с человеческим мышлением, чувствами, потребностями. Отсюда – необходимость системного подхода к изучаемой проблеме, которая постоянно привлекает внимание ученых.

Одним из первых исследователей проблемы роли языка в духовной жизни общества был В. фон Гумбольдт [1]. За прошедшие полтора столетия к роли языка в идеологии, в политике как важнейшего коммуникационного средства обращались многие ученые, в интересующем нас аспекте можно назвать имена, из которых общие проблемы соотношения языка и политики рассматривали Э.Сепир (реальный мир в значительной степени бессознательно строится на языковых нормах данного общества) [5], Дж.Оруэлл (политический язык, это можно отнести практически ко всем политическим партиям, начиная с консерваторов и заканчивая анархистами) создан, чтобы заставить ложь выглядеть правдоподобно, и вынуждает нас, позабыв обо всех приличиях, признать непоколебимой истиной то, что является чистейшим вздором) [2]. Задача, поставленная нами в данной статье – выделить ведущую роль языковых процессов в политическом сознании, отражающихся, в свою очередь, на формирование политической культуры.

Рассмотрим каждое из этих направлений более подробно. В политических процессах роль риторики всегда была исключительно высокой, о чем можно судить и по речам знаменитых древнегреческих и древнеримских ораторов. Поскольку политические отношения – важная составная часть общественной жизни в последние 10-15 тысяч лет и они определяют организационное устройство общества, характер управления, то его идеалы и образцы являются рамкой, или «матрицей», в которую укладываются идеи о человеке и окружающем бытии.

Политические отношения, как и любые другие социальные отношения, складываются на основе определенных интересов и потребностей различных групп людей, больших, средних или малых. В истории общества осознание политических отношений (в языке, литературе, искусстве, науке, в том числе философской науке) играло роль стимула для их дальнейшего развития. Мало того, появилась возможность регулирования их

(отношений) через идеологию (путем манипулирования массовым сознанием). Сама идеология носила разнородный характер: в нее входили элементы всех форм общественного сознания, но более всего – религии, и здесь определяющую роль играл язык, в том числе язык правящего этнического большинства.

Современные возможности информационно-коммуникационных технологий позволяют искусно манипулировать массовым сознанием, формировать имидж политика, лидера, воздействовать на электоральные предпочтения. Не случайно в первые годы после развала СССР в выборные органы получивших независимость стран, бывших союзных республик, в том числе и в высшие, попадало много людей, по своей профессиональной принадлежности владевших политической риторикой – это поэты, актеры, журналисты, певцы, словом, все те, кто более или менее был популярен среди народа именно своим умением заинтересовать слушателя проблематикой разговора, умением подать словесный материал. Сейчас этот поток «народных» депутатов уменьшился, постепенно заменяясь профессиональными правоведами и бизнесменами.

Среди политиков, в том числе и первых лиц, распространен билингвизм, все меньше тех, кто пользуется услугами переводчика. Политический слэнг в немалой степени вживается в быт, в общую языковую и политическую культуру, чему также способствует организация различных прямых трансляций по радио и телевидению политических акций, многочисленных реалити-шоу с участием политических деятелей. В итоге расковывается политическое мышление, повышается уровень политической культуры, растет политическое самосознание каждого человека, что выражается в свободном владении политической риторикой, и т.д. Это касается двусторонних отношений между странами, в том числе между Азербайджаном и теми странами, с которыми он сотрудничает.

Сложность информационного пространства современного общества, усугубленная борьбой за ресурсы между регионами и народами, приводит к обогащению и усложнению знаково-символического содержания культуры, в том числе политической. Жизнь наша достаточно сильно политизирована, т.е. каждая личность входит в систему общественных отношений через управленческие структуры на разных уровнях; это невозможно без обеспечения прав и свобод, автономного развития каждого человека. Растущие потребности общественного развития приводят к поис-

ку новых форм общения во всех сферах жизнедеятельности; в политической жизни эти формы обогащаются путем привлечения всех возможностей информационно-коммуникационных технологий, с помощью которых выявляются все новые резервы языковой коммуникации, исследование которых является непосредственной задачей науки.

Литература:

1. В. фон Гумбольдт. О влиянии различного характера языков на литературу и духовное развитие // Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию. – М.: 1984, с. 324-326
2. Оруэлл Дж. Политика и английский язык // Политическая лингвистика. – Вып. 20. – Екатеринбург: 2006, с. 280-294
3. Паршин П.Б. Исследование практики, предмет и методы политической лингвистики // Scripta Linguisticae Applicatae. Проблемы прикладной лингвистики. – М.: «Азбуковник» – 2001, с. 181-208.
4. Соколова О.Е. Политическая лингвистика // Полис. – 204. – № 4, с. 179-182
5. Сепир Э. Положение лингвистики как науки // История языкознания XIX-XX веков в очерках и извлечениях / Под ред. В.А. Звегинцева. М.: 1965.

ENHANCEMENT OF EASTERN PARTNERSHIP INITIATIVE'S OFFER IN THE CONTEXT OF VISA-FREE TRAVEL

Roslon D. T.

PhD student of Faculty of International Relations

Lviv Ivan Franko National University

Lviv, Ukraine

In the middle of April 2016, the European Commission bade the European Parliament and the European Council to abolish the visa obligation for Ukrainian citizens who want to enter the Schengen Area. Since regaining of independence in 1991, Ukrainians have been obliged to have a visa to travel to EU countries (Poland introduced the regulation in 2003, and four years later adopted stricter Schengen regulations concerning visa issuing.)

After the Orange Revolution Ukraine unilaterally abolished visas for EU citizens, however, this decision did not bring about an analogical reaction on the UE side. In 2007 solely an agreement on liberalization of visa issuing was signed. Then, four years later Ukraine and EU embraced *Action Plan for Visa Liberalization*. Its successful implementation by Kiev (among others, introduction of biometrical passports) resulted in the above mentioned proposal of the Commission. The final decision remains however in the power of EU's legislative bodies – The Council and the Parliament.

For years the visa-free travel has been among the most significant calls that Ukraine and her European partners have been directing to the EU. Its implementation does not depend only on the Ukrainian elites in rule, but also on the hundreds of thousands of average citizens who want Schengen in order to come to the EU as tourists, students and, above all, workers.

In the middle of 2015 Eurostat estimated that over 600,000 immigrants from Ukraine had already settled in the EU [1].

Certainly, this data is lowered. First of all, migrations of Ukrainians, especially when it comes to Poland, have a swinging character and consist of cycles: three months abroad – three months in the home country. Secondly, Eurostat's statistics was created on the basis of information coming from twenty Member States. Thirdly, the number of immigrants from Ukraine has increased since the outbreak of the war with Russia in 2014. The number of workers from Ukraine in Poland is roughly estimated for 350-500 thousands. Each year

Poland issues more and more visas, with over 800,000 in 2015. Still, it should be remembered that not every Ukrainian coming to Poland settles here. Presence of a big group of emigrants in EU countries constitutes a substantial financial backup for Ukrainian economy. According to official data by National Bank of Ukraine, in 2015 the amount of private money transfers from EU countries has contributed at least 1.5 billion dollars, which made up about 1% of the Ukrainian GDP. Therefore, the European Commission's proposal of visa-free travel is a nice surprise. Still, although in December 2015 the Commission informed that they wanted to present a due proposal to the Council and the Parliament, in the first quarter of 2016 the fact was not yet clear.

On the one hand implementation of the *Action Plan* has come across some problems in Ukraine. It turned out a real challenge for Kiev to keep control on the border between the so called People's Republics of Donieck and Lugansk and Russia, as well as the migration risk resulting from the war in Donbas. Ukraine has partially solved these problems, introducing control on the borders between the areas previously uncontrolled by Ukrainian authorities and the rest of the country. What proved more problematic, however, were the EU's demands on changes in the Labour Code, banning discrimination against sexual orientation. As a result, at the beginning of November 2015 the Supreme Council of Ukraine rejected the amendments, approving of them a few days later, after all.

On the other hand, during the last year the European Union had to face the migration crisis and a new wave of Islamic terrorism. What could have occurred in this context, was the temptation to close the Union's borders for any newcomers from abroad.

All in all, the European Commission's proposal is a meaningful gesture towards Ukraine – her authorities and citizens. Namely, it shows that the EU is still going to support this country, both in terms of internal affairs (reforms), as well as in terms of foreign affairs (war with Russian). Moreover, it has to be pointed out that the proposal of visa-free travel was first directed to Ukrainians and not Russians. End of the visa regime can also substantially improve the way the EU is perceived by the Ukrainian society, especially that Russia will lose the asset of being the only major visa-free labour market in the region. Hopefully, the increasing number of Ukrainians on the move between their home country and the EU's ones will enhance modernization of Ukraine, as

Ukrainians visiting the Union will translate «European standards» onto their own soil [2].

The proposal under discussion proves very significant for Poland, mainly due to the growing Ukrainian community staying in our country. Visa-free mobility will improve bilateral contacts and will also solve problems of Polish consulates in Ukraine – the all too long queues of petitioners and incidental cases of bribery will finally disappear. Hopefully, abolition of visas for Ukrainians will not become yet another argument of Polish – anti-immigrant and pro-Russian – Right Wing against Ukrainian citizens in Poland. Taking into consideration the current demographic situation in Poland, our country does need immigrants. It is certainly better if the immigrants are as culturally and linguistically close to us as Ukrainians.

When asked about the main reasons of leaving their country, Ukrainians instantly point out work. Our eastern neighbours choose Poland, at the same time filling in the gap that appeared here after Poles had left for the United Kingdom and Ireland. They usually find employment in the construction sector or tidying flats. They also work for the butchers', in factories and warehouses, doing agricultural seasonal jobs or in hospitals, where the number of Ukrainian nurses is constantly growing. It should be remembered that these people are often well qualified and it is only their economic situation that forces them to leave. A characteristic feature of their stay is its temporary aspect. It is really difficult to find whole families that moved to Poland. Vast majority decides to stay in Poland only for a few months to earn some money, then to go to Ukraine, next to come back to Poland for another while again [3].

Another reason why Ukrainians arrive to Poland are university studies. 23,000 out of 46,000 foreign students in Poland are Ukrainian. Media rumour about sudden rise of interest in Polish universities on the side of young Ukrainians – a year earlier their number at Polish educational institutions was 8,000 lower. This rapid change seems to result from the effective marketing policy of Polish universities that need more students to fill in the vacancies, as well as from the demand of Ukrainians themselves. Students who stay in Poland longer, most often decide not to leave Poland also on their graduation.

Yet another reason not to be underestimated is tourism. Both city breaks in major Polish urban areas, as well as skiing resorts attract a lot of people, but only the better off ones.

Interestingly, in Poland there are lots of institutions dealing with and interested in the East. Many Ukrainians and Belarusians have graduated from Polish universities. Polish media serve as an important source of information, for example, for the Ukrainian ones. That is a pity, however, that none of the Polish think-tanks has come up with an idea of creating a Ukrainian unit and that the Polish Academy of Sciences' research institution cannot even compete with German Historical Institution. German research programmes' graduates and grant winners constitute in Poland quite a large group which serves as a kind of bridge between the two countries involved, whereas graduates of the Centre for East European Studies in Warsaw still remain very scarce on the Ukrainian political and intellectual scene. It is even easier to meet them in Warsaw itself, where they analyze events in Ukraine than in Kiev, where they give advice concerning relations with Poland.

Last but not least, until very recently goods were much cheaper in Ukraine. Nowadays, many products, especially the imported ones are more expensive there than in Poland, which forces many Ukrainians travel to Poland more frequently, for example, to buy TV sets, computers, mobile phones or simply clothes. Therefore, the local border traffic proves to be of crucial significance for the border area's inhabitants.

The above mentioned phenomena speak for the necessity of visa-free travel for Ukrainian citizens. Certainly, this will not solve the problem of long queues at border crossing points. Quite the contrary, they might even get longer, as actually everybody who owns a passport will be able to travel abroad. However, there are many advantages that stem from this fact: more well qualified workers will reach the EU countries; they will offer high quality services, leaving part of their earnings in the countries of their employment. Not only will shopping bloom, but also tourism and science will develop. Undoubtedly, benefits for Ukrainians are quite obvious: first of all, no more tedious and stressful process of visa issuing. One will still have to deal with common hostility of border and customs services, nevertheless, the whole process will be greatly simplified. Additionally, Ukrainians will find it easier to increase their life comfort, which is at present next to impossible in their country.

References:

1. Emergency Migration of Ukrainians [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osw.waw.pl>, 19.10.2015
2. European Commission – proposal of visa abolition for Ukrainians [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tvn24.pl>, 20.04.2016.
3. Ukrainians in Poland [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.polska.newsweek.pl>, 25.04.2015.

ЗДОБУТКИ І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Федорчук О. О.

*кандидат історичних наук, доцент, докторант кафедри політології
Національного університету «Києво-Могилянська академія»
м. Київ, Україна*

Найвагомішим завоюванням 28-річного (4 листопада 1988 р. Державний комітет СРСР з науки і техніки, керуючись рішенням ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР, прийнятим в березні 1987 р. офіційно затвердив уточнену і доповнену номенклатуру спеціальностей наукових працівників, в якій вперше передбачалась спеціалізація з політичних наук) шляху, що його пройшли українські науковці і освітяни, відстоюючи впровадження політології і наповнюючи її реальним змістом, є подолання серед широкого загалу і в структурах державної влади упередженого ставлення до ідеї впровадження системного вивчення політології в межах спеціальної науково-навчальної дисципліни.

Однією із безсумнівних переваг політології, порівняно іншими з навчальними дисциплінами гуманітарного циклу попередніх часів, є її дистанціювання від ідеології, що було особливо характерним для перехідного періоду початку 90-х років ХХ ст. – часу поступового відходу від радянської інтерпретації політичного процесу. Роль нових політичних знань, здобутих за умов політичного плюралізму, полягає в тому, що, на відміну від номенклатурної відданості правлячому режимові, вони орієн-

тують особистість на завоювання престижу, що ґрунтується на відповідності статусу і ролі, службового обов'язку і професійної компетентності.

Оцінюючи стан політології в Україні, Ф. Рудич пов'язує його з логічною трансформацією нашого суспільства та особливостями розвитку наукового знання. Негативний вплив, на думку українського вченого, виявляється в тому, що певні групи вчених зберегли й посилили свою залежність від влади, інші – вступивши до партій і рухів, теоретично обслуговують їхні інтереси. Формулюючи перспективи розвитку політології в Україні, вчений, зокрема, зазначає, що молода генерація політологів, яка отримує освіту в нових умовах, знайома з досягненнями світової науки, швидко оволодіває сучасними методами дослідження, викладання. Важливо, щоб влада була зацікавлена в об'єктивних дослідженнях, оцінювала політологію як суттєвий інтелектуальний ресурс суспільства [1].

Як вважає А. Круглашов, до надбань вітчизняної політичної науки належить створення певної нормативно-правової бази, що конститує політичну науку, закріплює її місце в системі наукового знання, забезпечує необхідний рівень її вивчення та викладання у ВНЗ України. Безумовно, завдяки цьому чиннику політологія перетворилася на визнану державою окрему науку, самостійну галузь знання, достатньо цілісну систему професійної підготовки відповідних фахівців усіх існуючих у нашій країні рівнів кваліфікації (від бакалавра до доктора наук). Відтворення вітчизняного наукового потенціалу відбувається переважно екстенсивним шляхом і обтяжене невирішеними проблемами забезпечення його високої якості. Все гострішою стає проблема актуальності та успішності процесу написання та захисту дисертаційних робіт, їх неузгодженість між собою (дублювання тем, повтори сюжетів, брак інноваційного результату тощо). Помітним є зростаючий розрив між все більшою формалізацією процесу підготовки, захисту наукових досліджень і труднощами із забезпеченням академічним співтовариством належного контролю за їх науковою якістю та результативністю [2, с. 23–26].

Стали провідними науковими центрами формування сучасного політологічного знання такі академічні інститути, як Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, Інститут політичних та етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України. Активно діє мережа таких інститутів, як Національний інститут стратегічних досліджень, а також недержавні аналітичні центри, серед яких провідна роль належить

Центру імені О. Разумкова. Наукова робота – частина діяльності кафедр вищих навчальних закладів, особливо випускових, зі спеціальності «Політологія». Все більше політологів навчаються за кордоном, проходять стажування в провідних наукових центрах світу, хоч проблема фінансування ускладнює інтеграцію українських дослідників у світову політологічну спільноту. Ряд науковців та викладачі запрошуються для викладання до закордонних вищих навчальних закладів, роботи в академічних центрах.

На сьогодні при Міністерстві освіти і науки України діє науково-методична комісія з соціальних наук і журналістики (галузі знань 05 – соціальні та поведінкові науки, підкомісія 052 – Політологія) сектору вищої освіти Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України. Наразі вона займається розробкою стандартів вищої освіти з політології.

До вагомих здобутків вітчизняної політичної науки потрібно віднести: формування предметного поля політології, визначення проблематики й методів досліджень; наявність значної кількості монографічних праць, присвячених актуальним проблемам політичної науки; вивчення політології у вищих закладах освіти, наявність достатньої кількості вітчизняних підручників і навчальних посібників; поява часописів політологічного профілю («Держава і право», «Політична думка», «Нова політика», «Віче», «Грані», «Людина і політика», «Розбудова держави», «Політичний менеджмент», «Політикус» і под.). Ці часописи об'єднують фахівців з різних регіонів України, вони є засобами наукової комунікації та апробації проведених наукових досліджень. З 1997 по 2006 рр. Книжковою палатою України видавався щомісячний реферативний журнал «Політика. Політичні науки», в якому за рік здійснювався аналіз статей приблизно з 100 періодичних видань, бралася до уваги й нові книжкові надходження. Зараз така робота через брак коштів не ведеться; дослідження фундаментальних проблем політичної науки у провідних наукових установах України; формування системи відтворення наукових кадрів вищої кваліфікації в галузі політології. Захист докторських дисертацій з політичних наук почав відбуватися з 1993 р. Станом на середину 2016 р. кількість вітчизняних докторів політичних наук становила 244 та 1598 кандидатів політичних наук) [3]. Поряд із цим створені офіційні інстанції з упровадження нової науки й реалізації її здобутків у навчальному процесі. Йдеться про кафедри, факультети, наукові відділи, Вчені ради. На думку

В.Горбатенка на сьогодні сформовані цілі школи політичної науки і, безумовно, є вагомим досягненням. Зокрема, в галузях етнополітології, політичної історії, політико-правових досліджень, політичної свідомості і культури, політичної теорії і політичної філософії, історії політичної думки, глобалізації і міжнародних відносин та ін. Важливою подією стало видання «Політичної енциклопедії» на базі Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Саме цей важливий напрям успішно розвивається фахівцями Львівського національного університету імені Івана Франка [4, с. 305].

Розвиток політичної науки на сучасному етапі є далеко не безпроблемним. В Україні не можна констатувати високої оцінки керівництвом навчальних закладів суспільної важливості політології для підготовки висококваліфікованих спеціалістів, здатних забезпечити функціонування різнорівневих ділянок державної служби, а також створити здорове, конкурентне середовище в рамках політичної сфери суспільства. Основні прояви зазначеної недооцінки виявляються, зокрема, у зменшенні кількості годин, що відводяться на вивчення політології, вилучення кафедр політології, переведенні викладачів-політологів на інші гуманітарні кафедри.

Негативно впливає на політичну науку України її нестабільний статус вибіркової чи загальнообов'язкової навчальної дисципліни. У 2009 р. за ініціативою Міністерства освіти та науки України студентам перших курсів ВНЗ надали можливість самостійно вибирати гуманітарні дисципліни для вивчення. При цьому українська мова, історія України, історія української культури, іноземна мова й філософія залишилися нормативними. А курси політології, соціології, права, економічної теорії були переведені до категорії вибіркової. Вибірковість політології може призвести до зниження рівня політичної культури, який і до цього був невисоким. Проаналізувавши вищенаведені аргументи «за» і «проти», Міністерство освіти і науки України в серпні 2011 р. видало наказ щодо повернення політології в нормативний блок вузівських навчальних планів, визнавши попереднє рішення помилковим [6]. До прийняття нового Закону України «Про вищу освіту» (2014) існував затверджений профільним міністерством перелік із 16 навчальних дисциплін, із яких формувався блок обов'язкових дисциплін. Серед них була й політологія. На сьогодні визначення переліку обов'язкових дисциплін – це прерогатива вчених рад ВНЗ і право студентів. Організація вивчення гуманітарних дисциплін у

ВНЗ регламентується МОНОм України, хоча й має рекомендаційний характер – зараз обсяг викладання дисципліни складає не менше 3 кредитів ЄКТС або 90 годин.

Отже, за роки незалежності політична наука в Україні пройшла шлях свого первісного становлення, в рамках якого на плюралістичній основі відбулося теоретичне осмислення всього комплексу суспільствознавчих проблем. Насамперед, в основному завершився процес визначення предмета політології та її інструментарію з урахуванням динаміки перехідних процесів, що розвиваються в українському та інших постсоціалістичних суспільствах.

Література:

1. Рудич Ф. Наука про політику: сучасний стан і перспективи [Електронний ресурс] / Фелікс Рудич // Політичний менеджмент. – 2003. – № 1. – С. 5–18. – Режим доступу: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11602/01-Ryduch.pdf?sequence=1> (дата перегляду: 20.10.2016.)

2. Круглашов А. М. Здобутки та проблемні питання розвитку вітчизняної політичної науки [Текст] / А. М.Круглашов // Сучас. укр. політика. Політики і політологи про неї. – 2009. – Вип. 17. – С. 22–30.

3. Підраховано за: Кількість захищених докторських дисертацій в Україні за галузями науки (1993–2016) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://aphd.ua/kilkist-zakhyshchennykh-doktorskykh-dysertatsii-v-ukrani-za-haluzuamy-nauky-1993-2016/> (дата перегляду: 30.11.2016); Кількість захищених кандидатських дисертацій в Україні за галузями науки (1993–2016) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://aphd.ua/kilkist-zakhyshchennykh-kandydatskykh-dysertatsii-v-ukrani-za-haluzuamy-nauky-1993-2016-/>(дата перегляду: 30.11.2016).

4. Горбатенко В. П. Проблеми розвитку політичної науки і освіти в Україні [Текст] / В.П. Горбатенко // Суспільно-політичні процеси. Науково-популярне видання громадської організації «Академія політичних наук». – К.,2016. – Вип. 4. – С.303–306.

5. Барчій І. М. Проблеми політичної науки в умовах Болонського процесу [Електронний ресурс] / І. М. Барчій // Грані. – 2012.– № 9(89) вересень. – С. 87–90. – Режим доступу: http://www.nbuiv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Grani/2012_9/21.pdf (дата перегляду: 23.10.2016)

МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕЛІТИ УКРАЇНИ

Хомулянський А. С.

студент

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

м. Київ, Україна

Демократичний розвиток в глобалізаційних умовах сьогодення неможливий без реалізації його етичних аспектів, без так званого «етосу демократії». Дотримання представниками влади моральних принципів, етичних норм є шляхом до легітимації їх діяльності в очах суспільства. Спроби пояснити і змінити ситуацію в розвитку політичної етики, етики влади в Україні виходячи лише з течії загальноцивілізаційних процесів не дають результату без звернення до історико-культурної специфіки, особливостей політичної культури нашої країни. Для цього необхідно продемонструвати значущість концепту політичної культури, зафіксувати існуючі дослідницькі позиції щодо взаємин між політичною культурою та мораллю, виявити шляхи вдосконалення етики представників влади через зміни в політичній культурі суспільства та еліти.

На нашу думку актуальним та доцільним є звернення до наступного визначення політичної культури, а саме як до сукупності історично сформованих щодо усталених цінностей, поглядів, переконань, почуттів, а також обумовлених ними стандартів і зразків поведінки, що становлять основу функціонування конкретної політичної системи і визначають ставлення людей до політичної сфери життя суспільства. Концепт політичної культури має велике значення: він протистоїть чисто інституційному розумінню політики, є істотною альтернативою моделі раціонального вибору при поясненні політичної поведінки. Осмислення політичної культури суспільства відображає певну детермінацію засобів регулювання політичного життя особливостями історичного, культурного розвитку; пояснює, чому в різних суспільствах виникає різне ставлення до подібних політичних явищ і процесів; надає критерії для порівняння політичних систем і політичної поведінки в різних країнах; через поняття «субкульту-

тура» дозволяє краще зрозуміти можливі і реальні «конфліктні зони» в конкретних суспільствах.

Концепт політичної культури відмежовується від теорій, які виходять з того, що національний характер базується на успадкованих психологічних властивостях. Політичну культуру набувають, їй вчать в процесі політичної соціалізації. Що стосується розуміння взаємовідносин між політичною культурою та мораллю, то тут існують різні позиції.

1. Моральні аспекти виводяться поза поняттям політичної культури, пропонується розуміти політичну культуру як «нейтрально – ціннісну». Концепт політичної культури, безумовно, не дає оцінок, яка політична культура «краще» іншої, однак саме явище політичної культури включає в себе цінності, тому й не може бути ціннісно-нейтральним. Потужна нормативно – інтеграційна складова політичної культури направляє поведінку суб'єктів політичного життя, базується саме на певних ціннісних установках.

2. Моральні аспекти політичної культури ототожнюються лише з суто оціночною орієнтацією політичної культури. Так, політична культура зазвичай розглядається як система засвоєних суб'єктами політичних відносин, орієнтацій, що складаються з пізнавальної орієнтації (знання і уявлення про політичну сферу); емоційної орієнтації (почуття, емоційне ставлення до політичних об'єктів; оціночної орієнтації (оціночні судження, уявлення про політичні об'єкти і політичній системі). При цьому деякі дослідники ототожнюють оціночні орієнтації з моральними аспектами політичної культури. Нам видається, що таке ототожнення не зовсім коректно, оскільки мораль не просто оцінює те чи інше явище з позицій добра чи зла, а й базується на певних знаннях і уявленнях про це явище і включає в себе почуття (справедливість, милосердя, терпимість інше).

Це обумовлює необхідність враховувати особливості тієї чи іншої політичної культури. Однак тип політичної культури еліти може перешкодити процесу демократичного розвитку. Наприклад, деякі дослідники говорять про існування на пострадянському просторі такого явища, як неопатримоніалізм. Основними рисами неопатримоніальної інтерпретації пострадянських політичних режимів називають: формування класу рен-тоорієнтованих політичних підприємців і/або неопатримоніальної бюрократії; приватне використання державно-адміністративних ресурсів, перш за все, силової і фіскальної функцій держави; вирішальна роль клі-

ентарно-патронажних відносин в структуруванні політико-економічного процесу. У такій ситуації суспільство вимагає змін в політичній культурі та етиці представників влади.

Таким чином, для того щоб здійснювати перетворення в етиці влади, необхідно враховувати існуючу політичну культуру і традиції і змінювати їх через побудову певних інститутів, які регулюють поведінку представників влади.

НОТАТКИ

НОТАТКИ

МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

«ПРІОРИТЕТНІ ЗАВДАННЯ І СТРАТЕГІЇ
РОЗВИТКУ СУСПІЛЬНИХ НАУК»

(м. Запоріжжя, 23-24 грудня 2016 р.)

Підписано до друку 26.12.2016. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 8,37. Тираж 100. Замовлення № 0117-355.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавець – Класичний приватний університет
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б.
Телефони/факс: (0612) 220-58-42, 63-99-73.

Свідоцтво Державного комітету інформаційної політики, телебачення
та радіомовлення України про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
Серія ДК № 3321 від 25.11.2008 р.